

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

قبر گمشده

داوود الهامی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قبر گمشده

نویسنده:

داوود الهامی

ناشر چاپی:

مکتب اسلام

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۷	قبر گمشده
۷	مشخصات کتاب
۷	اشاره
۱۱	آغاز سخن
۱۷	جفای تاریخ
۲۹	قبر حضرت زهرا کجاست؟
۳۰	اختلاف در محل دفن حضرت زهرا
۴۳	قبر زهرا چرا مخفی است؟
۵۶	وصیت به دفن شبانه چرا؟
۶۴	بعد از پدر چه ظلم و ستمی به زهرا شد؟
۶۷	ماجرای سقیفه
۷۲	بی حرمتی به خانه ی وحی!
۹۲	چرا فاطمه سقط جنین کرد؟
۹۹	سوزانیدن درب خانه ی فاطمه به نقل شاهدان عینی
۱۰۴	غصب فدک فاطمه
۱۱۸	داستان فدک، سند مظلومیت فاطمه
۱۲۳	فدک و امامان اهل بیت
۱۳۰	اظهار نظر عقاد درباره ی فدک
۱۳۵	خطبه ی تاریخی بانوی بزرگ اسلام فاطمه ی زهرا
۱۴۸	استمداد از طایفه ی انصار
۱۵۹	چرا مسلمانان به دختر پیامبر کمک نکردند؟
۱۶۹	هجوم غم و اندوه بر قلب زهرای اطهر
۱۷۳	گریه ی بسیار چرا؟

- ۱۷۸ دو لیخند
- ۱۸۱ آیا سکوت اصحاب می تواند دلیل بر حقانیت ابوبکر باشد؟
- ۱۸۸ سکوت به مقتضای مصلحت اسلام
- ۱۹۳ عیادت زنان مدینه از دختر پیامبر
- ۲۰۰ عیادت عباس عموی پیامبر
- ۲۰۲ فریاد اعتراض، عیادت ابوبکر و عمر
- ۲۱۶ آیا زهرا در قیام خود شکست خورد؟
- ۲۱۷ علت وفات فاطمه
- ۲۲۱ درباره مرکز

مشخصات کتاب

سرشناسه : الهامی داود، - ۱۳۱۶

عنوان و نام پدیدآور : قبر گمشده تالیف داود الهامی

مشخصات نشر : قم مکتب اسلام ۱۳۷۹.

مشخصات ظاهری : ص ۲۱۳

شابک : ۹۶۴-۵۸۳۲-۰۱-۲ ؛ ۹۶۴-۵۸۳۲-۰۱-۲

وضعیت فهرست نویسی : فهرست نویسی قبلی

یادداشت : کتابنامه به صورت زیر نویس

موضوع : فاطمه زهرا(س) ، ۱۳؟ قبل از هجرت - ۱۱ق -- سرگذشتنامه

رده بندی کنگره : BP۲۷/۲/الف ۷ق ۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۷۳

شماره کتابشناسی ملی : م ۷۹-۲۰۴۹۷

ص : ۱

اشاره

قبر گمشده

تالیف داود الهامی

ص: ۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برای نذری که کرده بودم، مدتها در این فکر بودم درباره ی بانوی بزرگ اسلام فاطمه ی اطهر علیهاالسلام کتابی بنویسم ولی وقتی می دیدم درباره ی آن حضرت کتابهای زیادی نوشته شده، متحیر می شدم چه بنویسم و از کجا بنویسم که لااقل ارزش یکبار خواندن را داشته باشد مدتها همین موضوع فکر مرا به خود مشغول ساخته بود تا این که تابستان گذشته، خوابی دیدم در آن خواب این موضوع عنوان شد که قبر زهرای مرضیه کجاست؟ چرا قبر او مخفی است؟ از خواب بیدار شدم درباره ی همین سؤال عمیقاً فکر کردم، دیدم جا دارد نوشته ی خود را به همین موضوع اختصاص بدهم.

البته این سؤال و سئوالات دیگر در همین موضوع، فکر انسان را به اعماق تاریخ می برد، مسلماً بررسی این سئوالات و پیدا کردن پاسخ آنها جز با کنجکاوی در اوراق فرسوده ی تاریخ امکان پذیر نیست زیرا در درون تاریخ، امور در افق بازتر و وسیع تر و عمومی تر مشاهده می شود.

فاطمه علیهاالسلام دختر نازنین پیامبر صلی الله علیه و آله در روزهای آخر عمرش هیچگونه آرامشی نداشت و روح آزرده ی او همچون پرنده ای مجروح که بالهایش را

شکسته باشند، غمگین و بی تاب بود.

نگیرد هیچ صاحبخانه آرام

چو در نامحکم و کوتاه بود بام

ناله های جانسوزش و استغاثه های جانگدازش فضای مدینه (شهر پیغمبر) را پر کرده بود و آنقدر گریسته بود که دیدگانش مجروح شده بود. سرانجام همچون کوه آتشفشانی منفجر شد و این انفجار بر اثر ناراحتیهایی بود که در مدت کوتاه بعد از رحلت پدر گرامیش به او رسیده بود و این ناراحتیها فوق طاقت انسان بود و کوههای عظیم طاقت تحمل آن را نداشت. غم او دشوارتر از آن بود که کسی بتواند تسلیتش دهد و او را به شکیبائی بخواند.

زهرای اطهر علیهاالسلام به خاطر دفاع از حریم امامت، تمام مشکلات و مصائب را به جان خرید. و هر چه در توان داشت، کوشید تا نخستین خشت این بنا را کج نگذارند.

او نه تنها اولین مدافع و حامی امامت بود، بلکه او شهید راه امامت و امت پدرش شد و منشأ بیماریش صدماتی بود که در راه دفاع از حیثیت امام و امامت به او رسید و این خروش و تلاش دم آخر، به مرگ او سرعت بخشید و نیمه رمقش را گرفت.

پس در حقیقت زهرای مرضیه اولین قربانی و فدیة ای بود که «امامت» داد زیرا زهرای محبوب، گذشته از صدمه فقدان پدرش هر صدمه ای از اصحاب پدرش دید، در این راه دید.

اگر کسی از محکومیت شیخین امتناع کند، و یا به نگاه تردید به اخبار بنگردد، ولی یک چیز را نمی توان نادیده گرفت و آن رنجیدگی شدید خاطر اقدس زهرای عزیز از وضع خفقان آور عصر خود بود به دلیل اصرارش به پنهان کردش قبرش و مخفی داشتن دفن و تجهیزش. زهرای مظلوم برای اظهار مظلومیت خود و شوهرش راهی جز این وصیت جانگداز نداشت. او با این وصیت پرنده های جنایی حکام وقت را برای همیشه باز و قابل پیگیری نگه داشت و تمام تلاش بداندیشانی که سعی در تطهیر دامن آلوده ی جنایتکاران تاریخ از ننگ این ستمها را دارند، نقش بر آب و رسوای تاریخ نمود به طور کلی آبروی ستمگران را ریخت.

این واقعیت تاریخی که بزرگترین سند مظلومیت اهل بیت رسالت علیهم السلام و برنده ترین حربه ی تبلیغاتی در دست دوست داران فاطمه علیهاالسلام می باشد نباید به خیالات واهی از دست داد.

باید از طرفداران غاصبان حق زهرا علیهاالسلام، پرسید به چه دلیل این همه ظلم ستم به خاندان رسالت کردند؟ ظلم و ستمی که بعد از وفات پیامبر صلی الله علیه و آله از طف خلفا نسبت به خاندان پیامبر و زهرا شد، چیزی نیست که قابل کتمان باشد. اگر چه حقوق بگیران و جیره خواران آنان در طول تاریخ سعی در کتمان آن داشته اند، ولی جنایت و ظلم آنان به قدری عظیم است که کاملاً نتوانسته اند دامن آنان را از این لکه ی ننگ پاک سازند، گرچه تا حدودی از شدت آن کاسته اند ولی همین مقدار که در کتابهای آنها مانده، برای مظلومیت فاطمه علیهاالسلام و خاندان رسالت و محکومیت

خلفا کافی است.

ای یادگار عزیز پیامبر! و ای بانوی بزرگ اسلام! ما را طاقت بیان مصائب جانکاهی که بعد از فقدان پدر بر تو وارد شد، نیست تو مظلومانه از دنیای ظالمان رفتی و به رضوان حق پیوستی و درد دل مجروحیت را با خود زیر خاک بردی و راز سرّ به مهر محفوظ نزد شوهر مظلومت نهادی و فرزندان معصومت نیز سرّ تو را همچنان که خود خواسته بودی، کتمان کردند و چنین شد که قبر تو تا ظهور فرزند منتقمت ناپیدا باشد و با پنهان و مخفی داشتن محل مزارت از همه ی خلا-یق، راز دلت را برملا ساختی، تا آیندگان نیز بدانند که تو مظلومانه به خاک رفتی.

ای بانوی ستمدیده، ای مادر دلشکسته! اگر چه در دنیا قدر تو معلوم نشد و امت جدت قدر تو را نشناختند ولی عظمت مقام تو در پیشگاه عدل الهی و در صحرای محشر و بهشت برین محفوظ است. آنجا جز فرزندان عزیزت، کسی اذن دیدار تو را ندارد.

طبق روایات شیعه و سنی، چون فاطمه علیهاالسلام به صحرای محشر پا می گذارد از جانب قادر متعال ندا داده می شود که ای اهل محشر! چشمهای خود را ببندید تا فاطمه دختر محمد صلی الله علیه و آله بگذرد. جبرئیل زمام ناقه ی ایشان را گرفته و به آواز بلند ندا کند پس در آن روز هیچ نبی، رسول، صدیق و شهیدی نماند مگر آن که چشمهای خود ببندد تا فاطمه

ص: ۸

بگذرد. (۱).

ای مهین بانوی عالم خلقت! درست است تو عصمت کبرای حق و ناموس اکبر خداوندی و با این همه عظمت و احترام، در شأن تو نبود که چشم نامردان مدینه بر جنازه ی مطهر تو بیفتد و دست ناکسان عالم خلقت بر مزار مقدس و بر تربت مطهرت ساییده شود. دریغا حرمت شکنی سامریان، علاقمندان مقام والای تو و شیفتگان ساحت اعلای تو را هم از فیض زیارت تربت پاکت محروم کردند به پاس شکوه و جلالت آنان را از شفاعت خود محروم نسازی.

در پایان به شعر ناصر خسرو (متوفی ۴۸۱ هـ - ق) تمسک می کنیم:

آن روز در آن هول و فزع بر سر آن جمع

پیش شهدا دست من و دامن زهرا علیهاالسلام

داود الهامی

قم - پنجم رجب ۱۴۲۱ هـ - ق

برابر با

۱۳۷۹ / ۷ / ۱۲

ص: ۹

۱- ۱. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۹.

این همه اختلاف در دقایق زندگی زهرا علیهاالسلام چرا؟

در این که فاطمه اطهر علیهاالسلام بانوی بزرگ اسلام، در چه تاریخی متولد شده، میان علمای اسلام اختلاف زیاد است و به این معنی تاریخ نویسان در آن همداستان نیستند. اکثر علمای عامّه تولد فاطمه علیهاالسلام را پنج سال پیش از بعثت نوشته اند و تذکره نویسان و علمای بزرگ شیعه معتقدند که وی سال پنجم بعثت متولد شده است.

ابن سعد در «طبقات» (۱) و طبری در تاریخ خود (۲) و بلاذری در «أنساب الأشراف» (۳) و ابن اثیر در «کامل» (۴) و ابوالفرج اصفهانی در «مقاتل الطالبیین» (۵) محمد بن یوسف حنفی در کتاب «نظم دُرر

ص: ۱۰

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۳- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۴- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۵- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

السمطين» (۱)، طبری در «ذخائر العقبی» (۲) و ابن جوزی در «تذکره الخواص» (۳) و جمعی دیگر تاریخ نخست را پذیرفته اند و عموماً نوشته اند: «آن سالی بود که قریش خانه ی کعبه را می ساختند».

بلاذری چنین روایت کرده است:

روزی عباس بن عبد المطلب نزد علی علیه السلام رفت، علی و فاطمه علیهما السلام با هم درباره ی این که کدام یک از دیگری به سال بزرگتر است، در گفتگو بودند. عباس گفت: تو یا علی! چند سال پیش از ساختن کعبه متولد شدی اما دخترم زهرا سالی به دنیا آمد که قریش مشغول ساختن کعبه بودند. (۴).

حاکم در «مستدرک» و ابن عبدالبرّ در «استیعاب» یک سال بعد از بعثت و ۴۱ سال پس از ولادت پیامبر صلی الله علیه و آله نوشته اند. (۵).

یعقوبی که نوعاً در بیشتر روایتهای خود منفرد است، سال تولد فاطمه علیها السلام را همان سال بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله دانسته است. (۶).

علامه ی مجلسی قدس سره می نویسد:

«روزی عبدالله بن حسن بر هشام بن عبدالملک وارد شد در حالی

ص: ۱۱

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۳- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۴- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۵- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۶- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

که کلبی نیز در آن مجلس حضور داشت. هشام به عبدالله گفت: فاطمه ی زهرا علیهاالسلام چند سال عمر کرد، عبدالله در پاسخ گفت: سی سال.

سپس همین سؤال را از کلبی نمود او در جواب گفت: سی و پنج سال. هشام رو به عبدالله نمود و گفت: آیا سخن کلبی را شنیدی؟ اطلاعات کلبی در علم انسان خوب است. عبدالله گفت: یا امیرالمؤمنین احوال مادر مرا از من باید پرسید و احوال مادر کلبی را از او. (۱).

اما اکثر علمای امامیه مانند ابن شهر اشوب در «مناقب» (۲) و کلینی در «کافی» (۳) و مجلسی در «بحار» (۴) و علی بن عیسای اربلی در «کشف الغمّه» (۵) طبری در «دلائل الإمامه» (۶) و فیض کاشانی در «وافی» (۷) و گروه دیگر نوشته اند که فاطمه علیهاالسلام پنج سال بعد از بعثت تولد یافت. (۸).

مدرک علمای شیعه احادیثی است که در اینباره از ائمه ی اطهار علیهم السلام نقل شده است.

ابو بصیر روایت کرده که امام صادق علیه السلام فرمود: فاطمه در بیستم ماه جمادی الثانی در هنگامی که پیغمبر ۴۵ ساله بود، به دنیا آمد و هشت

ص: ۱۲

-
- ۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.
 - ۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.
 - ۳- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.
 - ۴- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.
 - ۵- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.
 - ۶- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.
 - ۷- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.
 - ۸- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

سال با پدرش در مکه بود و ده سال در مدینه با او زندگی کرد و بعد از پدر بزرگوارش ۷۵ روز زنده ماند و در روز سوم جمادی الثانی در سال یازدهم هجری وفات نمود. (۱).

حبيب سجستانی می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: فاطمه دختر محمد صلی الله علیه و آله پنج سال بعد از بعثت رسول خدا تولد یافت و در هنگام وفات ۱۸ سال و ۷۵ روز از عمر شریفش گذشته بود. (۲).

از امثال این احادیث استفاده می شود که تولد فاطمه علیها السلام بعد از بعثت رسول اکرم صلی الله علیه و آله واقع شده است. صاحب کتاب «کشف الغمّه» روایتی نقل کرده که در خود آن حدیث تناقض وجود دارد.

طبق آن حدیث امام محمد باقر علیه السلام فرمود: فاطمه پنج سال بعد از بعثت به دنیا آمد، در همان سالی که قریش مشغول ساختن خانه ی کعبه بودند و در هنگام وفات ۱۸ سال و ۷۵ روز از عمر شریفش گذشته بود. (۳).

در خود این حدیث تناقض است زیرا از یک طرف می گوید فاطمه پنج سال بعد از بعثت به دنیا آمد و در هنگام وفات ۱۸ ساله بود. از طرف دیگر می گوید در هنگام تولد آن حضرت، قریش مشغول ساختن کعبه بودند، در صورتی که این دو جریان قابل جمع نیستند زیرا خانه ی خدا پنج

ص: ۱۳

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۳- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

سال قبل از بعثت تجدید بنا شد نه بعد از بعثت.

مگر این که بگوئیم فاطمه ی زهرا علیها السلام بنا بر حادثه ی خرابی کعبه سال پنجم بعثت بود و این تعمیر و عمران غیر از تعمیر و بنا و بجا گذاشتن «حجر الأسود» است که پنج سال قبل از بعثت بود دلیل بر این گفتار همان روایتی است که صاحب «کشف الغمّه» از امام باقر علیه السلام نقل کرده است و از این روایت استفاده می شود تعمیر کعبه به فاصله ی ده سال دوبار انجام یافته یکی قبل از اسلام و بعثت خاتم پیامبران و یکی پس از بعثت.

به نوشته ی کفعمی در «مصباح»: فاطمه علیها السلام در روز جمعه ی ۲۰ جمادی الثانی سال دوم بعثت به دنیا آمد. (۱).

به نوشته ی شیخ طوسی قدس سره در «مصباح المتهجد» تولد وی سال اول بعثت بوده است. (۲).

نوشته های شیخ طوسی و کفعمی با قول مشهور شیعه مخالف است. چنان که می بینیم در بین علمای اسلام درباره ی تاریخ تولد حضرت زهرا علیها السلام اختلاف شدیدی وجود دارد ولی از آنجائی که اهل بیت علیهم السلام تولد آن حضرت را پنج سال بعد از بعثت دانسته اند قولشان بر اقوال مورخان عامّه مقدم است، زیرا ائمه ی اطهار علیهم السلام و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بهتر از دیگران از تولد مادرشان خبر دارند.

البته قرائن و شواهد قابل توجه و قوی در روایات محدثان شیعه

ص: ۱۴

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

وجود دارد و نشان دهنده ی این است که ولادت دختر پیغمبر پس از بعثت بوده است. چنانکه در روایات معراج، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: در شب معراج سبب بهشتی به من دادند و نطفه ی دخترم زهرا از آن سبب تکوین یافت. (۱)

اگر تاریخ معراج به طور دقیق معلوم بود، مشکل حل می شد اما باز این سؤال پیش می آید که معراج رسول اکرم صلی الله علیه و آله در چه سالی بوده است؟ پاسخ این سؤال نیز دقیقاً معلوم نیست.

ابن سعد به روایتی آن را ۱۸ ماه پیش از هجرت به مدینه و به روایتی یک سال پیش از هجرت (۲) و ابن اثیر سه سال و به روایتی یک سال پیش از هجرت دانسته است (۳) در حالی که محدثان شیعه معراج را از دو سال بعد از بعثت تا شش ماه پیش از هجرت نوشته اند و چون اختلاف روایات را دیده اند، گفته اند: این اختلاف به خاطر این است که پیامبر معراجهای متعدد داشته است. (۴)

استاد دکتر شهیدی در تأیید قول مشهور شیعه قراین خارجی دیگری نیز ذکر کرده است. (۵) گر چه خود قبلاً اظهار داشته است که:

«با همه ی کوششی که به کار رفته است، متأسفانه درباره ی سال تولد

ص: ۱۵

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۳- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۴- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۵- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

دختر پیغمبر صلی الله علیه و آله اطلاع درست و دقیقی نمی توان داد». (۱).

همان طور که دانشمندان شیعه و سنی در سال تولد فاطمه علیها السلام با یکدیگر اختلاف دارند، این اختلاف در سنّ شریفش به هنگام ازدواج و وفات نیز دیده می شود زیرا اگر تاریخ تولد را پنج سال قبل از بعثت بدانیم، باید بگوئیم در هنگام ازدواج ۱۸ ساله یا ۱۹ ساله بوده است و در هنگام وفات ۲۸ ساله یا ۲۹ ساله. اما اگر پنج سال بعد از بعثت متولد شده باشد، باید در هنگام ازدواج در حدود ۹ ساله و در هنگام وفات ۱۸ ساله.

به هر حال اختلاف در اینجا نتیجه ی اختلاف در تاریخ ولادت حضرت فاطمه علیها السلام می باشد و اگر از قول کلینی و مجلسی و سایر علمای شیعه پیروی کنیم، باید گفت: حضرت فاطمه علیها السلام نه ساله به خانه ی شوهر رفته است. علی بن عیسی اربلی صاحب کتاب «کشف الغمّه»، می گوید: فاطمه علیها السلام هشت سال در مکه با پدرش بود و با او به مدینه حرکت کرد و ده سال هم در مدینه زندگی نمود. (۲).

در تاریخ وفات حضرت زهرا علیها السلام اختلاف شدیدتر است ظاهراً در این مطلب تردیدی نیست که زهرا ی اطهر علیها السلام در سال یازدهم هجری وفات نموده است. زیرا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در سال دهم هجری به سفر حجّه الوداع مشرف شد و در اوائل سال یازدهم هجری وفات نمود.

ص: ۱۶

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

مورخان اتفاق نظر دارند که حضرت فاطمه علیهاالسلام بعد از پدرش کمتر از یک سال زندگی کرد اما در تعیین روز و ماه وفات، اختلاف زیادی وجود دارد.

بیشتر اختلافات از اینجا ناشی شده است که آیا حضرت زهرا علیهاالسلام بعد از پدرش چه مدت زنده ماند؟

در بررسی منابع شیعه و سنی و مطالعه ی اقوال مختلف پیرامون روز شهادت آن حضرت، صرفنظر از اعتبار و یا عدم اعتبار اسناد و اقوال مربوطه، مدت و فاصله ی میان شهادت حضرت فاطمه علیهاالسلام با رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله بین حداقل ۴۰ روز و حداکثر ۸ ماه ذکر گردیده است. (۱) و میان این دو مدت روایتهای مختلف از دو ماه تا ۷۵ روز سه ماه و شش ماه است.

قتال نیشابوری روایت نمود که گفته اند: حضرت زهرا علیهاالسلام بعد از پدرش چهار روز زندگی کرد. (۲).

ابن شهر آشوب نیز در «مناقب» همین قول را از قربانی نقل کرده است.

صاحب «مصباح الأنوار» از امام صادق علیه السلام نقل کرده که حضرت فاطمه علیهاالسلام بعد از پدرش ۶۰ روز زنده بود. (۳).

ابن جوزی در «تذکره الخواص» از جعفر بن محمد علیه السلام روایت کرده

ص: ۱۷

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۳- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

که فرمود: فاطمه علیها السلام بعد از پدرش ۷۰ روز زندگی کرد. (۱).

علامه ی مجلسی در «بحار الأنوار» از مناقب نقل کرده که فاطمه علیها السلام ۷۲ روز بعد از پدر زنده بود. (۲).

کلینی در «کافی» و طبری در «دلائل الإمامه» نوشته اند که فاطمه علیها السلام ۷۵ روز بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله زندگی کرد.

سید مرتضی در «عیون المعجزات» همین قول را اختیار نموده است. مدرک این قول روایتی است که از امام صادق علیه السلام در اینباره صادر شده است امام صادق علیه السلام فرمود: «فاطمه ۷۵ روز بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله زندگی کرد». (۳).

ابوالفرج اصفهانی در کتاب «مقاتل الطالبین» می نویسد: «در مدت زندگی زهرا بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله اختلاف است ولی از هشت ماه بیشتر و از چهل روز کمتر نبوده، لیکن قول صحیح همان است که از جعفر بن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: «زهرا علیها السلام بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله سه ماه زندگی کرد». (۴) همین قول را صاحب «کشف الغمّه» از دولابی صاحب کتاب «الذریه الطاهره» و ابن جوزی نیز از عمر بن دینار روایت کرده اند.

از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: «فاطمه علیها السلام بعد از رسول

ص: ۱۸

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۳- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۴- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

خدا صلی الله علیه و آله ۹۵ روز زنده بود».

ابن قتیبہ در کتاب «المنار» نوشته است «فاطمه علیها السلام پس از پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۰۰ روز زنده ماند». (۱).

ابن شهر آشوب در «مناقب» قول به چهار ماه را حکایت کرده است. (۲).

مجلسی در کتاب «بحار الأنوار» از امام محمد باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: «فاطمه علیها السلام بعد از پدر مدت شش ماه زندگی کرد. در «کشف الغمه» همین قول از «ابن شهاب» و «زهری» و «عایشه» و «عروه بن زبیر» نقل شده است. ابن جوزی در تذکره الخواص یکی از اقوال را شش ماه ده روز کم می شمارد. بعضیها مدت و فاصله ی میان شهادت حضرت فاطمه علیها السلام با رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را ۹ ماه ذکر کرده اند.

از طرف دیگر در تاریخ رحلت خود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز اختلاف است. مشهور بین علمای شیعه ۲۸ ماه صفر و علمای اهل سنت ۱۲ ربیع الأول می باشد. دوم ماه ربیع الأول نیز گفته شده است.

در مدت دوران عمر حضرت زهرا علیها السلام بعد از پدرش بیش از ۱۵ قول وجود دارد وقتی آنها را با اقوالی که در مورد وفات رسول خدا صلی الله علیه و آله دیده می شود. ضرب کنیم، احتمالات زیادی در مورد روز و ماه وفات

ص: ۱۹

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

حضرت زهرا علیها السلام حاصل می شود.

عجیب است که روایات هم در اینباره اختلاف دارند زیرا در روایات ۶۰ روز و ۷۰ روز و ۷۲ روز و ۹۵ روز و سه ماه و شش ماه گفته شده است. حلّ تعارض روایات معصومین هم کار آسانی نیست.

البته در میان علمای شیعه دو قول ۷۵ روز و ۹۵ روز مشهور است و اگر وفات پیامبر صلی الله علیه و آله را در ۲۸ صفر بدانیم و روایت ۷۵ روز را با آن مقایسه کنیم، وفات حضرت زهرا علیها السلام در روز سیزدهم تا پانزدهم ماه جمادی الأوّل محتمل است و اگر روایت ۹۵ روز را با آن مقایسه نمائیم، روز سوم تا پنجم ماه جمادی الثانی ممکن است روز وفات حضرت زهرا علیها السلام باشد.

مرحوم علامه ی مقرر پس از تحقیقات زیاد در اینباره می نویسد: ۷۵ روز مختار ماست. زیرا همان میان مورخان معروف است و مطابق آن روایتی از امام صادق علیه السلام نقل شده که کلینی در کافی، مفید در اختصاص و سید هاشم بحرانی در معالم الزلفی آن را نقل کرده اند. (۱).

برخی از علمای بزرگ شیعه چون شیخ طوسی، طبرسی، سید بن طاوس، شهید اوّل، کفعمی، شیخ بهائی و سید محسن امین و بعضی دیگر قول ۹۵ را ترجیح داده اند. (۲).

ص: ۲۰

۱- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۲- ۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

با همه ی اینها فحول علماء و محققین آنها توانسته اند در اینباره اظهار نظر قطعی کنند و جمع این اقوال پراکنده را غیر ممکن دانسته اند. (۱).

حالا- با این اختلاف عقیده، دادن رأی قطعی غیر ممکن است و این مسأله جداً برای شیعه و پیروان اهل بیت علیهم السلام و تمام مسلمانان بسیار مایه ی تأسّف است که سال تولد و ازدواج و وفات و در نتیجه مقدار عمر یگانه دختر پیغمبرشان را درست نمی دانند در صورتی که ملتهای دیگر به جزئی ترین چیزی که با شخصیتهای بزرگ آنها بستگی داشته باشد، بسیار اهمیت می دهند.

ولی متأسفانه خصوصیات و دقایق زندگی فاطمه ی زهرا علیهاالسلام دختر پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله برای ما تاریک است، تاریخ اطلاع دقیقی از دقایق زندگی او ندارد. البته این عیب بزرگ تاریخ است و از جفای این پیر پلید، چاپلوس و نوکر مآب ترسو و طمّاع است که به سراغ مبعوضین نظامهای طاغوتی نمی رود و گویا از ثبت نام آنان وحشت دارد و آن همیشه در پیشگاه خداوندان زور و زر زانو می زند، معمولاً هم قهرمانان و سازندگان تاریخ از میان بندگان مظلوم و مبعوضین به زنجیر کشیده شده برخاسته اند و همین پیر خودپسند و اشراف پرست تا مجبور نشود به درهای کهنه و سوخته نمی رود. این است که تاریخ معمولاً از قهرمانان خود شرمنده است و نمی تواند شرح حال دقیق آنان را بازگو نماید.

ص: ۲۱

آری این جفای تاریخ است که دقایق زندگی زهرای اطهر علیهاالسلام پر از ابهام است!!

قبر حضرت زهرا کجاست؟

هر مسلمان پاک سرشت وقتی به قصد زیارت وارد مدینه ی منوره می شود، پس از زیارت قبر مطهر رسول خدا صلی الله علیه و آله به فکر زیارت قبر یگانه دختر او یعنی زهرای اطهر علیهاالسلام می افتد ولی هر چه می گردد، قبر او را پیدا نمی کند و از هر که می پرسد، کسی قبر او را نشان نمی دهد. و این یکی از دردهای تسکین ناپذیر برای مسلمانان است که قبر شریف دختر پیامبر صلی الله علیه و آله آنها مخفی و ناپیداست و این درد جانکاه را به چه کسی می توان گفت؟

دشمن اگر می کشد، به دوست توان گفت

با که توان گفت این که دوست مرا کشت

با این که فاطمه ی زهرا علیهاالسلام نخستین کسی است که به پدرش ملحق شده، و حداکثر بیش از هشت ماه فاصله بین او و پدرش نبود، با این حال معلوم نیست آن بانوی دلشکسته کجا مدفون است؟!

هنوز هم که قرن‌ها از شهادت مظلومانه ی آن حضرت گذشته، دوستان و علاقمندان و شیعیان فاطمه از قبر مقدسش خبر ندارند لذا در موقع تشرف به مدینه ی منوره با سرگردانی گاهی در بقیع، گاهی در کنار قبر پیامبر

زیارت می کنند.

زائر قبر زهرا علیهاالسلام در مدینه نخستین تکانی که می خورد، چشمهایش را از «ظواهر اسلام» و «وقایع تاریخ اسلام» که برای افراد ظاهرین چشمگیر است، فرو می بندد و سر در دریای عمیق «معنویت اسلام» و باطن آن فرو می برد و غور و خوض بسیار او به غواصی «روح عدالتخواهی و مبارزه با ظلم و تبعیض» می کشاند و سرانجام پی می برد که پشت پرده و در ورای این ظواهر «حقیقت روشن و عدالت مظلوم» پنهان است.

اختلاف در محل دفن حضرت زهرا

اگر چه خود مولای متقیان و فرزندان زهرا و خواص اصحاب و خویشان، محل دفن حضرت فاطمه علیهاالسلام را می دانستند، ولی سفارشهای اکید فاطمه در مورد اختفاء قبر طوری جدی بود که هیچ یک از آنان حاضر نشدند آن را معرفی کنند و حتی کاری نکردند که از آثار و قرائن موضع قبر شناخته شود. ائمه ی اطهار علیهم السلام مسلماً از موضع قبر آن حضرت مطلع بودند ولی اجازه نداشتند که این سرّ الهی را آشکار سازند تا مدفن او همواره نامعلوم بماند، تا آنچه را که او می خواست، معلوم بماند و او می خواست که قبرش را نشانند، هیچ گاه و هیچ کس، تا همیشه، همه کس پرسند چرا؟

ص: ۲۳

ولی در عین حال اهل تحقیق از آن صرفنظر نکرده و همواره مورد بحث و گفتگو قرار داده اند و به وسیله ی بعضی از امارات و قرائن، بعضی از نقاط را به عنوان محل دفن زهراى مرضیه علیهاالسلام معرفی نموده اند.

۱- ابن شهر اشوب از شیخ طوسی نقل کرده است که فاطمه زهرا علیهاالسلام در اتاق خود دفن شده. (۱).

خود شیخ در رساله ای درباره ی زیارت حضرت زهرا نوشته است:

«آن حضرت را در روضه ی پیامبر صلی الله علیه و آله زیارت می کنی زیرا همانجا محل دفن حضرت زهراست».

سپس شیخ طوسی به اختلاف علمای شیعه در اینباره اشاره کرده و گفته است:

«علمای ما در محل دفن فاطمه ی زهرا علیهاالسلام اختلاف کرده اند: بعضی از آنها گفته اند: در قبرستان بقیع دفن شده و بعضی گفته اند در روضه ی پیامبر و برخی دیگر گفته اند در خانه ی خود مدفون است و چون بنی امیه مسجد را توسعه دادند، قبر آن حضرت در مسجد قرار گرفت».

با وجود این، شیخ طوسی می گوید:

«به نظر من بهتر است آن حضرت را در دو محل (مسجد پیامبر و قبرستان بقیع) زیارت کرد». (۲).

ص: ۲۴

۱- ۴۵. ابن شهر اشوب، المناقب: ج ۳، ص ۳۶۵.

۲- ۴۶. شیخ طوسی، التهذیب: ج ۶، ص ۹.

۲- ابن شهر آشوب از دیگری نقل کرده که روضه ی پیامبر صلی الله علیه و آله محل دفن او است به استناد روایتی از پیامبر که فرمود:

«بَيْنَ قَبْرِى وَ مِئْبَرِى رَوْضَةٌ مِنْ رِیَاضِ الْجَنَّةِ».

«میان قبر من و منبر من باغی از باغهای بهشت است».(۱).

این قول را روایت ابن ابی عمیر از امام صادق علیه السلام تأیید می کند که فرمود:

«قال رسول الله صلى الله عليه وآله: ما بين قبري و منبري روضة من رياض الجنة و منبري على ترعه (۲) من ترع الجنة، لأن قبر فاطمه بين قبره و منبره، قبرها روضه من رياض الجنة وإليه ترعه من ترع الجنة».(۳).

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «میان قبر من و منبر من باغی از باغهای بهشت است و منبر من بر دری است از درهای بهشت».

زیرا قبر فاطمه علیها السلام بین قبر رسول خدا و منبر آن حضرت است. و این قول مورد تأیید مرحوم صدوق نیز می باشد.

۳- احمد بن محمد بن ابی بصیر می گوید: از امام رضا علیه السلام از محل دفن فاطمه ی زهرا علیها السلام پرسیدم، فرمود:

«دُفِنَتْ فِي بَيْتِهَا فَلَمَّا زَادَتْ بَنُو أُمِّيهِ فِي الْمَسْجِدِ صَارَتْ فِي

ص: ۲۵

۱- ۴۷. المناقب: ج ۳، ص ۳۶۵ و عوالم: ج ۱۱، ص ۵۲۶.

۲- ۴۸. ترعه بمعنی باب.

۳- ۴۹. صدوق، معانی الأخبار: ص ۲۶۷.

«در خانه ی خود دفن است و هنگامی که بنی امیه مسجد را بزرگ کردند، در صحن مسجد قرار گرفت».

در روایت دیگر نیز بزنتی از امام رضا علیه السلام سئوال می کند که فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله در کجا دفن شده، فرمود: «دفنت فی بیتها». (۲).

شیخ محبّ الدین نجّار در کتاب خود موسوم به «الدرّه الثمیّنه فی أخبار المدینه» از عبدالله بن جعفر روایت می کند که قبر فاطمه علیها السلام در حجره ی خودش بود که عمر بن عبدالعزیز آن حجره را در صحن مسجد انداخت. پس قبر فاطمه علیها السلام در مسجد پیامبر است. (۳) و مؤلف کتاب «شفاء الغرام» نیز همین قول را انتخاب کرده است. (۴).

۴- بخاری در صحیح خود (۵) مالک در موطأ (۶) ابونعیم اصفهانی در حلیه الأولیاء (۷) ترمذی در سنن (۸) و احمد بن حنبل در مسند (۹) محل دفن

ص: ۲۶

-
- ۱- ۵۰. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۸۷- ج ۱۰۰، ص ۱۹۱ و کافی: ج ۱، ص ۴۶۱ والفقّه: ج ۱، ص ۲۲۹ و معانی الأخبار: ص ۶۸ و عیون أخبار الرضا: ج ۱، ص ۳۱۱ والتهذیب: ج ۳، ص ۲۵۵ و عمدہ الأخبار: ص ۱۲۹ و شفاء الغرام: ج ۲، ص ۲۶۰.
 - ۲- ۵۱. قرب الإسناد: ص ۱۶۱.
 - ۳- ۵۲. محبّ الدین طبری، ذخائر العقبی: ص ۵۴.
 - ۴- ۵۳. شفاء الغرام: ج ۲، ص ۳۶۰.
 - ۵- ۵۴. صحیح بخاری: ج ۳، ص ۲۹.
 - ۶- ۵۵. الموطأ: ج ۱، ص ۱۹۷.
 - ۷- ۵۶. ابونعیم، حلیه الأولیاء: ج ۶، ص ۳۴۷.
 - ۸- ۵۷. سنن ترمذی: ج ۵، ص ۷۱۸.
 - ۹- ۵۸. مسند احمد بن حنبل: ج ۲، ص ۴۰۱.

حضرت زهرا علیها السلام را به استناد روایت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که فرمود: «ما بین بیتی و منبری روضه من ریاض الجنّه» ما بین خانه ی پیامبر و منبر او سراغ داده اند.

۵- ابن سعد در طبقات به سند خود از محمد بن عمر نقل کرده که گفت: از عبدالرحمن بن الموالی از قبر زهرا پرسیدم، گفت: مردم می گویند: قبر فاطمه علیها السلام در کنار مسجدی است در بقیع که در آن بر جنازه های مردم نماز می خوانند. سپس گفت: به خدا آن نیست مگر مسجد رقیه، ولی فاطمه دفن نشده مگر در گوشه ی خانه ی عقیل. و فاصله ی قبر از راه هفت زراع است و عبدالله بن جعفر گفته است کسی در اینباره شکی ندارد. (۱).

۶- مسعودی آنجا که از محل دفن امام صادق علیه السلام سخن به میان آورده، گفته است که: آن حضرت در جوار قبر پدرش و جدش در بقیع دفن شده روی قبر آنها سنگ مرمری است که در آن نوشته شده است که:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ مُبِيدِ الْأُمَمِ وَ مُحْيِي الرِّمَمِ هَذَا قَبْرُ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ سَيِّدَةِ نَسَاءِ الْعَالَمِينَ وَ قَبْرِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (۲).

بدین ترتیب مسعودی محل دفن فاطمه ی زهرا علیها السلام دختر رسول

ص: ۲۷

۱- ۵۹. ابن سعد، الطبقات الکبری: ج ۸، ص ۳۰.

۲- ۶۰. مروج الذهب: ج ۳، ص ۲۹۷ و وفاء الوفاء: ج ۳، ص ۹۰۵.

خدا صلی الله علیه و آله را در بقیع می داند.

۷- سمهودی می گوید: این جماعه در محل دفن فاطمه دو قول دیگر نقل کرده است:

۱- در صندوقی است که جلو مصلای امام در روضه ی شریفه نصب شده است.

۲- در آن مسجد که در بقیع به آن حضرت منسوب است، مدفون گردیده است. بدین جهت غزالی درباره ی کیفیت زیارت بقیع گفته است: مستحب است هر روز بعد از زیارت رسول خدا صلی الله علیه و آله به قبرستان بقیع رفت و سپس از قبوری که در آنجا باید زیارت شود نام برده و بعد از ذکر قبر امام حسن گفته است بعد از زیارت، در مسجد فاطمه در بقیع نماز گزارده می شود. (۱).

۸- ابن عبدالبرّ بعد از ذکر وفات امام حسن مجتبی علیه السلام گفته است آن حضرت در قبرستان بقیع در کنار قبر مادرش زهرا دفن شده است و قبر مادرش جنب قبر عباس در بقیع بود. و ابوالعباس هر وقت کنار قبر پدرش برای زیارت می رفت، اول به فاطمه علیها السلام سلام می کرد بعد پدرش را زیارت می نمود. (۲).

۹- صاحب عمده الأخبار گفته است: قبر فاطمه دختر رسول

ص: ۲۸

۱- ۶۱. وفاء الوفاء: ج ۳، ص ۹۰۷.

۲- ۶۲. الاستیعاب: ج ۱، ص ۳۷۷ و ذخائر العقبی: ص ۵۴ و وسیله المال فی عدّ مناقب الال: ص ۹۳.

خدا صلی الله علیه و آله در داخل مقبره ی عباس- عموی پیغمبر- و در کنار قبر او و قبر پسرش امام حسن مجتبی علیه السلام است امام حسن علیه السلام هنگامی که نزدیکی رحلت خود را احساس کرد، فرمود: اگر از دفن جنازه ی من در روضه ی پیامبر مانع شدند، در کنار قبر مادرم فاطمه دفن کنید (۱) «ادفونی جنب أُمّی فاطمه و ذلك بعد أن منع من عند جدّه صلی الله علیه و آله» و بعد از نقل دیگر که گفته شده قبر فاطمه در اتاق خویش است و قول او را ترجیح داده است.

البته در اینجا معلوم نیست منظورش فاطمه دختر رسول خدا و یا فاطمه بنت اسد مادر امیر مؤمنان است زیرا هر دو مادر او بودند و در روایتی نقل شده است که: «دُفنت عند فاطمه بنت اسد أمّ أميرالمؤمنین علیه السلام».

۱۰- محبّ الدین طبری از یک برادر دینی خبر داده است که ابوالعباس موسی هر موقع می خواست بقیع را زیارت کند، در مقابل مرقد عباس می ایستاد و به فاطمه ی زهرا علیها السلام سلام می داد. (۲).

۱۱- علامه ی شیخ سراج الدین مؤلف «تاریخ الإسلام والرجال» می گوید: گفته شده قبر فاطمه دختر پیامبر در بقیع در آن مسجدی است که به خود او منسوب است و آن به «بیت الأحزان» معروف است باز گفته شده قبر آن بانو در اتاق خود می باشد. (۳).

ص: ۲۹

۱- ۶۳. عمده الأخبار: ص ۱۲۹ و احقاق الحق: ج ۱، ص ۴۷۶.

۲- ۶۴. ذخائر العقبی: ص ۵۴، وفاء الوفاء: ج ۳، ص ۹۰۷، عمده الأخبار: ص ۱۲۹.

۳- ۶۵. تاریخ الإسلام: ص ۲۲۹ احقاق الحق: ج ۱۰، ص ۴۷۶.

۱۲- شیخ کلینی از احمد بن محمد بن ابی بصیر روایت کرده از حضرت رضا راجع به قبر فاطمه ی زهرا علیهاالسلام پرسیدم فرمود: «دُفنت فی بیتها فلَمَّا زادت بنوأمیة فی المسجد صارت فی المسجد». (۱) در خانه ی خود به خاک سپرده شد، سپس چون بنی امیه مسجد را توسعه دادند، جزء مسجد شد.

۱۳- شیخ صدوق می گوید: روایات در محل قبر فاطمه مختلف است. برخی روایت کرده اند آن حضرت در بقیع دفن شده و برخی روایت کرده اند بین قبر رسول خدا و منبر او دفن شده و این که پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده:

«بین قبر من و منبر من باغی از باغهای بهشت است».

بر این اساس که قبر فاطمه علیهاالسلام بین قبر رسول خدا و منبر او است.

برخی دیگر روایت کرده اند آن حضرت در اتاق خود دفن شده است و زمانی که بنی امیه مسجد را توسعه دادند، قبر آن حضرت در مسجد واقع شد و این قول نزد من صحیح است. (۲).

و نظیر این کلام از شیخ مفید و شیخ طوسی نیز نقل شده است. (۳).

۱۴- علامه مجلسی درباره ی محل دفن حضرت زهرا علیهاالسلام چندین قول ذکر کرده است: یکجا از محمد بن همام نقل کرده که گفت: علی علیه السلام

ص: ۳۰

۱- ۶۶. اصول کافی: ج ۱، ص ۴۶۱.

۲- ۶۷. الفقیه: ج ۲، ص ۵۷۲.

۳- ۶۸. وسائل الشیعه: ج ۱۰، ص ۲۸۸.

فاطمه را در روضه ی پیامبر مدفون ساخت ولی آثار آن را به کلی از بین برد.

از فضّه کنیز حضرت زهرا روایت کرده که در روضه ی رسول خدا صلی الله علیه و آله بر جنازه ی فاطمه علیهاالسلام نماز خواندند و همانجا به خاک سپرده شد. از ابن بابویه نقل کرده که فرمود: نزد من به صحت رسیده که فاطمه را در خانه اش دفن کردند بعد از آن که بنی امیه مسجد را توسعه دادند قبر فاطمه در مسجد واقع شد.

باز هم از محمد بن ابی نصر نقل کرده که گفت: از حضرت امام رضا علیه السلام پرسیدم قبر فاطمه کجاست؟ فرمود: در خانه ی خودش مدفون شده ولی بعداً که مسجد توسعه یافت، جزء مسجد شد.

سپس مرحوم مجلسی می گوید: از آنچه مورخان و ارباب سیر نقل کرده اند، ظاهر و مشهور این است که فاطمه ی زهرا علیهاالسلام دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله در قبرستان بقیع دفن شده است. (۱).

ولی در کجای بقیع دفن شده معلوم نیست. ولیکن خود مجلسی اصحّ اقوال را روایت محل قبر در مسجد پیامبر می داند و این منافات ندارد با این که علی علیه السلام صورت قبور هفتگانه یا چهل گانه در بقیع ترتیب داده تا اغیار ندانند فاطمه کجا مدفون است. (۲).

مجلسی از بعضی کتب مناقب قدیمه راجع به دفن زهرا در

ص: ۳۱

۱- ۶۹. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۸۶ و ج ۱۰۰، ص ۱۹۳.

۲- ۷۰. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۸۳.

قبرستان بقیع مطلبی نقل کرده که بعضیها پنداشته اند همان نظر علامه درباره ی محل دفن حضرت زهراست. و آن چنین است:

«فَلَمَّا جَنَّ اللَّيْلُ غَسَّيْ لَهَا عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَوَضَعَهَا عَلَى السَّرِيرِ وَقَالَ لِلْحَسَنِ: ادْعُ لِي أَبُو ذَرٍّ، فَدَعَاهُ فَحَمَلَاهُ إِلَى الْمُصَلِّي، فَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ وَرَفَعَ يَدَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَنَادَى: هَذِهِ بِنْتُ نَبِيِّكَ فَاطِمَةُ أَخْرَجْتَهَا مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ فَأَضَاءَتِ الْأَرْضُ مِثْلًا فِي مِيلٍ فَلَمَّا أَرَادُوا أَنْ يَدْفِنُوهَا نَادُوا مَنْ بُقِعَهُ مِنَ الْبُقِيعِ الَّتِي لَمْ يَفْقَدْ تَرَبُّتَهَا مِنِّي فَنظَرُوا فَإِذَا هِيَ بِقَبْرِ مُحْفُورٍ، فَحَمَلُوهَا عَلَى السَّرِيرِ إِلَى هَاهُنَا فَدَفَنُوا». (۱).

«چون شب تاریک شد، علی علیه السلام بدن زهرا را غسل داد و روی تابوت نهاد و به امام حسن فرمود: ابوذر را خبر کند به کمک ابوذر جنازه را به مصلی آورد و بر او نماز خواند و سپس دو رکعت نماز گزارد و دستهای خود را به سوی آسمان بلند کرد و عرض نمود: پروردگارا اینک فاطمه دختر پیغمبر توست که از ظلمات دنیا به سوی نورانیت آخرت حمل کردم در این وقت منادی ندا داد که بقعه ی بقیع محل دفن او است. علی علیه السلام جنازه را به همان محل برد چون آنجا رسید، قبری ساخته و لحدی آماده دید و نعش را در همان قبر به خاک سپرد».

این روایت تأیید قول کسانی است که می گویند قبر زهرا در قبرستان بقیع است.

ابن سعد از عبدالله بن حسن روایت کرده است که: مغیره بن عبدالرحمان بن حارث بن هشام را در وسط روز گرمی دیدم که در بقیع

ص: ۳۲

ایستاده بود بدو گفتم: ای ابوہاشم برای چه در این وقت اینجا ایستاده ای؟

گفت: در انتظار تو بودم. به من گفته اند فاطمه علیهاالسلام را در این خانه (خانه ی عقیل) که پهلوی خانه ی جَحشیین است به خاک سپرده اند از تو می خواهم این خانه را بخری تا مرا در آنجا به گور بسپارند!

گفتم: به خدا این کار را خواهم کرد!

اما فرزندان عقیل آن خانه را نفروختند. عبدالله بن جعفر گفت: هیچ کس شک نداد که قبر فاطمه در آنجاست. (۱).

بعضیها گفته اند: به چند دلیل قبر فاطمه ی زهرا علیهاالسلام باید در جنب قبر پیامبر صلی اللہ علیہ والہ در حجره ی خود آن حضرت باشد:

اولاً: نزدیک ترین راه برای حفر و دفن و دورترین محل از انظار اغیار بوده است.

ثانیاً: صورت قبر ساختن امیر مؤمنان علیہ السلام در بقیع دلیل قوی تری است بر این که آثار قبر در بقیع نبود، و آن حضرت بدین وسیله می خواست به کلی ذهن مخالفان مشغول گردد تا قبر آن حضرت مصون بماند.

ثالثاً: احادیث نبوی و تأثیر عجیبی که در زیارت بین قبر و منبر است بهترین شاهی است که قبر حضرت زهرا در روضه ی و یا لااقل در

ص: ۳۳

حجره ی خود نزدیک روضه می باشد.

رابعاً: از وصیت امام حسن مجتبی علیه السلام که فرموده مرا در کنار قبر مادرم دفن کنید و اگر مانع شدند در بقیع در مقابر قریش دفن نمائید، می توان استفاده کرد که قبر فاطمه علیها السلام در روضه ی پیامبر صلی الله علیه و آله یا مجاور آن بوده نه در بقیع.

خامساً: عمر بن عبدالعزیز قبر فاطمه را در خانه و حجره ی خویش می دانست و او جسد مبارک را به روضه ی منوره پیغمبر انتقال داده است.

سادساً: موضوع دیگری که ظن انسان را قوی تر می کند این است که امیر مؤمنان پس از پوشانیدن جسد فاطمه، رو به قبر شریف پیامبر کرد و گفت: ای رسول خدا ودیعه ی خود را به تو برگردانیدم او وارد به تو و مهمان تو می باشد و گزارش حوادث پس از رحلت شما را او خود بیان می کند. این قبر یا در حجره ی خود فاطمه جنب روضه ی پیامبر صلی الله علیه و آله بوده یا در خود روضه ی رسول خدا صلی الله علیه و آله می باشد.

پس به ظن قوی از تتبع و تحقیق در تاریخ این نتیجه حاصل شده است که قبر فاطمه زهرا علیها السلام در فاصله ی میان قبر پیغمبر و منبر آن حضرت است و در این باره روایاتی هم وجود دارد از آن جمله امام رضا علیه السلام فرمود: جدّه ام در خانه ی خویش مدفون شد که اکنون آن خانه در مسجد افتاده و در روضه ی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله واقع شده است.

با وجود همه ی این مؤیدات هیچ کس دقیقاً نمی داند قبر زهرا

کجاست و لذا فقهای اسلام فرموده اند کسی که می خواهد آن حضرت را زیارت کند در سه موضع افضل است:

۱- در روزه که ما بین قبر پیامبر و منبر آن حضرت است.

۲- در خانه ی خودش که الان در مسجد قرار گرفته است.

۳- در قبرستان بقیع.

اگر چه بعضی از این اقوال مورد تأیید بعضی از بزرگان قرار گرفته است، ولی همه ی این مؤیدات، حدیثیات است و هیچ محققى دقیقاً نمی داند محل دفن زهرای اطهر کجاست و نباید هم بدانند زیرا بنا بر این است که مدفن او باید همواره نامعلوم بماند و این وصیت و خواسته ی خود صاحب قبر است او با این وصیت خواسته که قبرش همیشه مخفی بماند تا همیشه همگان پرسند: چرا قبر زهرا مخفی است؟! از اینجاست که حتی فرزندان معصومش نیز نخواسته اند قبر مادرشان را شناسائی کنند و اگر مخفی بودن قبر زهرا جنبه ی موقت داشت، مثل مخفی بودن قبر شریف امیر مؤمنان علیه السلام که امام صادق علیه السلام آن را نشان داد. (۱) و هر کدام از امامان نیز قبر شریف مادرشان را نیز نشان می دادند.

آری در مخفی بودن قبر فاطمه علیهاالسلام دختر گرامی پیامبر سزى است و دلیل روشن بر مظلومیت او است.

یکی از هدایت یافتگان می گوید:

ص: ۳۵

«من در طول سالهای بحث و بررسی به مدینه ی منوره مسافرت کردم که خود به برخی از حقایق آگاه شدم به این نتیجه رسیدم که: قبر فاطمه ی زهرا علیهاالسلام برای کسی معلوم نیست. برخی می گویند که در بقیع میان قبور اهل بیت است بی آنکه مشخص باشد. این نخستین حقیقتی است به آن رسیدم و چنین می پندارم که آن حضرت- درود خدا بر او باد- با مخفی بودن قبرش می خواسته است که در طول قرنهای و نسلها، مسلمانان همواره از یکدیگر بیسند که چرا فاطمه از شوهرش خواست که شبانه دفنش کند و کسی از مخالفان بر جنازه اش حاضر نشود؟! و بدینسان ممکن است هر مسلمانی با مراجعه ی به تاریخ، به برخی از آن حقایق شگفت انگیز دست یابد...» (۱).

قبر زهرا چرا مخفی است؟

آن بانوی مظلوم و دلشکسته روزهای آخر عمرش را طی می کرد و می دانست به زودی به پدرش ملحق خواهد شد، هر لحظه در انتظار آن روز به کلی از دیدار مردم این دنیا بیزار بود. روزها و شب ها این چنین می گذشت و اصحاب، گرم قدرت و علی علیه السلام در عزلت سردش ساکت، و فاطمه در اندیشه ی مرگ، انتظار بی تاب رسیدن مژده ی نجاتی که پدر داده

ص: ۳۶

بود. هر روز که می گذشت، برای مرگ بی قرارتر می شد. و گاهی به حدی به ملاقات خداوند اشتیاق پیدا می نمود که مرگش را از خدا می خواست راستی خیلی شگفت آور است چقدر فاطمه از زندگانی در میان چنان مردم خسته شده بود که در عنفوان جوانی مرگ را بر حیات ترجیح می داد و پیوسته تقاضای مرگ می نمود که **اللَّهُمَّ عَجِّلْ وَفَاتِي سَرِيعًا**.

در روزهای آخر با خدا راز و نیازهایی داشت و مکرر می گفت:

«يا حَيُّ يا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ اسْتَغِيثُ فَاعْثِنِي اللَّهُمَّ زَحْزَحْنِي عَنِ النَّارِ وَاَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ وَالْحَقْنِي بِأَبِي مُحَمَّدٍ» (۱).

«ای خدای زنده، ای خدائی که آغاز و پایان نداری به آمرزش تو پناه می برم پناهم بده. خدایا مرا از آتش دوزخ دور ساز و در بهشت جایگزینم کن خدایا مرا به پدرم برسان».

علی علیه السلام به او دلداری می داد و می گفت: خدا تو را شفا می دهد و زنده می مانی ولی او دیگر به زندگی امیدی نداشت و در مقابل دلداریهای شوهر، می گفت: چه زود به دیدار خدا خواهیم رسید.

همین که عباس عموی پیامبر فهمید بیماری فاطمه شدت یافته، برای عیادت به در خانه اش رفت ولی موفق به ملاقات نشد زیرا گفتند: مرض فاطمه خیلی سخت شده. عباس برگشت و به علی علیه السلام پیام داد من از مرض دختر پیامبر خیلی اندوهناکم گمان می کنم او نخستین کسی باشد

ص: ۳۷

که از میان ما به محمد صلی الله علیه و آله می پیوندد و پیغمبر زهرا را از همه کس بیشتر دوست می داشت اگر روزی حادثه ی ناگواری برای او پیش آمد مرا مطلع کن تا مهاجر و انصار را خیر بدهم، حاضر شوند و اجر خود را ببرند.

علی علیه السلام پاسخ داد: ما مهربانی عموی بزرگوار خود را فراموش نمی کنیم و نظریه ی او را تقدیس می نمائیم ولی فاطمه مظلوم بود و حقش را غصب نمودند و از ارثش مانع شدند و وصیت پیغمبر را درباره ی او رعایت نکردند. او نیز به من سفارش کرد، مرگش را پنهان کنم از اینرو از موافقت با درخواست عمویم معذرم. (۱).

زمانی که فاطمه در بستر بیماری بود، بعضی از زنان پیامبر صلی الله علیه و آله به عیادت او آمده و گفتند: ای دختر رسول خدا بر ما منت گذار و اجازه بده در مراسم غسل تو شرکت کنیم.

فاطمه علیها السلام فرمود: آیا شما همانهایی نیستید می گوئید آنچه را که در مورد مادرم (خدیجه) گفتید و انجام دادید؟ نه! هیچ احتیاجی به حضور شما ندارم.

و همچنین روزی عده ای از زنان پیامبر و زنان دیگر قریش به عیادت وی آمدند و گفتند: حالت چگونه است؟

فاطمه علیها السلام فرمود: حالم آنگونه است که به خدا قسم از دنیای شما بیزارم و از این که از میان شما می روم، خوشحالم. خدا و رسولش را

ص: ۳۸

در حالی ملاقات می کنم که از شما شکایت دارم چرا که شما هیچ حقی را از من، حفظ نکردید و هیچ ذمه ای از من را رعایت نمودید و هیچ وصیتی را از پیامبر در مورد من قبول نکردید و حرمت مرا شناختید. (۱).

فاطمه علیهاالسلام چون آثار مرگ را در خود مشاهده فرمود، با دلی پر درد و قلبی پر از محنت به علی علیه السلام گفت: پسر عموی مهربان، آثار و علائم مرگ را در خود احساس می کنم گمان می کنم به زودی به پدرم ملحق گردم می خواهم وصیت کنم. علی علیه السلام فرمود: ای دختر رسول خدا هر چه دلت می خواهد وصیت کن و یقین بدان که به وصیت تو عمل خواهم کرد. علی علیه السلام به چهره ی پژمرده و چشمهای فرو رفته ی همسرش می نگریست و اشک می ریخت.

البته عمل به این وصیت در آن محیط خفقان، بسیار سخت و دشوار بود و خود زهرا علیهاالسلام هم به سختی آن کاملاً توجه داشت. و لذا علی علیه السلام به او اطمینان داد هر چه میل دارد وصیت کند و مطمئن باشد که به وصایای او عمل خواهد کرد و چون آن حضرت خاطر جمع شد، از علی علیه السلام تشکر کرد و گفت: «جَزَاكَ اللَّهُ عَنِّي خَيْرَ الْجَزَاءِ» «خداوند به خاطر من به شما جزای خیر دهد ای پسر عموی رسول خدا». (۲).

وصیت نامه ی فاطمه علیهاالسلام به عبارتهای مختلفی کوتاه و طولانی نقل شده و تقریباً به یک مضمون است ولی آنچه قابل توجه است، وصیت و

ص: ۳۹

۱- ۷۷. تاریخ یعقوبی: ج ۲، ص ۱۱۵، چاپ بیروت.

۲- ۷۸. بحار الانوار: ج ۴۳، ص ۱۹۱.

سفارش فاطمه علیها السلام به علی علیه السلام است که باید شبانه او را به خاک بسپارد و باید غسل و کفن و دفن مخفیانه باشد و کسی اطلاع پیدا نکند.

در وصیت نامه ای که از طریق اهل سنت نقل شده، آمده است:

«یا علی أنا بنت رسول الله زوّجني الله منك لأكون لك في الدنيا والآخرة أنت أولى بي من غيري حنطی و غسّلتنی و کفّنی باللیل و صلّ علیّ و ادفنی باللیل و لا تعلم أحدًا و استودعک الله...» (۱).

«... ای علی! من فاطمه دختر رسول خدا هستم خداوند مرا برای تو تزویج فرمود تا در دنیا و آخرت در اختیار تو باشم و لذا تو از هر کس دیگر به من نزدیک تری مرا در شب غسل بده و حنوط کن و کفن نما و نماز بخوان و در ظلمت شب به خاک بسپار و به کسی اطلاع نده و هیچ کس را خبر نکن، اکنون با شما وداع می کنم...».

وصیت نامه ای نیز در کتب معتبر شیعه از دختر پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که یک فراز از آن چنین است:

«... أوصیک أن لا یشهد أحدٌ جنازتی من هؤلاء الذین ظلّمونی و اخذوا حقی فانّهم عدوی و عدوّ رسول الله صلی الله علیه و آله و لا تترك أن یصلی علیّ أحدٌ منهم و لا من أتباعهم و ادفنی فی اللیل إذا هدأت العیون و نامت الأبصار ثمّ توفیت...» (۲).

«به تو وصیت می کنم که هیچ کس از آنان که به من ستم کردند و حقم را

ص: ۴۰

۱- ۷۹. همدانی، مودّه القربی: ص ۱۳۱ و عوالم العلوم: ج ۱۱، ص ۵۱۴.

۲- ۸۰. روضه الواعظین: به نقل بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۹۲.

غضب نمودند در تشییع جنازه ی من حاضر نشوند زیرا آنها دشمن من و دشمن رسول خدا هستند، نگذار از قوم و هواداران آنها کسی بر من نماز بخواند، یا علی مرا در تاریکی شب هنگامی که چشمها به خواب رفتند، دفن کن تا آنها از دفن من با خیر نشوند».

بسیار عجیب است یک زن جوان این اندازه اصرار داشته باشد که غسل و کفن و دفن او در تاریکی شب و مخفیانه باشد؟! چرا فاطمه اینگونه وصیت می نماید؟!

آیا آزار و اذیت به کجا رسیده؟ آیا بی وفائی مردم نسبت به فاطمه علیهاالسلام به کجا کشیده آیا پس از فوت پیغمبر مگر غیر از فاطمه از آن حضرت کس دیگری باقی مانده بود؟ آیا در این مدت کوتاه که پس از فوت پدر در قید حیات بود تا چه اندازه زجر و ناراحتی کشیده که حتی پس از مرگ هم نمی خواهد کسانی که نسبت به حضرتش اذیت نمودند، بر سر مزارش حاضر شوند؟

فاطمه علیهاالسلام ظاهراً مقارن ظهر یا نزدیک غروب دار فانی را وداع کرد ولی طبق وصیت نامه، غسل و دفن او تا شب به تأخیر افتاد. صدای گریه از خانه ی زهرا علیهاالسلام بلند شد اهل مدینه خبردار شدند، صدای ضجّه و شیون از شهر بلند شد و به سوی خانه ی علی علیه السلام حرکت کردند. مردم بیرون خانه اجتماع نموده در انتظار خروج جنازه بودند ناگاه ابوذر از خانه خارج شد و به مردم گفت: پراکنده شوید زیرا تشییع جنازه به تأخیر افتاد. عمر و ابوبکر به علی علیه السلام تسلیت گفتند و عرض کردند یا ابالحسن مبادا قبل از

ما بر جنازه ی فاطمه نماز بخوانی. (۱).

در آن موقع عایشه خواست بر فاطمه علیهاالسلام وارد شود، لکن اسماء اجازه نداد. عایشه شکایت اسماء را نزد پدر خود ابوبکر برد و گفت: این زن بین او دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله حائل شد...

ابوبکر آمد در آستانه ی درب ایستاد و گفت: ای اسماء چرا نمی گذاری زنان پیامبر وارد بر دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله شوند؟

اسماء گفت: فاطمه علیهاالسلام خود به من چنین دستور داده که هیچ کس را بر وی وارد نکنم. (۲).

پاسی از شب گذشت و چشمها به خواب رفتند، علی علیه السلام به اتفاق اسماء در همان شب فاطمه را غسل داد و کفن کرد. (۳).

بلاذری در کتاب «أنساب الأشراف» با ذکر سند می گوید: «فاطمه در شب دفن شد».

سپس می گوید:

«علی علیه السلام فاطمه را در شب دفن نمود چرا که اسماء بنت عمیس قبل از آن که از دنیا برود برای او تابوتی درست کرده بود. فاطمه علیهاالسلام با دیدن آن تبسمی نمود که در زمان حیاتش بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله هرگز متبسم

ص: ۴۲

۱- ۸۱. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۹۹.

۲- ۸۲. طبری، ذخائر العقبی: ص ۵۳، چاپ قاهره، سال ۱۳۵۶، و استیعاب: ص ۷۵۱.

۳- ۸۳. سنن بیهقی: ج ۶، ص ۳۹۶ مقتل خوارزمی، مقتل الحسین، ص ۸۲.

دیده نشده بود، فاطمه علیهاالسلام را علی علیه السلام و اسماء غسل دادند چرا که خود چنین وصیت نموده بود و ابوبکر و عمر از فوتش خبر نداشتند. (۱).

علی علیه السلام جنازه را برداشت به طرف قبر پیامبر صلی الله علیه و آله حرکت کرد و به روضه ی مبارک رفت و آنجا نماز خواند و تنی چند از نزدیکان و اصحاب بر او نماز خواند و تنی چند از نزدیکان و اصحاب بر او نماز خواندند و عباس و فضل و مقداد و سلمان و ابوذر و عمّار و امام حسن و امام حسین علیهماالسلام و عقیل و بریده و حذیفه و ابن مسعود در تشییع جنازه شرکت نمودند. (۲).

جنازه را در تاریکی شب، آهسته آهسته و در سکوت مطلق به جانب قبر حرکت داد تا مبادا منافقین بفهمند و از دفن مانع شوند و جنازه را کنار قبر بر زمین نهادند، علی علیه السلام خودش بدن نازنین همسرش را داخل قبر گذاشت با عجله ی تمام، خاک بر قبر ریختند و علی علیه السلام از ترس دشمن قبر فاطمه را با خاک یکسان نمود صورت هفت یا چهل قبر تازه در نقاط مختلف بقیع درست کرد تا جای حقیقی آن شناخته نشود. (۳).

غیرتش بسکه جفا دید ز امت نگذاشت

که پس از مرگ وی آیند به گردش اغیار

بخاری در «صحیح» خود و بیهقی در «سنن» خود و ابن سعد در

ص: ۴۳

۱- ۸۴. انساب الأشراف، ج ۱، ص ۴۰۵.

۲- ۸۵. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۸۳.

۳- ۸۶. البدایه والنهایه: ج ۵، ص ۲۸۵ و مناقب ابن شهر اشوب: ج ۳، ص ۳۶۳ و بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۸۳.

«طبقات» و حاکم نیشابوری در ضمن روایتی از عایشه نقل می کنند که علی علیه السلام جنازه ی همسر خود را شبانه دفن کرد و بر او نماز خواند و به ابوبکر اجازه نداد. (۱).

به گفته ی ابن ابی الحدید غضب فاطمه نسبت به شیخین در حدی بود که وصیت کرد که آن دو (ابوبکر و عمر) بر او نماز نخوانند. (۲).

مراسم دفن در کمال خفاء و پنهانی و با سرعت انجام یافت همین که علی علیه السلام از دفن فارغ شد، غم و اندوه فراوان بر او هجوم آورد و احساس کرد که سخت تنها شد. هم بی پیغمبر و هم بی فاطمه، همچون کوهی از درد، بر سر خاک فاطمه نشست. در آن حال پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را مخاطب ساخت و گفت:

«سلام بر تو ای رسول خدا، از من و از جانب دخترت که هم اکنون در جوارت فرود آمده، و به سرعت به تو ملحق شده است، ای رسول خدا از فراق دختر برگزیده و پاکت پیمانه ی صبرم لبریز شده و طاقتم از دست رفته».

«لَقَدْ اسْتَرْجَعَتِ الْوَدِيعَةَ وَ اخَذَتِ الرَّهِيْنَةَ، اَمَّا حُزْنِي فَسِرْمَدٌ وَاَمَّا لَيْلِي فَمَسِيَّةٌ هَدَّ اِلَى اَنْ يَخْتَارَ اللهُ لِي دَارَكَ الَّذِي اَنْتَ بِهَا مُقِيمٌ».

(۳).

«ای رسول خدا امانتی که به من سپرده بودی، هم اکنون باز داده شد و دیعه را

ص: ۴۴

۱- ۸۷. صحیح بخاری: ج ۵، ص ۱۳۹ و سنن بیهقی: ج ۶، ص ۳۰۰ و البدایه و النهایه: ج ۵، ص ۲۸۵.

۲- ۸۸. شرح ابن ابی الحدید: ج ۶، ص ۴۹.

۳- ۸۹. عمر رضا کحاله، اعلام النساء: ج ۳، ص ۱۲۲۱.

باز پس دادم اما اندوهم پایان ندارد و شبهایم همراه بیداری تا آن دم که خداوند سر منزل تو را که در آن اقامت گزیده ای برایم انتخاب کند».

«وَسْتَبْتُكَ ابْنَتُكَ بِتَضَافُرِ أُمَّتِكَ عَلَى هَضْمِهَا فَاحْنِهَا السُّؤَالُ وَاسْتَخْبِرْهَا الْحَالُ...».

«ای پیامبر به زودی دخترت تو را آگاه خواهد ساخت که امت در ستم کردن به وی اجتماع کرده بودند، سرگذشت وی را از او بی پرده بپرس تا از جفائی که امت به او کرده اند، به تو خبر دهد زیرا چه بسیار درد دلهایی داشته که نتوانسته اظهار کند ولی برای تو خواهد گفت شاید خدا در بین ما و این مردم داوری کند...» (۱).

در اینجا می بینیم امیر مؤمنان علی علیه السلام به هنگام دفن جسد همسرش به دشت از مظلومیت خود و همسرش به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شکایت می کند ولی از تعبیرات امام علیه السلام پیداست اختناق و خفقان به حدی بوده که به او اجازه نداده نوع مظلومیت همسرش را به زبان آورد و بگوید: حقش را نشناختند، پهلویش را شکستند و جینش را سقط کردند و فدکش را غصب نمودند و سرانجام باعث مرگش شدند.

سپس امام لحظه ای سکوت می کند خستگی یک عمر رنج را ناگهان در جانش احساس می نماید. به درد دل خود با پیامبر چنین ادامه می دهد:

«ای رسول خدا با تو وداع می کنم ولی نه از آن جهت که از بودن

ص: ۴۵

سر قبرت خسته شده ام اگر از حضورت بروم نه از آن است که ملول شده ام و اگر سر قبرت بمانم نه از آن جهت که وعده های خدا را درباره ی صبر کنندگان باور نداشته باشم. باز هم صبر و شکیبائی از همه چیز بهتر است. یا رسول الله اگر بیم چیره گی دشمنان نبود، در آرامگاهت اقامت می گزیدم و در این مصیبت بزرگ گریه و ناله می کردم».

آری درد، چنان سهمگین است که روح توانای علی علیه السلام را بی چاره کرده است نمی تواند تصمیم بگیرد، بماند؟ یا برود؟

«فبعین الله تدفن بنتك سرّاً ويهتضم حقّها قهراً و يمنع إرثها جهراً ولم يطل العهد و لم يخلق منك الذکر فإلی الله یا رسول الله المُشتکی». (۱).

«اوضاع ما چنین بود که بناچار دختری را مخفیانه و در تاریکی شب به خاک بسپارم حقش را گرفتند و از ارث محرومش نمودند. ای رسول خدا دردهای درونی خود را به خداوند عرضه می دارم و این مصیبت جانکاه را به شما تسلیت می گویم».

در پایان این شعر را زمزمه کرد:

نفسی علی زفراتها مَحْبُوسه

یا لیتها خَرَجَتْ مَعَ الزَّفَرَاتِ

لا خَیْرَ بَعْدَکِ فِی الْحَیَاهِ وَ إِنَّمَا

أَبْکِی مَخَافَهَ أَنْ تَطُولَ حَیَاتِی (۲).

ص: ۴۶

۱- ۹۱. عیون المعجزات، به نقل از بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۲ و تذکره الخواصّ، سبط ابن جوزی: ص ۳۱۸.

۲- ۹۲. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۳.

و به خانه برگشت. در هر صورت علی علیه السلام بر طبق وصیت نامه عمل کرد و نازنین همسر خود را شبانه دفن نمود، خدا می داند آن شب بر علی علیه السلام چه گذشت!! شب چه شبی، حال چه حالی، اشک چه اشکی، ناله چه ناله ای، خانه چه خانه ای؟! چگونه تنها به خانه برگردد؟ چگونه بماند؟ کودکان چشم براه اویند.

عمر و ابوبکر و سایر مسلمانان صبح اول وقت به عزم تشییع جنازه به سوی خانه ی علی علیه السلام حرکت کردند ولی مقدار خبر داد که بدن زهرا دیشب به خاک سپرده شد، عمر به ابوبکر گفت: نگذار که چنین کنند؟ عباس گفت: چون خود فاطمه وصیت کرد که شبانه دفنش نمائیم، بر طبق وصیتش عمل نمودیم. عمر گفت: دشمنی و حسد شما بنی هاشم تمام شدنی نیست. علی علیه السلام برای آنها قسم خورد که فاطمه وصیت کرده بود او را شب به خاک بسپاریم، آنها هم گفته ی او را پذیرفتند.

این مقدار نوشته ی مورخان سنی است. در صورتی که مورخان شیعه می گویند:

«بامداد مرگ وقتی مردم فهمیدند دختر پیامبر شبانه دفن شده، یکدیگر را سرزنش کردند که چه مردمی هستید یک دختر از پیغمبر شما باقی ماند او هم به درود حیات گفت، شما نه بر بالینش حاضر شدید، نه بر او نماز خواندید نه می دانید قبرش کجاست».

گفتند: اهمیتی ندارد می فرستیم زنی بیاید قبرها را بشکافد و جنازه ی او را بیرون بیاورد تا بر وی نماز بخوانیم.

عمر گفت: من تصمیم دارم قبر فاطمه علیهاالسلام را بشکافم و بر او نماز بخوانم.

علی علیه السلام فرمود: ای عمر به خدا سوگند اگر بخواهی چنین کاری را انجام دهی با شمشیر خونت را می ریزم، هرگز اجازه نمی دهم که بدن زهرا علیهاالسلام را از قبر بیرون بیاوری. عمر وضع را خطرناک دید از تصمیمش منصرف گشت. (۱)

این اخبار صریح در این است که صدیقه ی طاهره علیهاالسلام وصیت کرد که امیر مؤمنان او را مخفیانه و پنهانی دفن کند که هیچ کس نداند قبر او کجاست و مخصوصاً آنهایی که حش را غصب کردند و به او ستم نمودند، به جنازه ی او حاضر نشوند.

آنها هم چون این واقعه را برای خود سخت مصیبت و بدنامی می دانستند قصد نبش قبر کردند که با مخالفت سخت علی علیه السلام مواجه شدند و لذا علی علیه السلام قبر او را مخفی کرد تا ندانند کدام است.

جای این سؤال باقی است که چرا دختر گرانقدر پیامبر وصیت کرد شبانه بدنش به خاک سپرده شود؟! و چرا امیر مؤمنان علی علیه السلام صورت قبرهای دیگری در اطراف قبر همسرش درست کرد تا قبر او شناخته نشود؟! پاسخ این پرسشها را باید در وقایع تاریخی و رفتار دستگاه خلافت با آن خاندان و یادگار پیامبر (فاطمه ی زهرا علیهاالسلام) جستجو کرد این

ص: ۴۸

شعر همیشه بر زبانهاست که:

وَلَا يُؤْتِي الْأُمُورَ تُدْفِنُ سِرًّا

بنت خیر الوری و تعفی تراها؟

«به کدامین دلیلی دختر بهترین خلق، مخفیانه دفن می شود؟ و اثر قبرش محو می گردد؟!».

مرحوم سید محسن امین می گوید:

وَلَا يُؤْتِي حَالِ فِي الدُّجَى دُفْنَتْ

وَلَا يُؤْتِي حَالِ الْحَدَثِ سِرًّا

دُفْنَتْ و لم يحضر جنازتها

أحدٌ و لا عرفوا لها قبراً (۱).

وصیت به دفن شبانه چرا؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از این دنیا رحلت نمود در حالی که مأموریت بزرگ خود را به نحو حسن انجام داده بود. هنگام رحلت مکرر به مردم فرمود:

«من شما را از پرتگاه خطر محو و نیستی به شاهراه هدایت و سعادت رهبری کردم و در مقابل این خدمات و تحمّل زحمات طاقت فرسا از شما مزد رسالت نمی خواهم، بلکه می خواهم درباره ی اولاد من که یکی از ثقلین می باشند موَدّت و محبّت کنید و از عواطف خود در حق آنها دریغ نورزید (قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي

ص: ۴۹

و در دنباله ی این سخن فرمود:

«فاطمه پاره ی تن من است و هر که او را خوشحال کند، مرا خوشحال کرده است و هر کس فاطمه را اذیت کند مرا اذیت نموده و هر کس مرا اذیت کند خدا را اذیت کرده است» (۱) و به موجب روایت دیگر فرمود: «ای فاطمه پروردگار عالم به موجب خشم تو خشمگین و به خرسندی تو خرسند می شود». (۲).

حضرت فاطمه علیهاالسلام از امت اسلامی انتظار داشت پس از درگذشت پدر بزرگوارش، نهایت احترام را به پاس خدمات او درباره ی دخترش مبذول دارند. این انتظار نه تنها برآورده نشد، بلکه نتیجه ی معکوس داد. امت در رأس آنها سران حکومت هیچ اعتنائی به توصیه و سفارشات آن حضرت نمودند و دختر و یگانه یادگار او را به قدری اذیت کردند که کاسه ی صبرش لبریز گردید و در سنّ جوانی و ناکامی می نالید هرگاه پنجه ی درد قلبش را سخت می فشرد، و عقده ی گریه راه نفسش را می گرفت و احساس می کرد که به محبتها و تسلیت های پدر سخت محتاج است، به سراغ او می رفت و بر تربت او می افتاد و پنجه های لرزانش را در سینه ی

ص: ۵۰

-
- ۱- ۹۵. این حدیث از جهت معنی از احادیث متواتر اهل سنت بوده، و مهمترین محدثین آنها در باب مناقب آن حضرت ضبط نموده اند از جمله: بخاری، مسلم، ترمذی، ابن حنبل، ابوداود و...
- ۲- ۹۶. این روایت را ابن حجر عسقلانی در اصابه در ترجمه ی حضرت فاطمه نقل نموده، و نبهانی در «الشرف الموثد» ص ۵۱ روایت آن را به طبرانی و غیر آن نسبت داده است.

خاک فرو می برد و دستهایش را از آن پر می کرد و با تمام عاطفه ای که پدر را دوست می داشت، آن را می بوئید و لحظه ای آرام می گرفت، ناگهان با آهنگی که از گریه درهم می شکست و می گفت:

ما ذا علی من شَمَّ تربه أحمد

أَنْ لَا يُشَمَّ مَدَى الزَّمانِ عَوالیا

صُبَّتْ عَلَیَّ مِصابِبٌ لوَ أَنها

صُبَّتْ عَلَیَّ الأَیامِ صِرَونَ لَیالیا (۱).

«چه باکی است بر کسی که خاک قبر احمد را بوئیده که در تمام زندگی هیچ عطری نبوید. آنقدر مصیبت بر من ریخته شد که اگر بر روزها ریخته می شد، تمام شب تار می گردید.»

این غضب و خشم آرام نشدنی آخرین اثر خود را به صورت یک وصیت جانگدازی ظاهر نمود و به طوری که تا اندازه ای پرده ی ابهام را از روی دردهای درونی حضرت زهرا علیها السلام برمی داشت، آشکار ساخت به این معنی این دلتنگی کار را به جایی رسانید که دختر پیامبر صلی الله علیه و آله به مولای متقیان وصیت کرد که جسد پاکش را شبانه به خاک بسپارد تا هیچ کس از این غاصبین موفق به خواندن نماز بر جنازه ی اطهرش نشوند. و از موقعیت او سوء استفاده نکنند.

روی این اصل امیر مؤمنان علیه السلام بدن یادگار پیامبر را در ظلمت شب به خاک سپرد. و در مقابل غم و غصه های عالم را در دل خود پنهان نمود و امانتی را که در دست داشت، با صدها خون جگر به صاحبش رد کرد.

ص: ۵۱

صبح آن شب مردمی که برای شرکت در مراسم تدفین دختر پیامبر آمده بودند، بر خلاف انتظار از دفن پنهانی آن حضرت آگاه شدند و بر امیر مؤمنان اعتراض کردند و گفتند: چرا بدن زهرا را شبانه دفن کردی؟ حضرت در پاسخ آنها فرمود: وی به من چنین وصیت نموده بود و من هم حاضر نبودم برخلاف وصیت او رفتار نمایم زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: فاطمه ی پاره ی جگر من است کسی که او را اذیت نموده، مرا اذیت کرده است پس من روا نداشتم با سرپیچی از این وصیت، رسول خدا را اذیت کرده با او مخالفت ورزیده باشم.

مؤلف کتاب ارزشمند «محاكمه ی قضائی جانشینان محکوم» می نویسد:

«از این جواب احوال مردم دگرگون شده گروهی در آتش مصیبت و حرمان، از عدم موفقیت به نماز گزاردن می سوختند و جمعی از عاقبت وخیم این وصیت هراسناک بوده و بر خجالت و شرمساری و سرشکستگی خود در نزد رسول خدا فکر می کردند پاره ای از مردم این کار را مستند به علی علیه السلام دانسته از وی مکدر و رنجیده خاطر شدند به فکر جبران افتادند. از این رو عمر که فرد شاخص این عده به حساب می آمد، به مردم دستور داد جستجو کنند تا قبر آن حضرت را پیدا نموده، آن را نبش کنند و بر آن حضرت نماز بگذارند ولی آنان هر چه جستند کمتر یافتند هر چه کوشیدند به حیرت بیشتری دچار شدند، سرانجام قبر برای همیشه از نظرها پنهان شد و با غیبت خود تمام حقایق در مورد اسراری

که دیروز و امروز و فردا در اطراف آن صحبت ها شده و خواهد شد، ظاهر نمود».

همین نویسنده ادامه می دهد:

«اگر این قبر از دیده ها پنهان نمی شد، و امروز ما محل آن را به خوبی می دانستیم، از کجا به دردهای کشنده ای که آن حضرت در کانون سینه ی مبارکش در زیر پرده های صبر مخفی نموده و سرانجام موجب غروب آن شمس خاندان رسالت شد، می رسیدیم؟! از چه راهی می توانستیم تعیین کنیم که حضرت از تشکیلات آن زمان ناراضی بود و از کجا به ما مسلم می شد که حق آن حضرت را غضب نموده؟ از کجا ظلم و ستم آن ها نسبت به پاره ی جگر رسول خدا صلی الله علیه و آله بر ما واضح می شد؟ از کجا به طور مسلم از نقشه ها و کارها و دسیسه بازیها و حقه و نیرنگ های این خلفا اطلاع حاصل می کردیم؟

زیرا اگر قبر پنهان نمی شد، علاوه بر این که ممکن بود با هزاران دوز و کلک روی جنایتهای خود را بپوشانند و با اخبار جعلی حاکی از خشنودی حضرت زهرا علیهاالسلام امر را مشتبه کنند. علاوه بر این اگر چند روایتی هم از طریق شیعه بعضی حقایق را می گفت (نه تنها نمی توانست طرف را قانع کند، بلکه) برای خود ما هم یقین آور نبود ولی اکنون هر فرد مسلمانی نه!، بلکه هر کسی که از پنهان شدن این قبر آگاه می شود فوراً از خود سرّ این مطلب را جويا شده می پرسد: چرا باید قبر نوع مسلمانان صدر اسلام که شاید اغلب آنها معروفیتی هم نداشته یا اگر هم داشتند،

ص: ۵۳

معروفیت آنها قابل مقایسه با شهرت دختر پیغمبر نبود (چرا باید قبر آنها معلوم باشد و قبر یگانه فرزندی که خدا او را مدح نموده و رسول خدا صلی الله علیه و آله آن قدر به او اظهار علاقه می فرمود، از نظرها غائب باشد؟!)

چرا باید مسلمانان که آنقدر به نگهداری آثار گذشتگان خود علاقمند بودند از این معنی آگاه نباشند؟ مسلماً این امر یک امر عادی نیست حتماً باید یک جهت مهمی داشته باشد این پرسشها همین طور ادامه دارد تا این که اگر شخص، اندکی کنجکاو باشد، برای پاسخ این سؤالات خود از پا ننشسته و نه تنها سرّ این مطلب، بلکه در خلال این پژوهش، اسراری بر او مکشوف خواهد شد.» (۱).

آری حضرت زهرا علیها السلام با این وصیت، آخرین ضربه ی مهلک را بر حریفان وارد ساخت و یک سند زنده و محکمی برای مظلومیت و حقانیت خویش برای همیشه باقی نهاد و بر مشروعیت حکومت شیخین خط بطلان کشید و امت اسلامی را برای ابد سرافکنده و شرمنده ساخت.

البته هر مسلمان آزاده درصدد برمی آید قبر دختر عزیز پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را پیدا کند وقتی شنید که جای قبر معلوم نیست، قهراً خواهد پرسید، چرا؟ در جواب خواهد شنید که خود زهرا وصیت نمود که قبرش مخفی بماند و راضی نشده قبرش معلوم باشد. اینجاست که خود

ص: ۵۴

۱- ۹۸. محکمه ی قضائی جانشینان محکوم، ترجمه ی کتاب «الإستغاثه فی بدع الثلاثه» نوشته ی ابوالقاسم کوفی و ترجمه ی و شرح عبدالجواد فلاطوری: ص ۴۹-۵۲.

آن شخص علت قضیه را درک خواهد کرد و خواهد فهمید که لابد از دستگاه خلافت ناراضی بوده و جنازه ی او در محیط خفقان دفن شده است و از این راه خواسته عدم رضایت خود را از وضع موجود اعلان نماید. باز این اندیشه در او پیدا خواهد شد مگر ممکن است دختر محبوب پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله با آن همه فضائل و کمالات و موقعیتی که در اسلام داشته، از خلیفه ی پدرش ناراضی باشد و خلافت او صحیح باشد؟! چنین چیزی امکان ندارد.

پس نتیجه خواهد گرفت که خلافت او نامشروع و غضبی و برخلاف نظر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و خاندان رسالت بوده است.

به عبارت دیگر: با در نظر گرفتن خبر «هر کس فاطمه را اذیت کند مرا اذیت نموده و هر کس مرا اذیت کند، خدا را اذیت کرده» و با توجه به روایت مروی از عامّه که «یا فاطمه پروردگار عالم به موجب خشم تو خشمگین و به خرسندی تو خرسند می شود» و با پیجوئی از علل پنهان ماندن قبر صدّیقه ی کبری و به عبارت ساده تر: با اعتراف به این که حضرت زهرا علیهاالسلام به واسطه ی ستمها و جفاهائی که از این جفاکاران نسبت به حضرتش شده بود، راضی نشد اینها بر جنازه اش نماز بگذارند و حاضر نشد حتی از قبر او هم اطلاعی حاصل نمایند. با وجود اینها دیگر جای شبهه نیست که ایشان مغضوب خدا بوده و با این کردار زشت به یقین، خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله را اذیت نموده اند. جای هیچ سخن نیست که اینها همان کسانی هستند که پروردگار عادل در دفتر محاسبات خود صفحه ی

روشنی برای رسیدگی به حال آنها باز نموده، در دفتر پاداش اینها یعنی این کسانی را که به خدا و پیامبر اذیت نموده اند این طور بیان می کند که:

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا.

«کسانی که خدا و رسول او را اذیت نموده اند، خدای در دنیا و آخرت آنان را لعنت نموده و عذاب خوار کننده ای برای آنان مهیا ساخته است».^(۱)

مظلومیت حضرت زهرا علیهاالسلام آنقدر دردناک و تکان دهنده است که دل هر انسان با وجدان را جریحه دار می کند و وجدانهای خوابیده را بیدار می سازد و قوی ترین سند مظلومیت اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و محکم ترین مستمسک شیعیان می باشد. او با مظلومیت خویش ثابت کرد که شیخین سزاوار غضب خدا و رسول او هستند زیرا کسی را به خشم آورده و دل و جان کسی را آزرده اند که بنا به نصّ حدیث نبوی (۲) خدا و رسولش با غضب او غضبناک می شوند و با رضایت او خشنود می گردند و از اینرو به خلافت خدا و جانشینی رسولش شایستگی را ندارند.

بدین ترتیب فاطمه علیهاالسلام وارث پیامبر، مظهر «حقّ مظلوم» و در عین حال نخستین «اعتراض» و تجسم نیرومند و صریح «داد خواهی» عدم مشروعیت خلافت خلفا را ثابت نموده است.

ص: ۵۶

۱- ۹۹. محکمه ی قضائی جانشینان محکوم، ترجمه ی کتاب «الإستغاثه فی بدع الثلاثه» نوشته ی ابوالقاسم کوفی و ترجمه ی و شرح عبدالجواد فلاطوری: ص ۴۹-۵۲.

۲- ۱۰۰. مستدرک الصحیحین: ج ۳، ص ۱۵۳-أسد الغابه: ج ۵: ص ۵۲۲-تهذیب التهذیب: ج ۱۲، ص ۴۴۱-کنز العمال: ج ۷، ص ۱۱۱.

بعد از پدر چه ظلم و ستمی به زهرا شد؟

سخت ترین و تلخ ترین روز در تاریخ زندگی حضرت زهرا روزی بود که پدرش را از دست داد. از آن ساعت که پیامبر صلی الله علیه و آله در بستر بیماری افتاد، تا لحظه ای که چشم از دنیا بست، زهرا علیهاالسلام از بالین پدر جدا نشد. غم و اندوه او وقتی شدت یافت که پدرش خبر نزدیکی مرگ خود را به او داد گویا پدر مهربان در این لحظه هم نمی خواست دخترش را دل شکسته و اندوهناک ببیند و لذا بلافاصله به او مژده داد که تو بیش از ۷۲ روز و نصف زنده نخواهی بود. (۱).

عایشه می گوید: فاطمه در ایام بیماری پدر در حالی که بسیار گرفته و غمگین بود، در اطراف بستر پدر خود می گردید، پدر آهسته به گوش او چیزی گفت که به گریه افتاد بعد از لحظه ای باز چیز دیگری در گوشش گفت که خندان شد. عایشه که تماشاگر این تبسم بر چهره ی فاطمه علیهاالسلام بود، از این تبسم در شگفت شد، تبسمی که بر سیمای زهرای غمگین در برابر جسد پدر نقش بسته بود در حالی که پدر آخرین نفس های خود را می کشید، بدین جهت عایشه از تبسم حضرت فاطمه تعجب کرد. زیرا مرگی که با دو شهبال خود در آن گوشه ی اندوهبار خیمه زده بود، نمی توانست چیزی جز اشک از دیدان فرو ریزد.

عایشه می گوید: این گریه و خنده پشت سر هم چه بود، از خودش

ص: ۵۷

پرسیدم ولی فاطمه علیهاالسلام در پاسخ گفت: راز پدر را فاش نخواهم کرد. پس از رحلت پیامبر ما را از آن راز خیر داد که پدرم گفت: من به زودی دعوت حق را لیبیک خواهم گفت، از این رو گریان شدم، سپس و عده داد که تو نخستین کسی از خاندان من هستی که به من خواهی پیوست، لذا از شنیدن این خیر خوشحال شدم. (۱) چه تسلیت بزرگی! کدام مژده است که بر آتش این مصیبت آب سردی پاشید؟ جز همین، خبر مرگ؟!!

آری خدا می داند روز فوت پیامبر صلی الله علیه و آله بر فاطمه علیهاالسلام چه گذشت هیچ قلمی توان ترسیم آن را ندارد، خود فاطمه اثری را که این فاجعه ی بزرگ در وی نموده، در خطبه و اشعارش متذکر شده است از جمله:

قد كان بعدك أبناء و هنيئته

لو كنت شاهدا لم تكثر الخطب

أبدت رجال لنا نجوى صدورهم

كما مضيت و حالت دونك الترب (۲).

«بعد از تو - ای پدر - چه خبرهای ناگوار و چه مصیبت هایی به من رسید که اگر بودی هیچ یک اهمیتی نداشت.»

«روزی که رفتی و روی در نقاب خاک پوشیدی، دشمنی هایی را که بعضی در سینه ی خود نهفته داشتند، آشکار کردند.»

ص: ۵۸

۱- ۱۰۲. أسد الغابه: ج ۵، ص ۵۲۲.

۲- ۱۰۳. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۹۶.

و در اشعار دیگر فرمود:

صَبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبُ لَوْ أَنَّهَا

صَبَّتْ عَلَيَّ الْأَيَّامَ صِرْنَ لِيَالِيَا

قد کنت ارتع تحت ظلال محمد صلی الله علیه و آله

لا اختشی ضیماً و کان جمالیاً

والیوم أخضع للذلیل و أتقی

ضیمی و أَدفع ظالمی بردائیا

«با مرگ او بلایی بر جان من ریخت که اگر بر سر روزگار می بارید، سیاهی شب را بر سر آن می کشید آن روز در سایه ی محمد صلی الله علیه و آله- که زیبایی و شکوه زندگی من بود- از هر بیم و هراسی درامان بودم ولی امروز از پیش فرومایگان فروتنانه می گذرم و بیداد و ستمی را که بر من یورش آورده است، با ردای خود دفع می کنم».

این مصیبت اگر چه در روح و جسم حضرت زهرا علیهاالسلام اثر عمیقی بخشید ولی ظلم و ستم و اهانت‌هایی که از طرف دولت جدید به وی وارد شد، جراحت مهلکی بر قلب آن حضرت وارد ساخت و حزن و اندوه پایان ناپذیری در دل داغدار حضرتش به وجود آورد و سرانجام از این ماتمکده اش رهایی بخشید.

از بس که غم به روی غم و درد روی درد

راه برون شدن ز دلم نیست آه را

برای آن که مطلب قدری روشن شود و بدانیم یگانه دختر باقی

مانده ی پیامبر خاتم چه اندازه ناملايمات روحی داشت و تا چه حدّ تحت فشار محیط خفقان بازیگران سیاسی بوده، باید به حوادث وحشتناک آن سه ماه اول رحلت پیامبر تا رحلت حضرت زهرا علیهاالسلام مروری بکنیم.

مهمترین حوادثی که پس از رحلت پیامبر او را ناراحت ساخت، موضوع غصب خلافت علی علیه السلام و غصب فدک بود چون این هر دو نکته ی حساس، سبب انحراف مسلمانان در حق و حقوق شخصی و نوعی بود فاطمه زهرا علیهاالسلام برای اثبات حقیقت امر و احقاق حق خود و علی علیه السلام و امت اسلام شجاعانه قیام کرد و با انواع زجر و شکنجه و فشار و تهدید مقاومت نمود و سرانجام جان خود را در همین راه از دست داد و بالاخره ثابت کرد که حق با کیست؟

از حوادث مهم این سه ماه که به زهرا علیهاالسلام رنج فراوان داد عبارتند از:

ماجرای سقیفه

به محض این که خبر رحلت پیامبر به گوش انصار رسید، مثل این که قبلاً مجهّز بودند در محلی از شهر مدینه موسوم به «سقیفه ی بنی ساعده» جمع شدند و «سعد بن عباد» را که از بزرگان انصار و رئیس قبیله ی خزرج و در آن هنگام بیمار و بستری بود، با آن حالت به آنجا بردند تا درباره ی جانشینی پیامبر مشورت کنند و تصمیم بگیرند و رهبری از میان خودشان

از سوی دیگر مهاجران از تصمیم و اقدام انصار مطلع شدند و «عمر و ابوبکر» و «ابوعبیده ی جراح» از بزرگان مهاجر با عجله به سقیفه ی بنی ساعده شتافتند و جمعی از مهاجران هم از پی آنها رفتند و علی علیه السلام و تنی چند از صحابه و بستگان رسول اکرم صلی الله علیه و آله به امر غسل و تدفین پرداختند و به احترام رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله آن وقایع را نادیده گرفتند، در سقیفه ی بنی ساعده چند نفر از انصار و چند نفر از مهاجران حرفهائی زدند و خطابه هائی خواندند و هر کدام فضائل خودشان را برشمردند و از کمکهای که به پیغمبر صلی الله علیه و آله کرده بودند و سختیهای که در راه دین کشیده بودند، سخن گفتند. میان انصار اختلاف پیدا شده بود چون قبیله ی «اوس» از قبیله ی «خزرج» رشک می بردند و از رهبری سعد بن عبادۀ راضی نبودند روش قبیله ی اوس در آن جمع به احوال مهاجران کمک کرد سعد بن عبادۀ که بی حال و ناتوان افتاده بود و قدرت ایراد خطابه نداشت، پسرش «قیس» را مأمور کرد به جای او سخنرانی بکند و از فضائل و مکارم شان و محبتهای پیغمبر به آنان و کمکهای که آنها به مهاجران کردند و سرانجام با کمک آنها اسلام نیرو گرفت و پیروز شد، سخن گفت.

از طرف مهاجران هم «ابوبکر» صحبت کرد و پس از مجادلاتی که میان چند تن از مهاجران و انصار شد، بر اثر اختلافی که در میان انصار پیدا شده بود، توجه به مهاجران که از قبیله ی قریش بودند، زیاد شد عمر فرصت را از دست نداد و دست ابوبکر را گرفت و با صدای بلند با او

بیعت کرد حَضار هم دسته ای متمایل و جمعی مأخوذ به حیا با ابوبکر بیعت کردند هنوز غسل و تدفین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله انجام نگرفته بود که خلیفه تعیین شد. به اتفاق مورخان علی علیه السلام و عده ای بزرگان صحابه در آن محفل حضور نداشتند و غسل و تدفین پیامبر صلی الله علیه و آله را مقدم بر آن کارها می دانستند.

غرض پس از آن که بازیگران سقیفه هر یک زل خود را با مهارت و زبر دستی ایفاء نموده و خلافت را به نفع خود تمام کردند و سعد بن عباده رئیس قبیله ی خزرج در مبارزه ی سیاسی خود از ابوبکر و هوا دارانش شکست خورد و خلافت ابوبکر را نپذیرفت و به نشانه ی مخالفت، مدینه را ترک گفت و به قصد شام بیرون رفت، ناگهان خبر رسید که در نیمه ی راه به «تیر غیب گرفتار شده» و جثیان او را ترور کرده اند. بدین ترتیب جان خود را هم در این راه از دست داد، ابوبکر و عمر و ابو عبیده ی جراح و پیروان آنها پیروزمندانه به مسجد پیغمبر مراجعت کردند.

گروهی از بنی هاشم و زبیر بن عوام در خانه ی علی علیه السلام اجتماع نمودند، بنی امیه نزد عثمان بن عفان رفتند و بنی زهره اطراف سعد و عبدالرحمان را گرفتند و عمر به همراه ابو عبیده نزد آنان آمد و گفت: چه شده است که شما را فریب خورده و سرگردان می بینم؟! حرکت کنید و با ابوبکر بیعت نمائید که مردم با او بیعت کرده و انصار نیز او را پذیرفتند. عثمان و طرفدارانش از جا حرکت کردند. سعد و عبدالرحمان و پیروانش نیز برخاستند و دست بیعت به ابوبکر دادند، ولی علی علیه السلام و عباس و زبیر

و بنی هاشم بیعت نکرده مراجعت نمودند. (۱).

کسانی که با انتخاب ابوبکر مخالف بودند، در خانه ی فاطمه علیهاالسلام تشکیل جلسه دادند. (۲).

ابن عبدالبرّ در کتاب «الإستیعاب» می نویسد:

«همانا علی علیه السلام و زبیر در زمانی که برای ابوبکر بیعت می گرفتند در خانه ی فاطمه علیهاالسلام وارد شده و با فاطمه در مورد این امر به مشورت و نظرخواهی پرداخته بودند». (۳).

اینجا بود که خلیفه ی جدید دچار موقعیت سخت و باریکی شده بود او اگر چه در سقیفه پیروزی یافت و سعد بن عباده حریف نیرومند خود را از میان برد ولی اینجا بیش از هر چیز از طرف دختر محبوب پیامبر صلی الله علیه و آله نگران شد و شاید آنقدر که از مخالفت فاطمه وحشت داشت، به مخالفت علی علیه السلام اهمیت نمی داد چون فاطمه حتی نزد اشخاصی هم که به جهاتی از علی علیه السلام رنجیده خاطر بودند، محبوبیت فوق العاده داشت.

علاوه بر این، اگر حضرت فاطمه بر ابوبکر خشمناک می شد، خیلی برای او گران تمام می شد زیرا که پیغمبر بارها فرموده بود:

«هر کس فاطمه را خشمناک کند، مرا به خشم آورده».

ص: ۶۳

۱- ۱۰۴. دینوری، الإمامه والسیاسه: ص ۱۷ و ۱۸.

۲- ۱۰۵. ابن هشام، السیره النبویه، ج ۴، ص ۳۰۶.

۳- ۱۰۶. ابن عبدالبرّ، الإستیعاب فی معرفه الأصحاب: ج ۳، ص ۹۷۵ چاپ قاهره.

ساعاتی را که در آن بحران بر ابوبکر تازه خلیفه می گذشت بسیار طولانی و ناگوار بود او که تمام حواسش در اطراف مخالفان دور می زد که به هر قیمت هست، هر چه زودتر بیعت کنند.

بلاذری می نویسد:

«زمانی که علی علیه السلام از بیعت با ابوبکر خودداری نمود و در خانه کناره گیری کرده بود، ابوبکر عمر را به سوی علی علیه السلام فرستاد و به وی دستور داد (علی را با بدترین صورت نزد من حاضر کن) پس چون عمر نزد علی علیه السلام آمد، بین آن دو سخنانی رد و بدل شد. علی علیه السلام فرمود:

«ای عمر بدوش که نیمی از آن مال توست. به خدا قسم آنچه امروز تو را چنین بر امارت و حکومت ابوبکر حریص کرده، چیزی نیست جز آن که فردا حکومت را به تو بسپارد».^(۱)

به گفته ی «ابن عبدربه» ابوبکر به عمر خشن تر از این دستور داد و گفت:

«اگر از خارج شدن از خانه خودداری کردند با آنها به جنگ پرداز».^(۲)

عمر که ذاتاً مردی تندخو و خشن و عجول بود، و می خواست در هر جا با خشونت و درشتی کار را از پیش ببرد، خدا می داند با این دستور

ص: ۶۴

۱- ۱۰۷. بلاذری، أنساب الأشراف: ج ۱، ص ۵۸۷ شماره ی حدیث ۱۱۸۸.

۲- ۱۰۸. ابن عبدربه، عقدا لفرید: ج ۵، ص ۱۴.

خشن و تند ابوبکر چه معرکه ای بیا و چه رسوائی به بار آورد؟ و به همین جهت بعضی از دانشمندان سنی وقتی به این داستان می‌رسند، خیلی دست و پا می‌کنند و اغلب وقوع حادثه را به شدت انکار می‌نمایند ما این حادثه ی دردناک را نخست از منابع اهل سنت نقل می‌کنیم:

بی حرمتی به خانه ی وحی!

اغلب دانشمندان اهل سنت تصریح کرده اند بر این که عمر به دستور ابوبکر به خانه ی فاطمه علیهاالسلام یورش برد و بی حرمتی کرد و تصمیم گرفت خانه را با اهل آن به آتش بکشد اینک نوشته ی برخی از آنان را در اینجا ذکر می‌کنیم:

۱- ابن ابی شیبیه مؤلف کتاب «المصنّف» (متوفی ۲۳۵ هـ- ق) با ذکر سند از اسلم روایت کرده که:

«بعد از رحلت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله زمانی که برای ابوبکر بیعت می‌گرفتند علی و زبیر نزد فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله بودند و با فاطمه مشورت می‌کردند و از او نظرخواهی می‌نمودند، چون این خبر به گوش عمر رسید، به سوی خانه ی فاطمه حرکت کرد. خطاب به فاطمه گفت:

«ای دختر پیامبر به خدا قسم هیچ کس نزد ما، محبوبتر از پدرت نیست و بعد از او هیچ کس نزد ما محبوبتر از تو نیست ولکن به خدا قسم این محبت مانع از آن نیست که این افرادی را که نزد خود جمع

کرده ای دستور بدهم خانه را بر آنها بسوزانند» چون عمر برگشت فاطمه نزد علی علیه السلام و زبیر آمده گفت: می دانید که عمر به من چه گفت و او قسم خورد که اگر بیرون نروید، خانه را بر شما می سوزاند و به خدا قسم! این کار را خواهد کرد». (۱).

۲- ابن قتیبه ی دینوری (متوفی ۲۷۶) در کتاب خود «الإمامه و السیاسه» با ذکر سن از عبدالله بن عبدالرحمن انصاری روایت کرده که گفت:

عده ای از بیعت سرپیچی کرده در خانه ی علی علیه السلام جمع شده بودند. ابوبکر عمر را به دنبال آنها فرستاد آنها از خارج شدن از خانه خودداری نمودند، در این هنگام عمر دستور داد که: «هیزم حاضر کنید» و خطاب به اهل خانه گفت: «قسم به آن کس که جان عمر در دست اوست! باید خارج شوید و گرنه خانه را با اهلش به آتش می کشم».

شخصی به عمر گفت: ای اباحفص! آیا می دانی فاطمه علیها السلام در این خانه است؟

عمر گفت: «اگر چه فاطمه در خانه باشد». (۲).

دینوری می افزاید: در اثر تهدید عمر، آنهایی که در خانه بودند، به مسجد رفته با ابوبکر- از ترس جانشان- بیعت کردند ولی علی علیه السلام در

ص: ۶۶

۱- ۱۰۹. المصنف: ج ۷، ص ۴۳۲.

۲- ۱۱۰. الإمامه و السیاسه: ج ۱، ص ۱۲.

خانه ماند زیرا سوگند خورده بود که تا قرآن را جمع نکند، از خانه بیرون نیاید. (۱).

عمر اگر چه با این تهدید توانست چند نفر مخالف را از خانه ی فاطمه علیهاالسلام بیرون نموده و در صف بیعت کنندگان درآورد ولی اهانتی را که به دختر پیامبر نمود، برای او و ابوبکر گران تمام شد.

خشونت و داد و فریاد عمر، فاطمه علیهاالسلام را مجبور ساخت که پشت در خانه آمده و گفت: چه مردم بی چشم و آبرویی هستید. هنوز جنازه ی پیغمبر در خانه ی ماست، شما تهیه ی کار خود را دیده اکنون به قصد فرمانروائی به سر وقت ما آمده اید. (۲).

عمر شاید متوجه عواقب کار خود شد و توقف را صلاح ندیده و به مسجد برگشت و در صدد برآمد کس دیگری را برای احضار علی علیه السلام بفرستد که اگر پیش آمدی رخ داد، مسئولیت آن به عهده ی خلیفه و خودش نباشد. (۳).

عمر پس از رسیدن به مسجد از ابوبکر درخواست کرد که تکلیف علی علیه السلام را یکسره کند و از او بیعت بگیرد.

ابوبکر به «قُنْفُذ» نوکر عمر دستور داد علی علیه السلام را احضار نماید قُنْفُذ به خانه ی فاطمه علیهاالسلام رفت و به علی علیه السلام گفت: خلیفه ی پیغمبر تو را

ص: ۶۷

۱- ۱۱۱. الإمامه و السياسة: ص ۱۰ و ۱۱.

۲- ۱۱۲. الإمامه و السياسة: ص ۱۰ و ۱۱.

۳- ۱۱۳. الإمامه و السياسة: ص ۱۰ و ۱۱.

می خواهد. علی علیه السلام فرمود: چه زود به پیغمبر دروغ بستید، قنفذ برگشت و پاسخی را که شنیده بود، ابلاغ نمود. ابوبکر مدتی گریان شد ولی عمر دوباره فشار آورد که به این مرد نافرمان مهلت ندهد و از او بیعت بگیرد. ابوبکر به قنفذ گفت: این مرتبه برو و به علی علیه السلام بگو امیرالمؤمنین می خواهد بیائی و با او بیعت کنی قنفذ دوباره پیام ابوبکر را به علی علیه السلام ابلاغ کرد ولی علی با صدای بلند گفت: سبحان الله چیزی را که در خور آن نیست، ادعا نمود.

فرستاده برگشت و پاسخی را که شنیده بود، به ابوبکر گفت. ابوبکر برای بار دوم گریه کرد این بار عمر با عده ای به خانه ی فاطمه علیهاالسلام هجوم آورد. فاطمه که صداهای آنها را شنید و فریادهای تند و هولناک عمر بن خطاب به گوشش رسید که می گفت: «من این خانه را با اهلش به آتش می کشم» این جمله را فاطمه به روشنی شنید و با صدای بلند پدرش را مخاطب ساخته و گفت:

«پدر پس از تو چه ها از پسر «خطاب» و پسر «أبی قحافه» دیدیم (ماذا لقینا بعدک من ابن الخطاب و ابن أبی قحافه).

از شنیدن ناله ی فاطمه علیهاالسلام عده ای که همراه عمر بودند، به گریه افتادند و چند گام به عقب برگشتند. گروهی نتوانستند خود را نگه دارند بلند گریستند و گروهی بر سر درِ خانه ی فاطمه علیهاالسلام و پیغمبر لحظه ای خیره ماندند و شرم، آنها را آهسته آهسته بازگرداند ولی بالاخره علی علیه السلام را از

خانه بیرون آورده و به مسجد بردند (۱) و در مقابل ابوبکر نگاهداشته به وی گفتند: بیعت کند.

- اگر بیعت نکنم چه؟! -

- به خدا قسم اگر بیعت نکنی گردنت را می زنیم.

فرمود: آن وقت بنده ی خدا و برادر پیغمبر را کشته اید.

عمر گفت: بنده ی خدا درست، اما برادر پیغمبر نه. (۲) ابوبکر در تمام این مدت ساکت بود.

علی علیه السلام فرمود: من از شما به خلافت سزاوارترم شما باید با من بیعت کنید. شما به اتکاء خویشی پیغمبر و سبقت در اسلام انصار را از میدان در کردید حالا خلافت را به زور و ستم از ما می گیرید. (۳) ای مهاجرین ما از همه کس لایق تر هستیم. ما اهل بیت پیغمبریم کسی که قرآن را بداند و از احکام خدا مطلع باشد و خوبی رعیت را بخواهد و بدی را از آنها برطرف سازد، میان ماست.

بشیر بن سعد گفت: اگر انصار سخنان تو را شنیده بودند، با غیر تو بیعت نمی کردند. (۴).

ص: ۶۹

۱- ۱۱۴. الإمامه و السياسة: ص ۱۰.

۲- ۱۱۵. ظاهراً عمر فراموش کرده است موقعی که پیغمبر بین یاران خود عقد برادری بسته بود، علی علیه السلام را برادر خود خواند. (تاریخ طبری: ج ۲، ص ۲۱۷ و تاریخ ابوالفداء: ج ۱، ص ۱۱۹).

۳- ۱۱۶. الإمامه و السياسة: ص ۱۸.

۴- ۱۱۷. الإمامه و السياسة: ص ۲۰.

عمر عجله داشت هر چه زودتر کار را تمام کرده و از علی علیه السلام بیعت بگیرد ولی ابوبکر نظرش این بود تا فاطمه علیها السلام با اوست، به وی نباید فشار آورد. (۱).

۳- احمد بن یحیی بلاذری (متوفی ۲۷۹) مؤلف کتاب «أنساب الأشراف» می نویسد:

«ابوبکر برای بیعت گرفتن از علی علیه السلام به دنبال وی فرستاد، علی علیه السلام حاضر نشد بیعت کند در این موقع عمر با شعله ای آتش به خانه ی علی علیه السلام هجوم آورد. فاطمه علیها السلام در پشت در، با او مواجه شده و گفت: ای پسر خطاب! آیا می خواهی خانه ی مرا آتش بزنی؟! عمر گفت: آری و آنچه در تصمیم مصرّ و محکم هستم. چنانکه پدرت بر دینی که آورده بود، محکم بود». (۲).

۴- ابن عبدربه اندلسی (متوفی ۳۲۸ هـ) می گوید:

«عمر با شعله ای از آتش روانه ی خانه ی فاطمه علیها السلام شد تا آنجا را به آتش بکشد. در این هنگام فاطمه علیها السلام را دید، فاطمه به وی گفت: ای پسر خطاب! آیا آمده ای خانه ی ما را به آتش بکشی؟ عمر گفت: آری! مگر آن که با ابوبکر بیعت کنید چنانکه امت بیعت کردند». (۳).

ص: ۷۰

۱- ۱۱۸. الإمامه و السياسة: ص ۱۱.

۲- ۱۱۹. بلاذری، انساب الأشراف: ج ۱، ص ۵۸۶، حدیث شماره ۱۱۸۴.

۳- ۱۲۰. ابن عبدربه، عقدا الفرید: ج ۵، ص ۱۳ و ۱۴- فقالت یابن الخطاب اجئت لتحرق دارنا؟ قال: نعم أو تدلخوا فیما دخلت فیہ الأئمة. چاپ بیروت، ج ۴، ص ۲۶۰.

۵- شهرستانی مؤلف کتاب «الملل والنحل» (متوفی ۵۴۸) می نویسد:

«از جمله عقائد نظام (۱) این بود که می گفت: عمر به هنگام هجوم به خانه ی فاطمه علیهاالسلام فریاد می زد: «حَرِّقُوا دَارَهَا بِمَنْ فِيهَا وَ مَا كَانَ فِي الدَّارِ غَيْرَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسْنَ وَ الْحُسَيْنَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ» «خانه ی فاطمه را با اهلش به آتش بکشید، در حالی که در خانه کسی جز علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام نبود». (۲).

۶- اسماعیل بن علی عماد الدین (متوفی ۷۳۲) مؤلف کتاب «المختصر فی أخبار البشر» با ذکر سند می گوید:

«... سپس ابوبکر، عمر بن خطاب را دستور داد تا علی علیه السلام و کسانی که با او بودند از خانه ی فاطمه (رضی الله عنها) خارج سازد. ابوبکر به عمر دستور داد که اگر از بیرون آمدن از خانه خودداری کردند، با آنها جنگ کن!

در این موقع عمر با قطعه ای از آتش به سوی خانه ی فاطمه علیهاالسلام حرکت کرد تا آنجا را به آتش بکشاند، پس با فاطمه علیهاالسلام برخورد کرد فاطمه علیهاالسلام گفت: کجا ای پسر خطاب! آیا آمده ای خانه ی ما را به آتش بکشی؟ عمر گفت: آری مگر آن که در بیعت ابوبکر داخل شوید همان طور که امت داخل شدند». (۳).

ص: ۷۱

۱- ۱۲۱. ابراهیم بن سیار از رؤسای مذهب معتزله است.

۲- ۱۲۲. الملل والنحل: ج ۱، ص ۵۷.

۳- ۱۲۳. عمادالدین، المختصر فی أخبار البشر: ج ۱، ص ۱۵۶ چاپ مصر.

۷- متقی هندی مؤلف کتاب «کنز العمال» (متوفی ۹۷۵) از اسلم روایت می کند که:

«زمانی که بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله برای ابوبکر از مردم بیعت می گرفتند، علی علیه السلام و زبیر نزد فاطمه علیها السلام رفته و با وی به شور نشستند و از وی کسب تکلیف می نمودند.

همین که این خبر به گوش عمر رسید، به طرف خانه ی فاطمه علیها السلام حرکت کرد و بر فاطمه علیها السلام وارد شده و گفت: ای دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله هیچ کس نزد ما دوست داشتنی تر از پدرت نبود و بعد از او هیچ کس از تو دوست داشتنی تر نزد ما نیست ولیکن به خدا قسم این محبت مانع از این نیست که اگر این افراد که نزد تو جمع شده اند، را خارج نکنی، دستور دهم خانه را بر آنان بسوزانند. همین که عمر رفت، فاطمه علیها السلام آمده و خطاب به آنان گفت: عمر به خدا قسم خورد که اگر بیرون نروید، خانه را بر شما به آتش می کشد و قسم به خدا که بر آن که قسم خورده است، محکم و استوار می باشد» (۱).

۸- عُمَر رضا کَحَّالَه از علمای اهل سنت (معاصر) در کتاب «أعلام النساء» با ذکر سند می نویسد:

«... تا آن که ابوبکر از عده ای که از بیعت با او سر باز زده بودند، و نزد علی علیه السلام جمع شده بودند (مانند: عباس، زبیر و سعد بن عباد) سؤال

ص: ۷۲

۱- ۱۲۴. متقی هندی، کنز العمال: ج ۵، ص ۶۵۱، حدیث شماره ۱۴۱۳۸.

کرد آنها در خانه ی فاطمه علیهاالسلام به بست نشسته بودند. ابوبکر عمر بن الخطاب را به سوی آنان فرستاد. عمر به سوی خانه ی فاطمه علیهاالسلام حرکت کرد و فریاد کشید، آنان از بیرون آمدن از خانه ممانعت ورزیدند در این هنگام عمر هیزم طلبیده و گفت: قسم به آن کس که جان عمر در دست اوست یا از خانه خارج شوید و یا این که خانه را بر اهلش به آتش می کشم! شخصی به عمر گفت: ای اباحفص در این خانه فاطمه علیهاالسلام است! عمر گفت: اگر چه فاطمه در این خانه باشد». (۱).

۹- عبدالفتاح عبدالمقصود از علمای معاصر اهل سنت در کتب «السقیفه والخلافة» می نویسد:

«در تاریخ اُمم و ملوک آمده است که- عمر بن الخطاب به منزل علی علیه السلام آمده- در حالی که در منزل طلحه و زُبیر و عده ای بزرگان مهاجرین جمع بودند و گفت: به خدا قسم یا برای بیعت با ابوبکر از خانه شوید و یا آن که خانه را بر شما به آتش می کشم!».

عبدالفتاح می افزاید:

«و شبیه به این عبارت، در کلمات مورخین بسیار دیده می شود همچنین نقل شده که ابوبکر، عمر را با عده ای به سوی خانه ی علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام فرستاد، عمر با یارانش با آتش به طرف خانه ی آنها حرکت کرده تا آنجا را به آتش بکشند، چرا که آنان از بیعت با ابوبکر

ص: ۷۳

۱- ۱۲۵. أعلام النساء: ج ۵، قسمت حرف «فاء» فاطمه بنت محمد صلی الله علیه و آله.

خودداری کرده بودند در این میان عده ای از مردم به عمر اعتراض کردند که: آیا می دانی در این خانه فاطمه علیهاالسلام هست؟! لکن عمر گفت: اگرچه فاطمه باشد!!» (۱).

عبدالفتاح و عبدالمقصود در کتاب دیگر خود می نویسند:

«این مرد (عمر) خشمگین و خروشان به خانه ی علی علیه السلام روی آورد و همدستانش دنبال او راه افتادند و به خانه هجوم آوردند و یا نزدیک بود هجوم آوردند.

ناگاه چهره ای چون رسول خدا صلی الله علیه و آله در میان درب ظاهر شد، چهره ای که بر آن آثار اندوه و تأثر و رنج و مصیبت آشکار بود. در چشمهایش قطرات اشک می درخشید و بر پیشانیش علائم غضب هویدا بود. عمر بر جای خود خشک شد و جوش و خروشش به ناگاه از میان رفت و همراهانش که دنبال وی به راه افتاده بودند، در مقابل بهت زده ایستادند زیرا که روی رسول خدا صلی الله علیه و آله را از خلال روی دختر نازنینش زهرا علیهاالسلام دیدند و سرهای آنان از شدت حیا و شرمندگی و خواری به زمین افتاد دیگر تاب از دلها رفت. همین که دیدند فاطمه علیهاالسلام مانند سایه ای حرکت نموده و با قدمهای حزن زده و لرزان، اندک اندک به سوی قبر پدر نزدیک شد، چشمها و گوشها یکسره متوجه وی شد در این هنگام که ناله ی فاطمه زهرا علیهاالسلام بلند شد:

ص: ۷۴

بابا ای رسول خدا

ای بابا رسول خدا

تو گوئی که از تکان این صدا زمین زیر پای آن گروه ستم پیشه به لرزه آمد.

باز زهرا نزدیکتر رفت و به آن تربت پاک روی آورد، آن غائبی که همواره در بین مردم است و از بین آنان نمی رود و این چنین استغاثه می نمود: ای بابا ای رسول خدا، پس از تو از دست پسر خطاب و پسر ابوقحافه چه بر سر ما آمد؟!».

دیگر دلی نماند که نلرزد و چشمی نماند که اشک نریزد، آری آن مردم آرزو می کردند که زمین شکافته شود و در میان خود پنهانشان سازد...» (۱).

۱۰- محمد حافظ ابراهیم از شعرای معاصر و مهم اهل سنت، گفته ی عمر بن خطاب را «خانه را بر شما به آتش می کشم» به نظم کشیده و به عنوان مدح و ثنا در دیوان خود آورده است و در «قصیده ی عمریه» تحت عنوان «عمر و علی علیه السلام» گفته است:

و قَوْلِهِ لِعَلِيٍّ قَالَهَا عُمَرُ

أَكْرَمُ بِسَامِعِهَا أَعْظَمُ بِمُلْقِيهَا

حَرَقْتُ دَارَكَ لَا أَبْقَى عَلَيْكَ بِهَا

إِنْ لَمْ تُبَايِعْ وَ بِنْتُ الْمُصْطَفَى فِيهَا

مَا كَانَ غَيْرَ أَبِي حَفْصٍ يَقُوه بِهَا

امام فارس عدنان و حامیها (۲).

ص: ۷۵

۱- ۱۲۷. عبدالفتاح، الإمام علی بن ابیطالب: ج ۱، ص ۱۹۰.

۲- ۱۲۸. دیوان محمد حافظ ابراهیم: ج ۱، ص ۸۲.

«چه نیکو سخنی عمر به علی علیه السلام گفت، شنونده ی این کلام را گرامی بدار و گوینده اش را بزرگ بدار.» به آتش می کشم خانه ات را و نمی گذارم در آن بمانی اگر بیعت نکنی اگر چه دختر محمد صلی الله علیه و آله در آن باشد». چه کسی غیر از ابو حفص (عمر) می توانست در مقابل شهسوار دودمان عدنان و مدافع آنان چنین سخنی بگوید».

به گفته ی مرحوم علامه ی امینی قدس سره حافظ ابراهیم این قصیده را در محفل شعرای مصر که در اوائل سال ۱۹۱۸ میلادی برگزار شده بود، خوانده و تمام شعرای اهل سنت که در آن کنفرانس حاضر بودند، او را مورد تشویق و تحسین قرار داده اند و دیوانش را مکرر به چاپ رسانده اند. (۱).

منظور این است که بی حرمتی عمر و دار و دسته ی او به خانه ی فاطمه علیها السلام یک امر مسلم می باشد و اغلب بزرگان اهل سنت در کتابهای خود آن را نقل کرده اند منتهی برخی از علمای اهل سنت عین جمله ی تهدید عمر را نقل نکرده اند مثلاً ابن عبدالبر (۲) و صفدی (۳) و برخی دیگر جریان را چنین نوشته اند:

«عمر خطاب به حضرت فاطمه علیها السلام گفت: این افراد که نزد تو جمع شده اند اگر چنین باشد هر آینه چنین و چنان خواهم کرد، وقتی عمر رفت، فاطمه علیها السلام نزد این افراد آمده گفت: عمر نزد من آمد و قسم خورد

ص: ۷۶

۱- ۱۲۹. علامه ی امینی، الغدیر: ج ۸، ص ۸۶.

۲- ۱۳۰. الاستیعاب: ج ۳، ص ۹۷۵.

۳- ۱۳۱. الوافی بالوفیات: ج ۱۷، ص ۳۱۱.

که اگر بیعت نکنید چنین و چنان خواهیم کرد و به خدا قسم که بر آنچه قسم خورده پایدار و استوار است. (۱).

بسیار عجیب است برخی از علمای اهل سنت این عمل عمر را جزء فضائل او شمرده اند در حالی که ابوبکر از یادآوری این حادثه ی دلخراش به شدت رنج می برد و آرزو می کرد ای کاش چنین جنایت هولناک از او سر نمی زد.

چنانکه اغلب مورخان به ذکر سند از عبدالرحمن بن عوف نقل کرده اند که گفت: زمانی که ابوبکر مریض شد- در مرضی که مرد- به عیادت او رفتم. ابوبکر گفت: بر هیچ چیز دنیا تأسف نمی خورم مگر بر سه کار که انجام دادم و ای کاش انجام نداده بودم و سه کار که ترک کردم و ای کاش انجام داده بودم و سه چیز که ایکاش از پیامبر در مورد آنها سؤال کرده بودم اما آن سه چیزی که انجام دادم و ای کاش آنها را انجام نداده بودم: «فوددتُ انّی لم اُکن کشفتم عن بیت فاطمه بنت رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیه و آله و ترکته و لو اُغلق علی حرب...». (۲).

«ای کاش به خانه ی دختر رسول خدا صلی اللّٰه علیه و آله بی احترامی نکرده بودم اگر چه بر علیه من اعلان جنگ می نمودند».

ص: ۷۷

۱- ۱۳۲. نویری: نهاییه الأرب فی فنون الادب: ج ۱۹، ص ۴۰.

۲- ۱۳۳. طبرانی: المعجم الکبیر: ج ۱، ص ۶۳، حدیث ۴۳ و طبری، تاریخ الأمم والملوک: ج ۲، ص ۶۱۹ و یعقوبی: ج ۲، ص ۱۳۷ و ابن قتیبه، الإمامه و السیاسه: ج ۱، ص ۱۸ و متقی هندی، کنز العمال: ج ۵، ص ۶۳۱ و دهلوی هندی، إزاله الخلفاء: ج ۲، ص ۲۹.

مسعودی در قسمت (مرض ابوبکر) می گوید:

«... ابوبکر ۱۵ روز قبل از آن که از دنیا برود، مریض شد چون به حالت احتضار رسید، گفت: باکی بر من نیست مگر بر سه چیز که انجام دادم و ای کاش انجام نداده بودم... اما آن سه کار که انجام دادم و ای کاش انجام نداده بودم:

«وَدَدْتُ اَنِّي تَرَكَتْهَا فَوَدِدْتُ اَنِّي لَمْ اُكُنْ فَتَشْتُ بَيْتَ فَاطِمَةَ وَ ذَكَرْتُ فِي ذَلِكَ كَلَامًا كَثِيرًا» (۱).

«ای کاش خانه ی فاطمه را مورد تفتیش قرار نداده بودم، در این باره سخنان زیادی گفت».

ابن ابی الحدید معتزلی که در میان علمای اهل سنت به انصاف معروف است با توجه به گفتار مورخان صدر اول در جای جای کتاب خود به دقایقی در اینباره متعرض شده است که دیگران کمتر متعرض شده اند از جمله:

تحت عنوان «حدیث السقیفه» (جریان سقیفه) می نویسد:

روایات در مورد قصه سقیفه مختلف است، آنچه که شیعه می گوید با توجه به آن که جمع قابل توجهی از محدثین اهل سنت بیشتر آن را نقل کرده اند، آن است که:

«همانا علی علیه السلام از بیعت با ابوبکر خودداری کرد تا آن که آن

ص: ۷۸

حضرت را به زور از خانه بیرون کشیدند و همچنین زبیر بن عوام نیز از بیعت با ابوبکر خودداری کرد و می گفت: با هیچ کس جز علی علیه السلام بیعت نخواهم کرد». (۱).

سپس ابن ابی الحدید می گوید:

«و گفته شده که عمر شمشیر را از دست زبیر گرفت و آن را به سنگ زد تا آن که شکست. سپس تمام آنها را (علی علیه السلام و زبیر و بنی هاشم) به طرف ابوبکر کشانید و در مقابل وی قرارشان داد و آنها را با زور به بیعت می کشانید تا آن که تمام آنها با ابوبکر بیعت کردند مگر علی علیه السلام به تنهایی. در این موقع علی علیه السلام به خانه ی فاطمه علیها السلام پناه برد لکن به خانه ی فاطمه علیها السلام حمله ور شدند و با زور و بدترین صورت علی علیه السلام را از خانه خارج ساختند در این وقت فاطمه درب خانه ایستاده بود، پس هجوم آوردندگان متفرق شده و گفتند: علی علیه السلام به تنهایی ضرری به حال آنها ندارد».

البته گفته شده است که: «آنان علی علیه السلام را به زور با آن افراد دیگر از خان خارج کرده و نزد ابوبکر بردند». از اینگونه روایات محمد بن جریر طبری زیاد نقل کرده است. (۲).

ص: ۷۹

۱- ۱۳۵. شرح نهج البلاغه ی ابن ابی الحدید: ج ۲، ص ۲۱.

۲- ۱۳۶. شرح نهج البلاغه ی ابن ابی الحدید: ج ۲، ص ۲۱.

«اما آنچه اکثر محدّثین و بزرگان آنها گفته اند، آن است که علی علیه السلام از بیعت با ابوبکر تا شش ماه خودداری کرد و در خانه نشست و بیعت نکرد تا آن که فاطمه علیها السلام از دنیا رحلت کرد». (۱).

همچنین ابن ابی الحدید با ذکر سند روایت کرده که: زمانی که برای ابوبکر بیعت می گرفتند، زبیر و مقداد با عده ای از بیعت سرپیچی کرده و نزد علی علیه السلام که در خانه ی فاطمه علیها السلام بود، رفته و با هم به شور و مشورت پرداخته بودند.

عمر که از جریان با خبر شد به طرف آنان حرکت کرد در این هنگام با فاطمه علیها السلام برخورد کرد و گفت: «به خدا قسم! شخصیت تو مانع از آن نیست. اگر این افراد را که نزد خود جمع کرده ای دستور بدهم خانه را بر آنها به آتش بکشند».

چون عمر برگشت فاطمه علیها السلام نزد آنها آمده و گفت: دانستید که عمر نزد من آمده و قسم خورد اگر متفرّق نشوید خانه را بر شما آتش بکشد و به خدا قسم! بر آنچه قسم خورده، ثابت و پایدار است. (۲).

در روایتی دیگر آمده که «سعد بن وقاص» و «مقداد بن اسود» نیز از جمله افرادی بودند که در خانه ی فاطمه علیها السلام گرد آمده بودند، در این هنگام

ص: ۸۰

۱- ۱۳۷. شرح نهج البلاغه ی ابن ابی الحدید: ج ۲، ص ۲۲.

۲- ۱۳۸. شرح ابن ابی الحدید: ج ۲، ص ۴۵.

عمر جهت آتش زدن خانه بر ایشان به آنها حمله ور شد که زبیر با شمشیر از خانه به طرف عمر خارج شد از طرفی فاطمه علیهاالسلام نیز از خانه خارج شد در حالی که فریاد می کشید و گریه می کرد، مردم او را از گریه و ناله نهی کرده گفتند: گناهی بر ما نیست چرا که نباید در امری که مردم بر آن اجتماع کرده اند، اختلاف نمود. (۱).

در روایت دیگر ابوبکر به عمر و خالد بن ولید دستور داد برای دستگیری علی علیه السلام و زبیر حرکت کنند. آن دو به طرف خانه ی علی علیه السلام روانه شدند عمر داخل خانه شده و خالد بن ولید در آستانه ی درب خانه ایستاد، فاطمه علیهاالسلام فریاد کشید و آنها را به خدا سوگند داد، پس آنها شمشیرهای آن دو را گرفتند و به سنگ زدند تا شکست در این هنگام عمر آن دو را به زور با صورتی بد می کشانید. (۲).

مردم جمع شده بودند و تماشا می کردند کوچه های مدینه پر از مردم بود فاطمه علیهاالسلام که این رفتار عمر را دید ناله های جانسوز بر کشید و ولوله می کرد، عده ای از زنان هاشمی و غیر هاشمی اطراف او جمع شده بودند فاطمه علیهاالسلام در آستانه ی درب ایستاده و فریاد می کشید و می گفت:

«یا ابابکر، ما أسرع ما أغرتم علی أهل بیت رسول الله والله لا أكلّم عمر حتّى ألقى الله».

«ای ابوبکر چه زود فراموش کردید و چه بد با اهل بیت رسول خدا رفتار

ص: ۸۱

۱- ۱۳۹. شرح ابن ابی الحدید ج ۲، ص ۵۶.

۲- ۱۴۰. شرح ابن ابی الحدید: ج ۲، ص ۵۷.

کردید به خدا قسم تا زنده هستم با عمر سخن نخواهم گفت».(۱).

ابن ابی الحدید روایت می کند که:

زمانی که ابوبکر مریض شد (مرضی که در آن مرد) گفت: «ای کاش با خانه ی فاطمه علیهاالسلام کار نداشتم و به آنجا حمله ور نمی شدم».

ابن ابی الحدید در ادامه می گوید:

«این گفته ی ابوبکر دلالت بر صحت آنچه درباره ی حمله به خانه ی فاطمه علیهاالسلام روایت شده است، می کند و همچنین دلالت بر این مطلب دارد که ابوبکر حق را به غیر خود- به علی و فاطمه- علیهاالسلام داده نه به خود».(۲).

ابن ابی الحدید در پاسخ اعتراض دوم شیعه به خلافت ابوبکر می گوید:

«اما حدیث «حمله خانه ی فاطمه علیهاالسلام» ذکر کردیم و ظاهر نزد من آن است که آنچه سید مرتضی (در کتاب شافی) و شیعه می گوید صحیح می باشد لکن نه هرچه آنها می گویند، بلکه بعضی از آن و ابوبکر هم حق داشت که از این کار اظهار ندامت و پشیمانی کند و از کرده ی خود ناراحت باشد. لکن این ندامت و پشیمانی وی حاکی از محکم بودن دین وی و ترس وی از خدا می باشد!!»

ص: ۸۲

۱- ۱۴۱. شرح ابن ابی الحدید ج ۶، ص ۴۹.

۲- ۱۴۲. شرح ابن ابی الحدید ج ۶، ص ۴۹.

پس این پشیمانی ابوبکر بهتر است جزو مناقب وی بشمار رود تا در مطاعن وی!! جداً این منطق ابن ابی الحدید در اینجا بسیار ضعیف است زیرا دلش نمی خواهد جنایت به آن بزرگی را از مطاعن ابوبکر و عمر بشمارد ولی اظهار پشیمانی از آن را در دم مرگ جزء مناقب ابوبکر بشمار می آورد و این نوع پشیمانی چه فائده ای دارد. کیست که در حالت احتضار از جنایات خود اظهار ندامت نکند!؟

باری ابن ابی الحدید در شرح خود تحت عنوان «ایراد کلام ابی المعالی الجوینی فی أمر الصحابه و الردّ علیه» به نقل از ابوالعمالی جوینی می گوید:

اگر گفته شود که خانه ی فاطمه علیهاالسلام مورد هجوم واقع شود و حرمتش شکسته شد به خاطر «حفظ نظام اسلام» و به خاطر جلوگیری از تفرقه میان مسلمانان چرا که مسلمانان آن زمان از دین برمی گشتند و دست از اطاعت برمی داشتند.

در جواب گفته می شود که: همین کلام و جواب را بدهید آنجا که در جنگ جمل «هودج عایشه» مورد هتک واقع شد (چرا که عایشه بر علیه خلیفه ی رسمی مسلمانان قیام مسلحانه کرده بود) و هودج او مورد حمله قرار گرفت تا آن که ریسمان اطاعت پاره نشود و اجتماع مسلمین از هم نپاشد و خون مسلمانان به هدر نرود.

پس وقتی که حمله به خانه ی فاطمه علیهاالسلام به خاطر امری که هنوز واقع نشده، جایز باشد، بدون شک حمله به هودج عایشه به خاطر امری که

واقع شده بود، جایز است.

چگونه هتک حرمت از هودج عایشه از گناهان کبیره، آن هم از گناهان کبیره ای که موجب خلود در آتش جهنم است، می باشد و باید از انجام دهنده ی آن بیزاری جست و این بیزاری از مهم ترین ارکان ایمان بشمار می رود ولی حمله به خانه ی فاطمه علیهاالسلام و ورود وحشیانه در منزلش و جمع آوری هیزم و تهدید به آتش زدن از ارکان ایمان بشمار می رود، چرا که این کار ستونهای دین را محکم کرد! و خداوند به وسیله ی این کار به مسلمانان عزّت بخشید و آتش فتنه و خونریزی با آن کار خاتمه پیدا کرد و حال آن که حرمت هر دو زن یکی بود! اگر نگوییم که حرمت فاطمه علیهاالسلام بیشتر و شأن و منزلت او بالاتر و صیانت او به خاطر رسول خدا صلی الله علیه و آله مهمتر بود. چرا که فاطمه پاره ی تن پیامبر بود و جزئی از گوشت و خون آن حضرت بود و فاطمه علیهاالسلام مانند زن نسبت به شوهر اجنبی نبود زیرا که بین زن و شوهر نسبتی نیست مگر وصله ای، آن هم به طور عاریه و عقدی که به جای عقد اجاره جاری می شود. نه! هرگز چگونه عایشه یا غیر او، در منزلت فاطمه علیهاالسلام باشد و حال آن که تمام مسلمانان می دانند که فاطمه علیهاالسلام سیده ی زنان عالمیان می باشد. (۱).

ص: ۸۴

چرا فاطمه سقط جنین کرد؟

عده ای از مورخان آنجا که تعدا فرزندان علی علیه السلام را از حضرت زهرا علیها السلام ذکر کرده اند، یادآور شده اند که نام یکی از آنان «محسن» بود و در کودکی از دنیا رفته است (۱) ولیکن هیچ یک از مورخان اشاره به روز تولد آن کودک نکرده اند. به قول نویسنده ی کتاب ارزشمند «آتش به خانه ی وحی» این مطلب سَرّی بسیار سنگین در درون دارد و آن این که تولد و شهادت حضرت محسن علیه السلام در یک روز بوده است. (۲).

برخی از مورخان برای این که از شدت جنایات حمله مهاجمین به خانه ی فاطمه علیها السلام بکاهند، راجع به سقط جنین فاطمه در این حمله متعزّض نشده اند تنها به این اکتفاء کرده اند که فاطمه علیها السلام برای علی علیه السلام چند فرزند به دنیا آورد که از همه کوچکتر محسن بود که در کودکی از دنیا رفت (۳) و

ص: ۸۵

۱- ۱۴۴. الکامل ابن اثیر: ج ۳، ص ۳۹۷- طبری: ج ۵، ص ۱۵۳- بیهقی، دلائل النبوه: ج ۳، ص ۱۶۱- الحدائق الوردیه: ج ۱، ص ۵۲- المواهب اللدنیه: ج ۱، ص ۱۹۸- جمهره أنساب العرب: ص ۱۶- نزل الأیبرار: ص ۱۳۴- الریاض النضره: ج ۴، ص ۲۳۹- ذخائر العقبی: ص ۱۱۶- إرشاد الساری: ج ۶، ص ۱۴۱- البحر الزخار: ج ۱، ص ۱۰۸- أسدالغابه: ج ۴، ص ۳۰۸- الإصابه: ج ۴، ص ۴۷۱- صفه الصفوه: ج ۲، ص ۹.

۲- ۱۴۵. سید محمد حسین سجاد، آتش به خانه ی وحی: ص ۱۰۰ پاورقی یک.

۳- ۱۴۶. بلاذری، أنساب الأشراف: ج ۱، ص ۴۰۴- طبری، ذخائر العقبی فی مناقب القربی: ص ۵۵- البحر الزخار: ج ۱، ص ۲۰۸- اتحاف السائل: ص ۳۳- لباب الأنساب والألقاب والأعقاب: ج ۱، ص ۳۳۷- الجوهرة فی نسب الإمام علی و آله: ص ۱۹- اسدالغابه: ج ۴، ص ۳۰۸- الإصابه: ج ۴، ص ۴۷۱- التبيين فی أنساب القرشیین: ص ۱۳۳- تاریخ الهجرة النبویه: ص ۵۸- صفه الصفوه: ج ۲، ص ۹- التحفه اللطیفه فی تاریخ المدینه الشریفه: ج ۱، ص ۱۹- نورالأبصار: ص ۱۴۷- تاریخ الخمیس: ج ۱، ص ۲۷۹- البدایه والنهایه: ج ۷، ص ۳۳۲- المختصر فی أخبار البشر: ج ۱، المعارف: ص ۲۱۱- نهایه الارب: ج ۱۸، ص ۲۱۳.

در بعضی از منابع به سقط شدن «محسن» بدون ذکر سبب اشاره شده است. (۱).

ولی در بعضی از منابع اهل سنت به موضوع سقط جنین حضرت فاطمه علیها السلام اشاره شده است از جمله شهرستانی در ملل و نحل از نظام نقل کرده که گفته است:

«همانا عمر چنان ضربه ای به شکم فاطمه علیها السلام در روز بیعت زد که فاطمه علیها السلام جنین خود را از شکم انداخت.» (۲).

و همچنین صفدی نیز در کتاب خود کلمات و عقاید ابراهیم بن سیار بن هانی بصری معروف به نظام معتزلی را نقل نموده تا آنجا که می گوید: نظام گفته است:

«انّ عمر ضرب بطن فاطمه علیها السلام يوم البيعه حتّى ألقّت المُحسَن من بطنها». (۳).

«روز بیعت عمر چنان به شکم فاطمه زد که محسن از شکمش ساقط گردید.»

ذهبی مورخ مشهور (متوفی ۷۴۸) در کتاب «لسان المیزان» با ذکر سند می گوید:

ص: ۸۶

۱- ۱۴۷. إسعاف الراغبین: ص ۸۶- مطبوع در حاشیه ی نور الأبصار- نُزهة المجالس: ج ۲، ص ۱۸۴- الفصول المهمّة: ص

۱۲۶- اولاد الإمام علی، تألیف سید مهدی سویج: ص ۴۶- مشارق الأنوار حمزاوی: ص ۱۳۲.

۲- ۱۴۸. شهرستانی، ملل و نحل: ج ۱، ص ۵۷.

۳- ۱۴۹. الوافی بالوفیات: ج ۶، ص ۱۷.

محمد بن احمد کوفی (از حافظین حدیث اهل سنت) گفته است:

«بدون شک عمر چنان لگدی به فاطمه زد که محسن از او سقط شد». (۱).

مسعودی در «اثبات الوصیه» تحت عنوان «حکایه السقیفه» می گوید:

«آنان در هجوم خود به خانه ی فاطمه علیهاالسلام سیده ی زنان را در پشت درب چنان فشار دادند که محسن علیهاالسلام را سقط کرد». (۲).

ابن شهر آشوب در کتاب «المناقب» از کتاب ابن قتیبه ی دینوری، درباره ی اولاد فاطمه علیهاالسلام نقل می کند: فرزندان فاطمه عبارتند از: حسن و حسین و زینب و اُمّ کلثوم علیهم السلام و همانا «محسن» در اثر ضربه ی قُنفذ عدوی کشته شد. (۳).

ولی در چاپهای جدید کتاب معارف ابن قتیبه چنین مطلبی وجود ندارد و پیداست که آن را در چاپهای بعدی حذف کرده اند، البته حذف و تحریف و دستبرد در کتب اهل سنت بسیار است.

ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه ی خود می گوید:

«محمد بن اسحاق می گوید: چون که پیامبر صلی الله علیه و آله اراده کرد که ابی العاص را آزاد کند، با او شرط کرد که زینب را به مدینه بفرستد زمانی که ابی العاص به مکه رسید، به زینب گفت: آماده شو که به پدرت در مدینه

ص: ۸۷

۱- ۱۵۰. لسان المیزان: ج ۱، ص ۲۶۸ شماره ی ۸۲۴.

۲- ۱۵۱. اثبات الوصیه: ص ۱۴۲.

۳- ۱۵۲. المناقب: ج ۳، ص ۱۳۲.

ملحق شوی زینب خود را آماده نمود.

محمد بن اسحاق می گوید: ابی العاص، برادرش «کنانه بن ربیع» را مأمور بردن زینب دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه کرد زینب در هودجی که بر شتر بود، نشست و کنانه ریسمان شتر را گرفته و به طرف مدینه حرکت کردند. این خبر در مکه پیچید و همه جا سخن از رفتن زینب بود عده ای از مشرکین از جمله «هبار بن اسود» به قصد اذیت زینب، ناچه ی او را تعقیب کردند. اول کسی که از مشرکین به ناچه ی زینب رسید، هبار بن اسود بود وی به محض رسیدن نیزه ای به طرف هودج زینب رها کرد زینب که حامله بود از این حمله ترسید چون به مدینه رسید، سقط جنین کرده و بچه از شکم انداخت.

به همین خاطر روزی که مسلمانان مکه را فتح کردند، پیامبر صلی الله علیه و آله دستور داد که هر جا هبار بن اسود را دیدند، آن را به قتل رسانند.

ابن ابی الحدید بعد از نقل این خبر می گوید: این خبر را برای «نقیب ابی جعفر» که خدایش رحمت کند، خواندم. نقیب گفت: وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله به خاطر ترساندن زینب و افتادن بچه از شکم او، خون هبار بن اسود را مباح کرد معلوم است که اگر در زمان فاطمه علیهاالسلام زنده بود بدون شک خون کسانی که فاطمه را ترسانده تا سقط جنین کرده، مباح می کرد.

ابن ابی الحدید می گوید: به نقیب گفتم: آیا می توانم این خبر را که عده ای فاطمه را ترسانند، تا این که فرزندش محسن را از شکم انداخت

از شما نقل کنم؟

نقیب گفت: نه از من نقل نکن و لکن بطلان این خبر را نیز از من نقل نکن چرا که من درباره ی این خبر نظر و عقیده ای نمی دهم. (۱).

آری جریان به آتش کشیدن خانه ی زهرا علیهاالسلام و یا تهدید به آن مسأله ای است که از دیر زمان اذهان مسلمین را به خود مشغول داشته است و این سؤال همیشه در میان آنان مطرح بوده است که آیا امکان دارد بزرگان صحابه چنین عمل را در مورد دختر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله- که اینهمه احادیث در فضائل او از پیامبر روایت نموده اند- به اجرا درآورند؟! و یا نه حداقل چنین تهدیدی را روا دارند؟

علمای اهل سنت تا این مقدار پذیرفته اند که در جریان بیعت، عمر با جمعی به خانه ی فاطمه علیهاالسلام هجوم آورده و تهدید به سوزندان خانه و اهل آن کرد اگر چه قرائن و اظهار ندامت ابوبکر به هنگام احتضار نشان می دهد که فجایع بیش از اینها بوده است. این مقدار هم که قبول دارند، لکه ی ننگی است بر دامن شیخین که با هیچ چیز پاک نمی شود! و همین قدر که ابن قتیبه و ابن عبدربه و دیگران از علمای اهل سنت اعتراف می کنند که عمر دستور داد آتش بیاورند و هیزم هم جمع کردند و آتش هم آوردند وقتی که طبری می گوید: عمر به آنهایی که در خانه بودند و داد زد که اگر بیرون نیاید همه ی اهل خانه را خواهم سوزاند، باید مطلب را تا آخر

ص: ۸۹

ولی بسیار تعجب آور است که قاضی القضاة معتزلی با کمال بی شرمی در صدد دفاع برآمده و گفته است:

و اما داستان آتش زدن، در صورتی که صحت داشته باشد هیچ گونه ایراد و اشکالی متوجه عمر نمی باشد زیرا او می تواند هر که را از بیعت امتناع ورزد، و بخواهد در میان مسلمین اختلاف ایجاد کند، تهدید نماید. (۱).

قاضی القضاة حدیث زدن عمر، فاطمه را با تازیانه، طبق نقل ابوعلی تکذیب می کند در حالی که از تهدید به آتش، و یا به آتش کشیدن دفاع نکرده و آن را امری جایز می داند. (۲).

سید مرتضی در اینباره می گوید: در مورد حدیث سوزاندن، ما پیش از این بیان داشتیم که غیر از شیعه نیز آن را روایت نموده است و این که قاضی القضاة می گوید:

«جایز است سوزاندن خانه ی حضرت فاطمه علیهاالسلام، این سؤال مطرح است که چگونه سوزاندن خانه ی علی علیه السلام و فاطمه علیهاالسلام جایز است؟ و آیا در این مورد عذر قابل توجیهی وجود دارد؟ و آیا علی علیه السلام و اصحابش بر خلاف اجماع و مسلمانان حرکت می کنند، اگر اجماعی ثابت شده

ص: ۹۰

۱- ۱۵۴. الشافی: ص ۲۳۵ به نقل از ابن ابی الحدید: ج ۱۶، ص ۲۷۲.

۲- ۱۵۵. الشافی: ص ۲۳۵ به نقل از ابن ابی الحدید: ج ۱۶، ص ۲۷۲.

باشد؟! در حالی که در صورت مخالفت علی علیه السلام به تنهائی، هرگز اجماعی صورت نپذیرد، چه رسد به این که گروهی موافق و همراه علی علیه السلام باشند و دیگر این که چه فرقی به آتش زدن، و زدن فاطمه علیها السلام به دلیل یاد شده دارد؟ زیرا سوزاندن خانه ها، وحشتناکتر از زدن یک و یا دو تازیانه است بنابر این دلیلی ندارد که نامبرده حدیث ضرب را انکار و حدیث احراق را جایز بداند». (۱).

تذکر این نکته لازم است که برخی از افراد خوش باور و بی خبر از تاریخ به این انتظار نشسته اند که مسأله ی «حمله ی عمر و دژخیمانیش به خانه ی فاطمه ی زهرا علیها السلام» در تاریخ بدون سانسور ذکر شده باشد به آنها باید گفت: نباید منتظر چنین چیزی از تاریخ مندرس و پاره پاره شده باشند زیرا این تاریخ از کانالهای خلفای سه گانه و خلفای بنی امیه و بنی عباس گذشته است. لذا هیچ امیدی برای نقل واقعیات در آن نیست در نتیجه وقتی برای این حادثه ی درد آورده تاریخی کوچکترین اشاره ای یافتیم می توان با رجوع به احادیث شیعه در مورد این حادثه به نتیجه ی مطلوب رسید اینجاست که وقتی از اهل سنت نقل می شود که:

۱- وقتی عمر پشت درب خانه ی فاطمه علیها السلام قرار گرفت فریاد زد: یا خارج شوید برای بیعت و یا آن که خانه را بر شما به آتش می کشم.

۲- در جایی هست که می گوید: آنها از خانه خارج نشدند.

ص: ۹۱

۳- در جای دیگر می گوید: و «دخل عمر و قام الخالد بالباب» عمر داخل خانه شد و خالد بر آستانه ایستاد.

۴- و جای دیگر که علی و زبیر را با بدترین وضع می کشیدند.

آیا ذکر همین نکته های تاریخی آنهم در تاریخ اهل سنت جای تعجبی نیست و آیا برای اثبات این جنایت هولناک کافی نمی باشد؟

سوزانیدن درب خانه ی فاطمه به نقل شاهدان عینی

ما این حادثه دردناک را از منابع اهل سنت نقل کردیم در صورتی که در منابع شیعه و پیروان اهل بیت فجایع پیش از اینهاست.

سلیم بن قیس هلالی عامری (متوفی حدود سنه ۹۰) که از معتمدین و موثقین روایت و از تابعین است و در کتابی که به اصل

سلیم بن قیس معروف است، آنچه از سلمان و ابوذر شنیده، نوشته است و این کتاب (۱) در نزد علمای شیعه معتبر می باشد و مرحوم مجلسی و دیگران این حادثه را از آن کتاب نقل کرده اند و این کتاب را ابان بن عیاش برای امام سجاد علیه السلام قرائت کرده امام آن را تأیید نموده است (۲) سلیم داستان سقیفه را به تفصیل نقل کرده و درباره سوزانیدن درب خانه فاطمه زهراء چنین نوشته است: چون عمر کلمات فاطمه را شنید خشمگین شد

ص: ۹۲

۱- ۱۵۷. این کتاب اخیراً چاپ شده و به فارسی هم ترجمه شده است.

۲- ۱۵۸. به مقدمه کتاب سلیم بن قیس مراجعه شود.

و گفت ما را با زنان چه کار است؟ سپس برخاست با همراهان خود هیزم جمع کرد و هیزمها را پشت درب خانه ریختند- در حالی که در درون خانه امیرالمؤمنین علی علیه السلام و فاطمه و حسن و حسین بودند- عمر با صدای بلند گفت: به خدا قسم ای علی باید بیرون بیائی و بیعت کنی و گرنه خانه ات را به آتش می کشم؟!.

فاطمه زهراء پشت درب خانه آمد صدا کرد، ای عمر ما را با تو چه کار است؟ چرا دست از ما بر نمی داری؟.

عمر گفت: ای فاطمه در را باز کن و گرنه خانه را با شما آتش می زنم.

فاطمه فرمود: ای عمر آیا از خدا نمی ترسی بدون اجازه داخل منزل بشوی؟ برگرد.

عمر از برگشتن امتناع ورزید زیرا او «فَطَّ غَلِيظَ الْقَلْبِ» بود صدا زد هیزم ها را آتش بزنید عمر هیزم ها را آتش زد و در نیم سوخته را فاطمه زهراء پشت آن بود گشود فاطمه مانع ورود عمر می شد و می گفت: من راضی نیستم تو به خانه من در آئی اما او قانع نشد و غلاف شمشیر را بر پهلوی فاطمه زد زهرا فریاد برآورد یا ابتاه. او برای آرام کردن صدیقه تازیانه برآورد و بر دست فاطمه که مانع ورود عمر به خانه بود، زد. حضرت زهرا با ناله و نفیری صدا بلند کرد. یا ابتاه یا رسول الله بین عمر و ابوبکر پس از تو با من چه کردند؟!.

صدای ناله زهرا، تاب و توان علی علیه السلام را گرفت از حجره بیرون آمد عمر می خواست علی علیه السلام را بگیرد علی علیه السلام گریبان عمر را گرفت و او را سخت بفشرد و بر زمین زد و فرمود: «یا ابن صهاک لولا کتاب من الله سبق و عهد عهده الی رسول الله لعلمت انک لا تدخل بیتی...».

اگر وصیت پیغمبر دستم را نبسته بود، به تو حالی می کردم چگونه بی اجازه وارد خانه من می شوی، گردن عمر زخمی شد. قنفذ را به مسجد نزد ابوبکر فرستاد و یاری طلبید، مردم از قضیه باخبر شدند از مسجد به منزل فاطمه هجوم آوردند علی علیه السلام برخاست دست به شمشیر زد قنفذ بیمناک شد باز خود را به ابوبکر رسانید ابوبکر گفت: برو اگر علی را توانستید به مسجد بیاورید اگر نتوانستید خانه را با هر که در آن است آتش بزنید. قنفذ برگشت با جمعی دیگر به خانه علی علیه السلام وارد شدند این بار، علی علیه السلام را دستگیر کردند و دستهایش را بستند و طناب به گردنش انداختند و به مسجد بردند. در نزدیک درب خانه، حضرت زهرا خواست نگذارد شوهرش را بیرون ببرند. قنفذ با تازیانه ای که در دست داشت بر بازوی آن حضرت زد. زهرا از شدت ضربت قنفذ دست فرو کشید، علی علیه السلام را کشان کشان به مسجد بردند. علی علیه السلام در این گیر و دار از وصیت پیغمبر و خبر این حادثه سخن می گفت، سلیم بن قیس می گوید: علی را به مسجد بردند، عمر شمشیر را از قنفذ گرفت و برهنه بالای سر او گرفت و گفت بیعت کن...

سلیم بن قیس می گوید: از سلمان پرسیدم آیا واقعاً این جماعت

سلمان گفت: به خدا سوگند که فاطمه مقنعه بر سر نداشت و استغاثه می کرد و می گفت یا ابتاه دیروز از میان ما رفتی امروز ابوبکر و عمر با تو چنین می کنند. من دیدم ابوبکر و آنها که اطراف بودند همه به گریه افتادند مگر عمر و خالد بن ولید که می گفتند: ما با زنان کاری نداریم. و چون علی علیه السلام را نزد ابوبکر بردند گفت به خدا اگر شمشیر به دست من بود شما بر من دست نمی یافتند و به خدا که من خود را ملامت نمی کنم که چرا با شما جهاد نمی کنم زیرا اگر چهل نفر با من همراه و بیعت کرده بودند و بیعت را نمی شکستند جمعیت شما را پراکنده می کردم لکن خدا لعنت کند قومی را که بیعت کردند و بعد بیعت خود را شکستند.

سلمان دنباله این حادثه دلخراش را برای سلیم چنین تعریف می کند:

چون قنُفذ فاطمه را به ضرب تازیانه مجروح ساخت فاطمه مانع بیرون بردن علی علیه السلام بود، عمر به قنُفذ گفت: اگر فاطمه مانع شد از زدن او پروا مکن، او را از علی علیه السلام دور کن تا علی علیه السلام را به مسجد ببریم. قنُفذ در را به زور و شدت گشود و به فشار پهلوی فاطمه علیها السلام زد و یک دنده از دنده هایش شکست و جنینی که در رحم داشت سقط شد و بیمار و بستری بود تا از دنیا رفت. (۱).

ص: ۹۵

طبرسی در احتجاج می نویسد: زهرا با زنان بنی هاشم به طرف مسجد رفت و به ابوبکر خطاب کرد و گفت: به حق خدائی که محمد صلی الله علیه و آله را به رسالت مبعوث کرد اگر دست از پسر عمویم برندارید موی سر پریشان می کنم و پیراهن پیامبر را بر سر می کشم و به درگاه خداوند شکایت می کنم همانطور که صالح پیغمبر صلی الله علیه و آله دعا کرد نه صالح از پدرم عزیزتر بود و نه ناقه او از من گرامی تر است. (۱).

سلمان که با چشم حقیقت بین خود آثار نزول بلا را می بیند، به دستور امیرالمؤمنین خود را به زهرا می رساند و او را از نفرین کردن بازمی دارد.

علت شهادت زهراى مرضیه صدمه هاىی بود که به هنگام هجوم به خانه آن حضرت بر وی وارد شد.

در این ماجرای غمبار که برای مجبور نمودن علی علیه السلام به بیعت با ابوبکر انجام شد. فاطمه بین در و دیوار قرار گرفت و با تازیانه و غلاف شمشیر مضروب گردید و در اثر این فشارها فرزندش «محسن» سقط شد پهلویش شکست، سینه اش مجروح و بازویش متورم گردید که در نهایت، این صدمه ها و جراحتهایا به شهادت آن حضرت انجامید. (۲).

البته قطع نظر از گفته های سنی و شیعه هیچ بعید نیست که چنین حوادثی پیش آمده باشد زیرا اگر جانشینی حضرت محمد صلی الله علیه و آله حق

ص: ۹۶

۱- ۱۶۰. طبرسی، الاحتجاج: ج ۱، ص ۲۲۲ و ۲۲۳.

۲- ۱۶۱. کتاب سلیم بن قیس: ص ۸۵.

رسمی علی علیه السلام بوده و کار گردانهای سقیفه با نیرنگ او از حق خود محروم ساخته اند، مسلماً خود را برای ارتکاب جنایات بعدی نیز آماده نموده بودند کسی که به چنین کار نامشروعی دست می زند و گفته ی پیغمبر را زیر پا می گذارد از آزار دختر پیغمبر نیز باکی نخواهد داشت.

غصب فدک فاطمه

در حدیثی که از منابع اهل تسنن از «ابوسعید خُدَری» صحابه ی معروف پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده، آمده است که: «لَمَّا نَزَلَ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ) أُعْطِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَاطِمَةَ فَدَكًا» هنگامی که آیه ی (وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ) نازل شد، پیامبر صلی الله علیه و آله فاطمه را صدا زد و فدک را به او بخشید. (۱).

این حدیث را «ابویعلی» و «ابن ابی حاتم» و «ابن مُردویه» و «طبرانی» از «ابوسعید» نقل کرده اند. (۲).

در تفسیر «الدر المنثور» از ابن عباس نقل شده هنگامی که آیه ی (وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ) نازل شد، پیامبر فدک را به فاطمه بخشید «أَقْطَعَ رَسُولُ اللَّهِ فَاطِمَةَ فَدَكًا».

ص: ۹۷

۱- ۱۶۲. فدک زمینی آباد و حاصلخیزی در نزدیکی خیبر بود و از مدینه ۱۴۰ کیلومتر فاصله داشت و بعد از خیبر، نقطه ی اتکاء یهودیان در حجاز به شمار می رفت (مراصد الإطلاع: ماده ی فدک).

۲- ۱۶۳. ذهبی، میزان الإعتدال: ج ۲، ص ۲۲۸- سیوطی، در المنثور: ذیل آیه «وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ» (اسراء: ۲۶).

سیوطی پس از نقل روایت گفته این روایت را «ابن مردویه» از «ابن عباس» آورده. (۱) و ذهبی در میزان الاعتدال حدیث را صحیح دانسته است. (۲) و متقی در کنز العمال (۳) و به گفته ی وی حاکم در تاریخش و ابن النجار این حدیث را آورده اند.

«سمهودی» مورخ معروف مدینه (متوفی ۹۱۱ هـ) می نویسد:

فدک هفت قطعه زمین و ملک یک یهودی به نام «مخیریق» بوده که او شخصاً به پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله بخشید و به جنگ احد رفت و در آن جنگ کشته شد و بعضی هم نوشته اند به مرگ طبیعی مرده و پیش از مرگ نوشته و وصیت کرده پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله هرگونه تصرفی را در املاک او بنماید، مختار است. (۴).

پیامبر صلی الله علیه و آله دهکده ی فدک را به دخترش فاطمه بخشید و تا پایان زندگی پیامبر فدک در دست فاطمه علیها السلام بود، فاطمه در آمد این ملک را که سالانه بالغ بر هفتاد هزار دینار بوده، بین بینوایان و فقرا تقسیم می کرد.

«فدک» در سال هفتم هجری به دست پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله افتاد جریان از این قرار بود که پیامبر پس از محاصره ی خیبر و درهم شکستن قدرت یهود در آن منطقه و عطوفت و مهربانی آن حضرت نسبت به چند قریه از

ص: ۹۸

۱- ۱۶۴. سیوطی، ذیل همین آیه در المنثور: ج ۴، ص ۱۷۷.

۲- ۱۶۵. ذهبی، میزان الاعتدال: ج ۲، ص ۲۲۸.

۳- ۱۶۶. متقی، کنز العمال: ج ۲، ص ۱۵۸.

۴- ۱۶۷. سمهودی، وفاء الوفاء: ص ۱۵۳.

آن آبادیها، اهالی فدک حاضر شدند با پیامبر صلی الله علیه و آله مصالحه کنند که نصف سرزمین آنها اختصاص به پیامبر داشته باشد و نصف دیگر از آن خودشان، و در عین حال کشاورزی سهم پیامبر به عهده ی آن ها باشد و در برابر زحماتشان مزد دریافت دارند، بنابراین با توجه به آیه ی ۶ سوره ی حشر که می فرماید: (وَ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَلَمَّا أُوْجِفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَ لَا رِكَابٍ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)

این قسمت زمین ملک پیامبر گردید و پیامبر به آن گونه که می خواست در آن تصرف می کرد. (۱) تا آیه ی (وَ آتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ) «حق ذوی القربی را ادا کن» نازل شد، پیامبر از جبرئیل پرسید منظور از این آیه چیست؟ پاسخ داد: فدک را به فاطمه علیها السلام ببخش تا برای او و فرزندانش مایه ی زندگی باشد و عوض از ثروتی باشد که خدیجه در راه اسلام مصرف کرده است پیامبر صلی الله علیه و آله فاطمه را خواست و فدک را به او بخشید، از این ساعت ملکیت پیامبر پایان یافت و فدک ملک فاطمه علیها السلام شد، این جریان تا زمان وفات پیامبر ادامه داشت.

شاهد زنده ی دیگر بر ای مدعی گفتار امیر مؤمنان علی علیه السلام درباره ی فدک است که می فرماید:

«بَلَى كَانَتْ فِي أَيْدِينَا فَدَكٌ مِنْ كُلِّ مَا أَظَلَّتْهُ السَّمَاءُ فَشَحَّتْ عَلَيْهَا

ص: ۹۹

نُفُوسٌ قَوْمٍ وَ سَخَتْ عَنْهَا نُفُوسٌ قَوْمٍ آخِرِينَ وَ نِعَمَ الْحَكَمِ اللَّهُ». (۱).

«آری تنها از آنچه آسمان بر آن سایه افکنده «فدک» در دست ما بود ولی گروهی بر آن بخل ورزیدند در حالی که گروه دیگری سخاوتمندانه از آن چشم پوشیدند و بهترین قاضی و داور خداست».

این سخن به خوبی نشان می دهد که در عصر پیامبر «فدک» در اختیار امیر مؤمنان علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام بود ولی بعداً گروهی از بخیلان حاکم، چشم به آن دوختند و علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام به ناچار از آن چشم پوشیدند و مسلماً این چشم پوشی با رضایت خاطر صورت نگرفت چرا که در این صورت خدا را به داوری طلبیدن و «نِعَمَ الْحَكَمِ اللَّهُ» گفتن معنی ندارد.

پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله همین که ابوبکر بر خلافت تسلط یافت، عمال فاطمه را از فدک بیرون کرد و فدک را از دست فاطمه گرفت و آن را جزء بیت المال نمود.

«بخاری» در «صحیح» خود از عایشه نقل می کند فاطمه علیها السلام چند نفر را نزد ابوبکر فرستاد و شکایت از عمال او کرد و پیغام داد فدک میراث من است و آنچه از خمس خبیر باقی مانده سهم ما می باشد و دستور ده فدک را برگردانند.

ابوبکر به نمایندگان دختر پیغمبر گفت: من از پیغمبر شنیدم که

ص: ۱۰۰

فرمود: «نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُورَثُ مَا تَرَكَاهُ صِدْقَهُ» یعنی ما جماعت پیامبران ارث نمی گذاریم و ما ترک ما صدقه است». (۱).

ابن ابی الحدید معتزلی می گوید:

«فی هذا الحدیثِ عَجَبٌ لَأَنَّهَا قَالَتْ لَهُ أَنْتَ وَرَثَةُ رَسُولِ اللَّهِ أَمْ أَهْلُهُ؟ قَالَ: بَلِ أَهْلُهُ وَ هَذَا تَصْرِيحٌ بِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ مَوْرُوثٌ يَرِثُهُ أَهْلُهُ وَ هُوَ خِلَافٌ قَوْلِهِ «لَا نُورَثُ». (۲).

«من از این حدیث در شگفتم زیرا فاطمه علیها السلام در احتجاج خود با ابوبکر بر سر فدک گفت تو وارث پیغمبری یا اهل او، ابوبکر در جواب گفت: من از اهل او هستم فرمود: اگر چنین است که اهل او ارث می برند این خلاف حدیثی است که از پدرم نقل می کنی؟».

فاطمه علیها السلام فرمود: این نحلّه، عطیه و بخشش پیامبر است. ابوبکر در پاسخ، از او مطالبه ی بینه و شاهد نمود. تا بدین وسیله ثابت کند که فدک ملک اوست.

گرچه از نظر اسلام، هرگاه مکی در تصرف کسی باشد از او درخواست بینه و شاهد نمی شود و نفس تصرف دلیل مالکیت است. بلکه کسی که ادعای خلاف آن را داشته باشد، باید بینه اقامه کند زیرا او مدعی است و دلیل بر این که فدک در تصرف زهرا علیها السلام بوده، واژه ی «إِيتَاء»

ص: ۱۰۱

۱- ۱۷۰. بخاری: صحیح: ج ۵، ص ۱۷۷- مسلم: صحیح، ج ۳، ص ۱۳۸۰.

۲- ۱۷۱. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه: ج ۱۶، ص ۲۱۹.

در آیه ی شریفه ی: (وَ آتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ) می باشد و نیز لفظ «اعطاء» و «اقطاع» که در روایات آمده است.

با این حال زهرا علیهاالسلام بناچار برای اثبات حقانیت خود اقامه ی بینه کرد. علی علیه السلام و اُمّ ایمن هر دو شهادت دادند که فدک ملک زهرا است، اما پاسخ ابوبکر این بود که شهادت یک مرد و یک زن کافی نیست، بلکه باید دو مرد و یا یک مرد و دو زن باشد.

البته زهرا به این مسأله توجه داشت ولی جریان اختلاف در این مورد از باب قضاوت نبود چرا که در این مورد ابوبکر، خود هم قاضی و هم طرف دعوا به شمار می آمد اگر قضاوتی حقیقی بود می بایست قاضی شخص سومی باشد بنابراین در این مورد یک شاهد کافی بود که گفته ی مدعی را تصدیق کند و جریان پایان پذیرد نه از باب یک قضاوت اسلامی.

در عین حال زهرا علیهاالسلام برای بار دوم علی علیه السلام و اُمّ ایمن، اسماء بنت عمیس، حسن و حسین علیهماالسلام را به عنوان شاهد همراه آورد اما باز هم مورد قبول خلیفه واقع نشد به این دلیل که علی علیه السلام همسر فاطمه است و حسن و حسین فرزندان او هستند و طرف فاطمه را خواهند گرفت و به نفع او شهادت خواهند داد اما اسماء بنت عمیس بدان جهت شهادتش پذیرفته نشد که همسر جعفر بن ابی طالب بوده و به نفع بنی هاشم شهادت می دهد و اُمّ ایمن نیز گواهی پذیرفته نشد، به این جهت که زنی است غیر عرب و نمی تواند مطالب را روشن بیان کند.

ص: ۱۰۲

اما باید سؤال کرد که آیا فاطمه، علی، حسن و حسین علیهم السلام که بر اساس آیه ی تطهیر در روایاتی که در شأن آنان رسیده که از هر گناه و آلودگی پاکند، سخنان مورد قبول نیست؟ حال چگونه سخنان آنها برای ابوبکر باور نکردنی است؟!

در اینجا بد نیست به جریانی که ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه آورده، توجه کنیم وی می گوید:

از علی «بن فارقی» مدرس مدرسه ی غربی بغداد پرسیدم آیا فاطمه در ادعایش صادق بود؟ پاسخ داد: بله.

پرسیدم: پس چرا ابوبکر فدک را به او واگذار نکرد؟ با این که می دانست فاطمه علیهاالسلام راستگو است؟ استاد تبسم کرد، سپس جمله ی لطیف و زیبا و طنز گونه ای گفت. با این که چندان اهل شوخی و مزاح نبود، گفت:

اگر روز اول به مجرد ادعای فاطمه فدک را باز می گردانند، فردا فاطمه ادعای خلافت همسرش را مطرح می ساخت و می بایست ابوبکر از مقام خلافت کناره گیری کند و در این مورد عذر زمامدار خلافت پذیرفته نبود، چرا که با عمل نخستش اقرار به صداقت و راستگویی دختر پیامبر کرده بود، و باید پس از آن بدون نیاز به بیّنه و شهود، هر گونه ادعائی می کرد، قبول نماید.

ابن ابی الحدید می افزاید: «این سخن صحیح و درست است

گر چه استاد آن را به صورت شوخی بیان نمود». (۱).

راستی باید پرسید علی علیه السلام که پیامبر او را «أَقْضَى الْأُمَّةَ» و «صَدِيقُ أَكْبَرٍ» می داند و می گوید: «عَلَيَّْ مَعَ الْحَقِّ وَالْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ يَدُورُ مَعَهُ حَيْثَمَا دَارَ». «حق با علی علیه السلام است و علی علیه السلام با حق است و حق همواره از علی علیه السلام جدا نمی شود».

داور اولی و سرپرست مؤمنان و اولی، نسبت به جان مؤمنان می داند شهادتش در مورد قطعه زمینی همچون فدک پذیرفته نیست؟ آیا در اینجا شهادت بناحق می دهد؟! مسلماً چنین نیست، بلکه باید گفت، تمام تلاش ابوبکر و عمر این بود که «فدک» این باغ پر درآمد در اختیار علی و فاطمه علیها السلام قرار نگیرد، مبادا درآمدهای آن را صرف درهم شکستن حکومت کنند، یا این که از روی بخل و حسادت بوده است.

چنان که علی علیه السلام خود به این موضوع اشاره کرده می فرماید:

«بَلِي كَانَتْ فِي أَيِّدِنَا فَذَكَ مِنْ كُلِّ مَا أَظَلَّتْهُ السَّمَاءُ فَسَخَّتْ عَلَيْهَا نُفُوسُ قَوْمٍ وَ سَخَّتْ عَنْهَا نُفُوسُ قَوْمٍ آخِرِينَ وَ نِعْمَ الْحَكْمُ اللَّهُ». (۲).

«آری تنها از آنچه آسمان بر آن سایه افکنده «فدک» در دست ما بود ولی گروهی بر آن بخل ورزیدند در حالی که گروه دیگری سخاوتمندانه از آن چشم پوشیدند و بهترین قاضی و داور خداست».

ص: ۱۰۴

۱- ۱۷۲. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه: ج ۱۶، ص ۲۸۴.

۲- ۱۷۳. نهج البلاغه: نامه ۴۵ معروف به عثمان بن حنیف.

اما این که ابوبکر شهادت اسماء بنت عُمیس همسر جعفر را رد کرد به این بهانه که به بنی هاشم علاقه دارد، این نیز مطلب عجیبی است و جواب آن روشن است، زیرا در قضاوت، این شرط نشده که شاهد باید دشمن انسان باشد، بلکه شرط شاهد عدالت است علاوه مگر پیامبر گواهی نداده بود که «اسماء أهل بهشت است»؟.

اما این که اُمّ ایمن عجمی است، آیا شرط قبول شهادت عرب بودن است؟! و یا فصاحت و بلاغت؟ یا جملاتی که برساند گفته ی فلانی درست است؟! آیا اُمّ ایمن که از زمان کودکی پیامبر در خانه ی آنها بوده و در میان مردم حجاز زندگی می کرده و حدود بیش از ۶۰ سال از عمرش در میان مردم حجاز می گذرد و هنوز نمی توانسته به زبان عربی حرف بزند؟!.

خلاصه: طبق بعضی از نقلها چون ابوبکر فدک را به فاطمه نداد، فاطمه از او غضبناک شد و از او روگردانید و اجازه نداد با او سخن بگوید تا در گذشت و پس از رحلت هم اجازه نداده بود بر او نماز بگذارد. لذا شوهرش او را شبانه دفن کرد و قبرش را هم مخفی نمود. (۱).

طبق بعضی از تواریخ، پس از آن که فاطمه اقامه ی بینه نمود، ابوبکر از گفتار فاطمه متأثر شد و گریه کرد «فاستعَبَرَ وَ بَكَى وَ كَتَبَ لَهَا بِرَدِّ فَدَكِ» و نوشت من فدک را به فاطمه رد نمود. فاطمه علیهاالسلام نامه را گرفت و از نزد ابوبکر خارج شد در بین راه با عمر برخورد نمود عمر پرسید: فاطمه از

ص: ۱۰۵

کجا می آئی؟ در پاسخش فرمود: از پیش ابوبکر، او را خبر دادم که فدک را پیامبر به من بخشیده و برای او بینه اقامه کردم و او طی نامه ای فدک را به من بازگرداند عمر نامه را گرفت و به سوی ابوبکر بازگشت به ابوبکر گفت:

«فدک را تو به فاطمه دادی و نامه آن را نوشته ای»؟

ابوبکر جواب داد: بلی!

عمر گفت: «علی علیه السلام آن را به سوی خود می کشد و اُمّ ایمن زن است و حرفش مورد قبول نیست سپس آب دهان روی آن انداخت و آن را پاره کرد».^(۱)

عجیب است همین عمری که آن روز نامه را پاره کرد و بر ابوبکر اعتراض نمود در دوره ی خلافت خود آن را رد کرد.

سهمودی محدث و مورخ معروف مدینه در تاریخ مدینه و «یاقوت بن عبدالله رومی حموی» در معجم البلدان نقل می کنند که ابوبکر در زمان خلافت خود فدک را تصرف نمود و عمر در دوره ی خلافت خود آن را به علی علیه السلام و عباس واگذار کرد.^(۲)

پس جای این سؤال است که اگر ابوبکر به عنوان «فیء» مسلمانان حسب الأمر رسول الله صلی الله علیه و آله فدک را تصرف نمود عمر آن را به چه دلیل به دو نفر واگذار نمود؟!

ص: ۱۰۶

۱- ۱۷۵. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه: ج ۱۶، ص ۲۷۵.

۲- ۱۷۶. سهمودی، وفاء الوفاء: ج ۲، ص ۱۶۰.

اما در زمان عثمان، بعضی معتقدند که عثمان آن را به مروان بن حکم بخشیده است مروان هم آن را به فرزندش عبدالعزیز بخشید و پس از مرگ او به ارث برای فرزندانش باقی ماند که عمر بن عبدالعزیز سهمیه بقیه ی وراثت را با خرید و بخشش یکجا جمع نمود و به فرزندان فاطمه علیهاالسلام تحویل داد.

ابن ابی الحدید از ابوبکر جوهری نقل می کند که:

چون «عمر بن عبدالعزیز» به خلافت رسید، به عامل خود در مدینه نوشت: فدک را به اولاد فاطمه علیهاالسلام واگذار کن. فلذا حسن بن حسن مجتبی و بعضی گفتند: حضرت علی بن الحسین علیه السلام را خواست و به آنها واگذار کرد.

بنا به نقل بلاذری، عمر بن عبدالعزیز به فرماندارش در مدینه «عمرو بن حزم» نوشت که «فدک» را به فرزندان فاطمه برگردان. فرماندار مدینه در پاسخ او نوشت: «فرزندان فاطمه بسیارند و با طوائف زیادی ازدواج کرده اند، به کدام گروه باز گردانم؟».

عمر بن عبدالعزیز خشمناک شد، نامه تندی به این مضمون در پاسخ فرماندار مدینه نوشت:

هرگاه من ضمن نامه ای به تو دستور می دهم گوسفندی ذبح کن، تو فوراً در جواب خواهی نوشت آیا بی شاخ باشد یا شاخدار؟ و اگر بنویسم گاوی را ذبح کن سؤال می کنی رنگ آن چگونه باشد؟ هنگامی که این

نامه ی من به تو می رسد فوراً «فدک» را بر فرزندان فاطمه از علی علیه السلام تقسیم کن». (۱).

ابن ابی الحدید این عبارت را نوشته است که: «كَانَتْ أَوَّلَ ظَلَامِهِ رَدَّهَا» (۲) یعنی این عبارت رد کردن عمر فدک را به فرزندان فاطمه علیها السلام نخستین ظلم کرده و غارت شده ای که رد نموده شد.

اما هنگامی که یزید بن عبدالملک به قدرت رسید آن را از اولاد فاطمه گرفت و همچنان در دست بنی مروان بود تا این که حکومت به عباسیان منتقل گردید.

ابوالعباس سفاح آن را به «عبدالله بن حسن بن حسن» رد نمود ولی ابوجعفر آن را پس گرفت سپس مهدی عباسی آن را به فرزندان زهرا باز پس داد ولی هادی و هارون باز آن را غصب کردند.

چون مأمون به خلافت رسید آن را برای چندمین بار به فرزندان فاطمه برگرداند یاقوت حموی در کتاب «معجم البلدان» عین حکم مأمون را ضبط نموده است. مأمون به عامل خود «قثم بن جعفر» در مدینه نوشت:

«إِنَّهُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ اعطى ابنته فاطمه رضى الله عنها فدك و تصدق عليها بها و ان ذلك كان امرا ظاهراً
معروفاً عند آلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ

ص: ۱۰۸

۱- ۱۷۷. بلاذری، فتوح البلدان: ص ۳۸.

۲- ۱۷۸. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه: ج ۱۶، ص ۲۱۶.

السلام ثم لم تزل فاطمه تدعى منه بما هي اولی من صدق علیه و انه قد رای ردها الی ورثتها...» (۱).

یعنی: رسول خدا فدک را به دخترش فاطمه عطا نمود و این امری ظاهر و معروف نزد اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بود سپس همواره فاطمه مدعی آن بود و قول او از همه شایسته تر به تصدیق و قبول است و من صلاح می بینم که آن به ورثه آن حضرت داده شود و به «محمد بن یحیی» و «محمد بن عبدالله» (نوه های امام زین العابدین) باز گردانی تا آنها به اهلش برسانند.

ابن ابی الحدید می گوید: مأمون برای رسیدگی به شکایت مردم نشسته بود، اولین شکایتی که به دست او رسید و به آن نگاه کرد مربوط به «فدک» بود همین که شکایت را مطالعه کرد گریه نمود و به یکی از مأموران گفت: صدا بزن و کیل فاطمه کجا است؟ پیرمرد جلو آمد، و با مأموران سخن بسیار گفت، مأمون دستور داد حکمی را نوشتند و فدک را به عنوان نماینده اهل بیت به دست او سپردند هنگامی که مأمون این حکم را امضاء کرد «دعبل خزاعی» حاضر بود برخاست و اشعاری سرود که نخستین بیت آن این است:

أَصْبَحَ وَجْهُ الزَّمَانِ قَدْ ضَحِكَا

بِرَدِّ مَأْمُونٍ هَاشِمٍ فَدَكَا (۲).

ص: ۱۰۹

۱- ۱۷۹. یاقوت، معجم البلدان: چاپ اول، زیر حرف (ف - د).

۲- ۱۸۰. ابن ابی الحدید: ج ۱۶، ص ۲۱۷.

چهره ی زمان خندان شد، زیرا که مأمون فدک را به بنی هاشم بازگرداند.

و همچنین در دست فاطمین بود تا این که متوکل به خاطر کینه ی شدیدی که از اهل بیت در دل داشت، بار دیگر فدک را از فرزندان فاطمه غصب کرد و آن را به عبدالله به عمر بازیار بخشید فرزند متوکل به نام «منتصر» دستور داد که آن را مجدداً به فرزندان امام حسن و امام حسین علیهماالسلام بازگرداند.

غرض، کسی می گرفت و کسی می بخشید فدک در یک جریان سیاسی قرار گرفته بود ولی این نقل و انتقالها به هر حال بیانگر این واقعیت است که خلفا روی فدک حساسیت خاصی داشتند و هر کدام طبق روش سیاسی خود موضع گیری مخصوص و عکس العمل خاصی روی آن نشان می دادند و این نشان می دهد که فدک پیش از آن که جنبه ی اقتصادی داشته باشد، جنبه ی سیاسی داشت و هدف منزوی کردن آنها در جامعه ی اسلامی و تضعیف موقعیت، و اظهار دشمنی با اهل بیت پیامبر بود، همانگونه که بازگرداندن فدک به اهل بیت که بارها در طول تاریخ اسلام تکرار شد، «یک حرکت سیاسی» به عنوان اظهار همبستگی و ارادت به خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله صورت می گرفت.

اهمیت فدک در اذهان عمومی مسلمانان به قدری بود که در بعضی نقلها آمده است که در عصر متوکل عباسی قبل از آن که فدک از دست بنی فاطمه گرفته شود، خرمای محصول آن در موسم «حج» به

میان حجاج می آوردند و آنها به عنوان تیمن و تبرک با قیمت گزافی آن را می خریدند. (۱).

داستان فدک، سند مظلومیت فاطمه

مورخان درباره ی غصب فدک و شکستن حرمت فاطمه علیهاالسلام رساله ی طولانی نوشته اند که مأمون عباسی دستور داد آن را در موسم حج برای حجاج قرائت کنند و آن را صاحب تاریخ معروف به «عباسی» ذکر کرده و «روحی» فقیه نیز در تاریخش در حوادث سال ۲۱۰ به آن اشاره کرده است.

قضیه از این قرار بوده که عده ای از اولاد امام حسن و امام حسین علیهماالسلام قصه را پیش مأمون خلیفه ی عباسی بردند و گفتند: که فدک و عوالی، مال مادرشان فاطمه دختر پیامبر بود که ابوبکر آن را به ناحق از دست او گرفت از مأمون خلیفه ی عباسی خواستند علمای اهل تسنن در اینباره، انصاف کنند و قضاوت علانه و محققانه بنمایند.

این بود مأمون دویست نفر از علمای حجاز و عراق و غیر اینها را حاضر کرد و تأکید نمود در اداء امانت و پیروی صدق در آنچه اولاد فاطمه ذکر کرده اند، کوتاهی نکنند و از آنان سؤال کرد در اینباره آنچه از حدیث صحیح نزد ایشان هست، بازگو نمایند.

ص: ۱۱۱

عده ای از آنان روایت کردند از: «بشیر بن ولی» و «واقدی» و «بشیر بن عتاب» که چون پیامبر خبیر را فتح کرد، چند قریه از قریه های خبیر را برای خود انتخاب نمود، پس جبرئیل با این آیه نازل شد: (وَ آتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ) فقال مُحَمَّد صلی الله علیه و آله: وَ مَنْ ذَوَى الْقُرْبَى وَ مَا حَقُّهُ؟ قال: فاطمَةُ عليها السلام تَدْفَعُ إِلَيْهَا فَدَكَ فَدَفَعَ إِلَيْهَا فَدَكَ ثُمَّ أَعْطَاهَا الْعَوَالِي بَعْدَ ذَلِكَ...».

«پیغمبر گفت: ذوی القربی کیست و حق او چیست؟ جبرئیل گفت: ذوی القربی فاطمه است و حق او فدک است. فدک را به او بده. سپس عوالی را نیز به او داد.».

فاطمه علیها السلام تا وفات پدرش محمد صلی الله علیه و آله از آنها غله به عمل می آورد، چون به ابوبکر بیعت شد، فدک را از فاطمه منع کرد، فاطمه در این باره به ابوبکر گفت: فدک و عوالی مال من است و پدرم آن را در حال حیاتش به من بخشیده ابوبکر جواب داد من منع نمی کنم آنچه را که پدرت به تو داده است.

خواست در رد فدک نامه ای بنویسد که عمر مانع شد و گفت: این زن است باید به ادعای خود بینه اقامه کند و بر آنچه ادعا می کند شاهد بیاورد ابوبکر به فاطمه گفت: باید این را کار را بکنید بر مدعای خود شاهد بیاورید. او نیز اُم ایمن و اسماء بنت عُمیس را به همراه علی علیه السلام شاهد آورد و آنها همه شهادت دادند که فدک مال فاطمه است. ابوبکر بر او نامه نوشت و این خبر به گوش عمر رسید. آمد نزد ابوبکر و نامه را از او پس گرفت و آن را محو کرد و گفت: فاطمه زن است و علی بن ابیطالب شوهر

اوست و او ذی نفع می باشد و با شهادت دو زن هم ثابت نمی شود.

ابوبکر را پیش فاطمه فرستاد و جریان را به اطلاع او رساند، فاطمه قسم خورد بر این که آنها شهادت ندادند مگر این که شهادتشان حق است. ابوبکر گفت: شاید هم تو بر حق باشی لیکن شاهدی بیاور که در این جریان ذی نفع نباشد. فاطمه علیهاالسلام فرمود: مگر شما نشنیدید که پیامبر فرمود: «اسماء بنت عمیس و أم ایمن من أهل الجَنَّة»؟ اسماء بنت عمیس و ام ایمن از اهل بهشتند؟» گفتند: چرا شنیدیم. فاطمه علیهاالسلام فرمود: دو زن بهشتی شهادت به باطل می دهند؟!!

فاطمه علیهاالسلام برگشت و فریاد زد و پدرش را صدا می کرد و می گفت: پدرم فرمود نخستین کسی که به من ملحق می شود تو خواهی بود به خدا قسم از این دو نفر به پدرم شکایت می کنم.

طولی نکشید که فاطمه مریض شد به علی علیه السلام وصیت کرد که آن دو نفر نباید به او نماز بخوانند. فاطمه از آنها قهر کرد و صحبت نکرد تا این که فوت نمود، و جنازه ی او را علی علیه السلام و عباس شبانه دفن کردند.

مأمون آن روز ختم جلسه را اعلان نمود و همه پراکنده شدند و روز دیگر هزار نفر از اهل علم و فقاها در جلسه حاضر نمود و جریان را به آنها توضیح داد و آنان را به مراعات تقوا و رضای خدا امر کرد، پس آنها دو طایفه شدند و مناظره و مباحثه را آغاز نمودند یک طایفه از آنان گفتند:

شوهر چون ذی نفع است، شهادت او پذیرفته نیست، ولی می بینیم قسم فاطمه علیهاالسلام به جای یک شاهد می تواند باشد و با شهادت دو زن شهادت کامل می گردد.

طایفه ی دوم گفتند: رأی ما این است که یک شاهد با قسم موجب حکم نمی شود ولیکن به عقیده ی ما شهادت شوهر نزد ما مسموع است و او را ذی نفع نمی دانیم. پس شهادت علی علیه السلام با دو زن ادعای فاطمه علیهاالسلام را اثبات می کند، بنابراین هر دو طایفه از این لحاظ توافق داشتند که فاطمه بر فدک و عوالی ذی حق است.

سپس مأمون از آنان از فضائل علی علیه السلام پرسید، آنان فضائل بسیار بزرگی ذکر کردند که رساله ی مأمون حاوی همه ی آنهاست و بعد، از فضائل فاطمه علیهاالسلام سؤال کرد باز آنان از برای فاطمه فضائل بزرگ و روشنی روایت کردند و پس از آن از اُم ایمن و اسماء بنت عُمیس پرسید که از پیامبر روایت کردند که آن دو از اهل بهشتند.

همین که سخن به اینجا رسید، مأمون خطاب به حاضرین گفت:

«آیا جایز است گفته شود یا اعتقاد گردد بر این که علی علیه السلام با آنهمه ورع و زهدش برای فاطمه به غیر حق شهادت داده؟! و با وجود اینکه خدا و رسولش به این فضائل برای او شهادت داده اند؟!»

آیا جایز است با آن همه علم و فضلش گفته شود می رود به مسأله ای شهادت بدهد که نسبت به حکم آن جاهل است؟!»

آیا جایز است گفته شود فاطمه علیهاالسلام با طهارت و عصمتش و با این که او سیده ی زنان اهل بهشت، چنانچه خود روایت کرده اید، چیزی را طلب کند که حق او نیست و به همه ی مسلمانان ظلم کند و به همین خاطر غمگین شود و قسم بخورد؟!!

و یا این که آیا جایز است اُم ایمن و اسماء بنت عمیس به دروغ شهادت بدهند و آن دو از اهل بهشت باشند؟!!

پس عیب گرفتن بر فاطمه و شاهدان، طعن بر قرآن است و کفر نسبت به دین خداست! نعوذ بالله که این چنین باشد».

بعد از این، مأمون با آنان با حدیثی معارضه کرد که روایت کرده اند که علی بن ابی طالب علیه السلام بعد از وفات پیامبر صلی الله علیه و آله کسی را واداشت که در میان مردم اعلان کند که هر که از پیامبر طلبی دارد، حاضر شود. پس جماعتی حاضر شدند و هر چه آنها گفتند بدون این که از آنها شاهد و بینه بخواهد، پرداخت نمود. و همچنین از طرف ابوبکر نیز چنین اعلان کردند که جریر بن عبدالله حاضر شد و ادعا کرد که پیامبر به وی وعده ای داده است. ابوبکر نیز آنچه او ادعا می کرد، بدون بینه داد و بعد جابر بن عبدالله حاضر شد و گفت: پیامبر به من وعده داده بود که مقداری از مال بحرین را به من بدهد وقتی که مال بحرین رسید او دیگر فوت کرده بود. ابوبکر همین مقدار را بدون بینه به او پرداخت کرد.

مرحوم سید بن طاوس می گوید: حمیدی این روایت را در کتاب «الجمع بین الصحیحین» در حدیث نهم از افراد مسلم از سند جابر ذکر

کرده که گفت: (آنچه ابوبکر داد) شمردم همه ی آنها پانصد تا بود ابوبکر گفت مثل آن را بگیر. (۱).

راوی رساله ی مأمون گفت: مأمون از این تعجب کرد و گفت: آیا نمی بایست با فاطمه و شاهدانش مثل جریر بن عبدالله و جابر بن عبدالله رفتار شود؟ و همان طوری که ادعای آنان را بدون بینه و شاهد پذیرفت، ادعای فاطمه را نیز بدون شاهد و بینه می پذیرفت؟

از این پس مأمون فدک و عوالی را در دست محمد بن یحیی بن حسین بن علی بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام قرار داد تا آن را آباد کند و غله به عمل آورد و آن را در میان ورثه ی فاطمه قسمت نماید.

فدک و امامان اهل بیت

از مسائل بسیار قابل توجه این که هیچ کدام از امامان اهل بیت بعد از «غصب نخستین»، هرگز در امر فدک دخالت نکردند علی علیه السلام در دوران حکومتش و نه امامان دیگر. و افرادی مانند عمر بن عبدالعزیز، و یا حتی مأمون پیشنهاد کردند که به یکی از ائمه ی اهل بیت علیهم السلام باز گردانده شود و این واقعاً سؤال برانگیز است که این موضع گیری در برابر مسأله ی فدک به چه علت بود؟

چرا علی علیه السلام در زمانی که تمام کشور اسلامی زیر نگین او بود، این

ص: ۱۱۶

حق را به صاحبان اصلی باز نگردانید؟ این سؤال را به طور مکرر از امامان اهل بیت علیهم السلام نیز سؤال کرده اند و هر کدام به این سؤال مهم تاریخی پاسخ گفته اند اینک در پاسخ این سؤال می گوئیم:

۱- امام امیرالمؤمنین علی علیه السلام در همان کلام کوتاهش همه ی گفتنی ها را گفته است آنجا که می فرماید:

«آری از آنچه در زیر آسمان دنیا است تنها «فدک» در دست ما بود، عده ای نسبت به آن بخل ورزیدند ولی در مقابل گروه دیگری سخاوتمندانه از آن صرف نظر کردند و بهترین داور و حاکم خداست، مرا با فدک و غیر فدک چه کار در حالی که فردا به خاک سپرده خواهیم شد».

آن امام بزرگوار عملاً نشان داد که فدک را به عنوان یک وسیله ی درآمد و یک منبع اقتصادی نمی خواهد و آن روز هم که فدک از ناحیه ی او و همسرش مطرح بود، برای تثبیت مسأله ی ولایت و جلوگیری از خطوط انحرافی در زمینه ی خلافت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بود اکنون کار از کار گذشته و فدک بیشتر جنبه ی مادی پیدا کرده، گرفتن آن چه فایده ای دارد.

امام پس از رسیدن به خلافت، نخواست عملی انجام دهد که به خاطر بعضی خطور کند و یا جادستی برای کسی پیدا شود که: اعلام باز پس گرفتن اموال غصب شده و ردّ به صاحبانش مقدمه برای به دست آوردن چیزی بوده که در زمان خلفا مورد دعوا و گفتگو بود و او برای این که فدک را تصرف کند، مسأله ی باز پس گرفتن زمینها و مزارعی که وسیله ی

عثمان بخشیده شده، عنوان کرده است. لذا علی علیه السلام از کنار این مسأله گذشته و از آن سخنی به میان نیاورده است. تا برساند که ائمه برای گرفتن حقوق مردم، زمامداری را می پذیرند نه برای حقوق شخصی! و طبعاً فرزندان فاطمه علیها السلام نیز به این عمل راضی بوده اند.

مرحوم سید مرتضی عالم بزرگوار شیعه در این زمینه سخنی پرمعنی دارد، می گوید: هنگامی که امر خلافت به علی علیه السلام رسید درباره ی باز گرداندن فدک خدمتش سخن گفتند، فرمود: «إِنِّي لِأَسْتَحْيِي مِنَ اللَّهِ أَنْ أُرَدَّ شَيْئًا مَنَعَ أَبُو بَكْرٍ وَأَمْضَاعُ عُمَرَ». (۱).

«من از خدا شرم دارم چیزی را که ابوبکر منع کرد، و عمر بر آن صحه نهاد، به صاحبان اصلیش باز گردانم».

در حقیقت با این سخن هم بزرگواری و بی اعتنائی خود را نسبت به فدک به عنوان یک سرمایه ی مادی و منبع درآمد، نشان می دهد و هم مانعین اصلی این حق را معرفی می کند!

۲- مرحوم صدوق در کتاب «علل الشرایع» (درباره ی علت این که چرا امیرالمؤمنین پس از رسیدن به خلافت، فدک را پس نگرفت؟) به سند خود از ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که گفت: به امام صادق علیه السلام گفتم: چرا امیرالمؤمنین پس از آن که ولی امر مسلمین شد، فدک را اخذ نکرد؟ و به چه علت آن را ترک نمود، فرمود: برای این که

ص: ۱۱۸

ظالم و مظلوم هر دو به پیشگاه خداوند وارد شدند، خداوند به مظلوم اجر و پاداش داد و ظالم را عقاب نمود، از این جهت آن حضرت خوش نداشت چیزی را پس بگیرد که خداوند غاصب آن را عقاب کرده و به مظلوم آن پاداش داده است. (۱).

۳- باز صدوق در همان کتاب به سند خود از «ابراهیم کرخی» از امام صادق علیه السلام روایت کرده که گفت: گفتیم به چه علت امیرالمؤمنین چون که بر مردم والی شد، فدک را تصرف نکرد؟ فرمود: به جهت اقتدا به رسول خدا صلی الله علیه و آله وقتی که مکه را فتح کرد، عقیل بن ابوطالب خانه ی آن حضرت را فروخته بود، به پیامبر عرض شد که ای رسول خدا چرا به خانه ی خودت باز نمی گردی؟ فرمود: مگر عقیل برای ما خانه گذاشته؟ ما اهل بیت چیزی را که از ما به ظلم گرفته شده پس نمی گیریم بدین جهت علی علیه السلام نیز فدک را وقتی که به حکومت رسید، پس نگرفت. (۲).

۴- و باز در همان باب جواب سومی به سند خود از «علی بن فضال» از پدرش از امام هفتم، امام کاظم علیه السلام ذکر کرده که گفت: از امام هفتم سؤال کردم چرا علی علیه السلام فدک را تصرف نکرد وقتی که به ولایت مردم رسید؟ فرمود:

«لَأَنَا أَهْلُ بَيْتِ لَا - يَأْخُذُ حُقُوقَنَا مِمَّنْ ظَلَمْنَا إِلَّا هُوَ (يعنى الأ- الله) وَ نَحْنُ أَوْلِيَاءُ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّمَا نَحْكُمُ لَهُمْ وَ نَأْخُذُ حُقُوقَهُمْ مِمَّنْ ظَلَمَهُمْ وَ لَا

ص: ۱۱۹

۱- ۱۸۴. صدوق، ابن بابویه قمی، علل الشرایع: ج ۱، ص ۱۴۹، طبع قم.

۲- ۱۸۵. صدوق، ابن بابویه قمی، علل الشرایع: ج ۱، ص ۱۴۹، طبع قم.

«حق ما اهل بیت را از کسانی که به ما ظلم کرده اند، جز خدا نمی گیرد، ما اولیای مؤمنان هستیم به نفع آنها حکم می کنیم و حقوق آنها را از کسانی که به آنان ظلم نموده اند، می ستانیم و برای خودمان در اینباره تلاش نمی کنیم».

این فرموده ی امام می رساند که ائمه و رهبران الهی همواره در آن طریق در حرکت و تلاشند که حقوق مؤمنان است اما در مورد حقوق شخصی خود که ربطی با حقوق مؤمنان ندارد، اقدام نمی کنند و مسأله ی فدک از این قبیل بوده است.

بالاخره ائمه ی اطهار علیهم السلام پیوسته از ابوبکر و عمر به خاطر غصب فدک مادرشان اظهار تألم می کردند و هر موقع یادی از مادرشان فاطمه علیهاالسلام می نمودند، به مظلومیت او اشک می ریختند و درباره ی جریان فدک و مظلومیت زهرای اطهر علیهاالسلام روایات فراوانی از طریق اهل بیت علیهم السلام رسیده است که تمام دقایق و خصوصیات این حادثه را روشن می سازد.

آری دفاعیات فاطمه علیهاالسلام در پرونده ی فدک به قدری محکم و واضح است که قرنهاست محاکم ذی صلاح بشری نسبت به این ظلمی که ابوبکر و عمر به فاطمه کرده اند، قضاوت عالانه و منصفانه می کنند.

ائمه ی اطهار علیهم السلام و شیعیان آنها در طول تاریخ سعی می کردند ماجرای فدک که سند مظلومیت و به یغما رفتن حقوق اهل بیت علیهم السلام است، در تاریخ زنده بماند و به فراموشی سپرده نشود، و به آن به چشم

ص: ۱۲۰

یک مسأله ی تاریخی نگاه نکنند و لذا پیوسته حد و حدود آن را حفظ می کردند و همان طوری که اگر از یک مظلومی زمین و ملکی غضب شود، دقیقاً حد و حدود آن را مراعات می کنند در نظر ائمه اطهار علیهم السلام فدک به یک معنی ولایت مطلقه و وصایت بوده که بعد از پیامبر آن را غضب کردند و ارث پیغمبر امامت و حکومت عامه ی اسلامی بود که به فاطمه علیها السلام و علی علیه السلام و اولاد منصوص آنها می رسید و لذا آنجا که هارون الرشید از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام خواست که حدود فدک را شرح دهد، به این هدف که آن را به امام علیه السلام پس بدهد، امام از بیان حدود فدک اِبا کرد تا آن که هارون الرشید اصرار نمود. فرمود: اگر حدود آن را بگویم به صاحبش رد نمی کنی هارون گفت: «بِحَقِّ جَدِّكَ إِلَّا فَعَلْتُ».

فقال عليه السلام: «حَيْدُهَا الْأَوَّلُ عَرِيشُ مِصْرَ وَالْحَيْدُ الثَّانِي دَوْمَةُ الْجَنْدَلِ وَالْحَدُّ الثَّلَاثُ تَيْمًا وَالْحَدُّ الرَّابِعُ جِبَالُ أُحُدٍ مِنَ الْمَدِينَةِ».

(۱).

«حد اول آن عریش مصر و حد دوم دومهالجندل و حد سوم تیما (سیف البحر) و حد چهارم کوههای احد از مدینه».

طبق نقل مرحوم کلینی خلیفه عباسی با تعجب گفت: همه ی اینها؟ فرمود: آری همه ی اینها، زیرا همه از زمینهای است که رسول خدا اسب و شتر بر آن نرانده است مهدی گفت: مقدار زیادی است و درباره آن تأمل می کنم. (۲).

ص: ۱۲۱

۱- ۱۸۷. طرائف: ج ۱، ص ۲۵۲.

۲- ۱۸۸. کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۴۵۶، بنا به نقل کلینی، خلیفه عباسی «مهدی» بود نه هارون.

طبق نقل «ابن شهر اشوب» هارون رنگش دگرگون شد و دستور داد امام کاظم علیه السلام را زندانی کنند، حضرت فرمود: می دانستم که اگر حدود فدک را بگویم مرا خواهد کشت.

این حدیث پر معنی دلیل روشنی بر پیوستگی مسأله «فدک» با مسأله «خلافت» است و نشان می دهد آنچه در این زمینه مطرح بوده غصب مقام خلافت رسول الله بوده است و اگر هارون می خواست فدک را تحویل دهد باید دست از خلافت بکشد و همین امر او را متوجه ساخت که امام موسی بن جعفر علیه السلام ممکن است هر زمان قدرت پیدا کند و او را از تخت خلافت پائین بکشد و لذا تصمیم به قتل آن حضرت گرفت.

علی بن اسباط از امام رضا علیه السلام روایت کرده که مردی از برامکه با علی بن موسی الرضا علیه السلام به مقام معارضه برآمد و گفت دربارہ ی ابوبکر و عمر چه می گوئی؟ فرمود: «سبحان الله والحمد لله و لا اله الا الله والله أكبر» آن مرد در کشف جواب بسیار اصرار کرد امام فرمود: «كَانَتْ لَنَا اُمَّمٌ صَالِحَةٌ مَاتَتْ وَ هِيَ عَلَيْهِمَا سَاخِطَةٌ وَ لَمْ يَأْتِنَا بَعْدَ مَوْتِهَا خَيْرٌ اَنْهَا رَضِيَتْ عَنْهُمَا».

«ما را مادری شایسته و نیکوکاری بود فوت نمود در حالی که از آن دو غضبناک بود و بعد از فوتش هم خبری به ما نیامده است که از آن دو راضی شده باشد».

انتظار می رفت، استاد عباس محمودالعقاد، نویسنده ی معروف مصری که در میان نویسندگان و محققان مصر، به انصاف شهرت دارد، درباره ی فدک و جنبه های مختلف آن تحقیق سودمندی ارائه نماید و نتیجه ی تحقیق او، تحفه ی ارزشمندی برای دیگران باشد، ولی متأسفانه برخلاف انتظار سخن ایشان در اینباره بسیار مختصر و دور از انصاف و اگر جسارت نباشد، بی مدرک است.

اینک سخن او را عیناً در معرض مطالعه و قضاوت خواننده ی عزیز قرار می دهیم، ایشان می نویسند:

«والحدیث فی مسأله فدک هو كذلك من الأحادیث الّتی لا تنتهی إلی مقطع للقول متفق علیه، غیر أنّ الصدق فیہ لأمرأه أن الزهراء أجلّ من أن تطلب ما لیس لها بحقّ، و أنّ الصّدیق أجلّ من أن یسلبها حقّها الذی تقوم البینه علیه...» (۱).

«داستان مسأله ی فدک نیز از احادیثی است که به قول متفق علیه نمی رسد. لیکن آنچه در آن اختلافی نیست این است که شأن فاطمه ی زهرا علیهاالسلام بزرگتر از آن است که چیزی را به ناروا ادعا کند. و صدیق (ابوبکر) نیز بزرگتر از آن است که حقی را که فاطمه بر آن اقامه شهود کرده است، از وی سلب نماید و اما چه سخنی سخیفی است که گفته شود: ابوبکر چون می ترسید علی علیه السلام با انفاق درآمد فدک، مردم را به سوی خود دعوت کند، آن را از زهرا باز گرفت. زیرا ابوبکر، عمر، عثمان و علی علیه السلام

ص: ۱۲۳

خلافت مسلمانان را به عهده گرفتند و کسی ادعا نکرد. شخصی به سبب مالی که گرفت، با آنان بیعت کرد و در هیچ خبر موثق یا حتی شایعه ای نیز، چنین سخنی وارد نشده است. به علاوه ما دلیلی روشن تر از رأی خلیفه در مسأله ی فدک برای براءت ذمه ی وی در قضاوت نمی بینیم زیرا سرانجام چنین شد که خلیفه با رضایت فاطمه درآمد و محصول فدک را می گرفت و صحابه نیز با رضایت وی خشنود بودند و خلیفه هم چیزی از عواید فدک را برای خود بر نمی داشت تا کسی علیه او ادعایی داشته باشد. تنها مسأله، دشواری امر قضاوت بود که در پایان کار به اختلاف میان طرفین انجامید- طرفینی که- رضی الله عنه- صادق مصدّف بودند». (۱).

قبل از هر چیز می بینیم که عقّاد چنان وانمود می کند که مسأله ی فدک، نزاع پایان ناپذیری است و بحث در آن بی نتیجه است. تا به این بهانه از بررسی دقیق آن خودداری ورزد برخلاف تصور «عقّاد» مسأله ی فدک یک بحث کاملاً قضائی است و زهرای اطهر علیهاالسلام با منطق محکم و استدلال و برهان حقانیت خویش را به اثبات رساند، طرف را محکوم و مجاب ساخت. اگر چه آن حضرت به حق خود نرسید، ولی سوء نیت شیخین را روشن نمود و پرونده ی فدک را برای همیشه باز گشود و قضاوت امر را به عهده ی آیندگان گذاشت.

عقّاد اگر چه حدیث مسأله ی فدک را قطعی و مورد اتفاق نمی داند، ولی در آن، دو حقیقت غیرقابل انکار می بیند:

نخست: صدّیقه ی طاهره علیهاالسلام والاتر از آن است که بتوان به او نسبت

ص: ۱۲۴

دوم: صدیق (ابوبکر) هم بالاتر از آن است که حقی را سلب کند بر آن اقامه ی بینه شده است.

بنابر این وقتی در درستی موضع ابوبکر، و انطباق آن با قانون، جای سخنی نباشد، پس جدال پایان ناپذیر درباره ی چیست؟

به قول مرحوم شهید صدر: «نویسنده ی آزاد است که درباره ی هر موضوعی، به دلخواه خود اظهار نظر کند، اما به شرط این که مدارک و اسناد رأی خود را بر خواننده ارائه کند. و همه ی مفروضاتی را که در آن مسأله، به نتیجه ای خاص منتهی می شود، بیان دارد اما سخن استاد عقاد را چگونه می توان پذیرفت، وقتی می گوید: «این مسأله مورد بحث محققان است». و آنگاه بدون ارائه ی مدرکی، به اظهار رأی می پردازد که به توضیح و شرح زیادی نیاز دارد و در خور دقت نظر فراوانی است. وقتی به سخن او توجه می کنیم، این سئوالات مطرح می شود:

اگر زهرا علیهاالسلام، «صدیقه» است و ساحت مقدس او پاکتر از آن است که تهمت کذب و دروغ به او نسبت داد، پس در آن دعوا چه نیازی به اقامه ی شهود بود؟ چرا خلیفه از او شاهد خواست آیا مدعائی که صدق آن مسلم است، نیازی به شهود دارد؟ آیا قوانین قضائی اسلام حکم قاضی را به استناد علم خود منع می کند؟!

ظاهراً عقاد به آیه ی تطهیر توجه داشته که در شأن فاطمه و همسر و

فرزندانش نازل شده است. (۱).

به روایتی که حاکم از عایشه نقل کرده است که گفت:

«هرگاه سخن از فاطمه علیهاالسلام دخت رسول خدا صلی الله علیه و آله به میان می آمد، می گفتم: از او راستگوتر کس ندیدم، مگر پدرش. حاکم افزوده است که این حدیث را مسلم صحیح می داند. (۲).

و علاوه بر این، تبرئه ی هر دو طرف دعوا، یعنی حضرت زهرا علیهاالسلام و خلیفه، غیر ممکن است زیرا ما در میان دو فرض قرار داریم:

یکی این که بپذیریم زهرا علیهاالسلام مصرّاً مدعی مالی بود (که هر چند در واقع امر مالک آن بود) ولی به حکم قوانین قضای اسلامی در آن هیچ گونه حقی نداشت.

دوم: این که خلیفه را مقصّر بدانیم و بگوئیم: فاطمه از حقی منع شد که بر خلیفه واجب بود آن را ادا کند، یا به نفع وی رأی دهد.

بدین ترتیب تبرئه ی زهرا علیهاالسلام از ادعایی که برخلاف قوانین شرعی بوده است و در همانحال برتر داشتن ساحت خلیفه، از منع حقی که بر اساس همان قانون ادایش واجب است، از اموری است که جمع آن دو، اجتماع نقیضین است و آن محال است.

البته این سخن «عقّاد» از آن جا ناشی شده است که اهل سنت همه ی

ص: ۱۲۶

۱- ۱۹۱. صحیح مسلم: ج ۲، ص ۳۳۱.

۲- ۱۹۲. مستدرک الصحیحین: ج ۳، ص ۱۶۰-الإستیعاب: ج ۲، ص ۷۵۱.

صحابه را مجتهد عادل می دانند و به مرجعیت همه ی آنها قائلند. بنابر این عقیده، حق و باطل در میان صحابه منظور نیست همه ی صحابه بدون استثناء حقند، به این معنی، هم علی علیه السلام حق است و هم معاویه! زیرا هر دو صحابه و مجتهد بودند. و اینجا نیز هم فاطمه علیها السلام حق است و هم ابوبکر!!

کسانی که نظریه ی عدالت صحابه را به وجود آوردند، آن را به گونه ای مطرح کردند که تأیید و حمایت تام و تمام آنان را در گذشته و آینده تضمین کند و پوششی شرعی و قانونی بر وضع آنان در هر زمان باشد و مسلماً طرح چنین نظریه ای اهداف و اغراض سیاسی داشته است. (۱).

ص: ۱۲۷

۱- ۱۹۳. در اینباره به کتاب «صحابه از دیدگاه نهج البلاغه» تألیف نگارنده مراجعه شود.

خطبه ی تاریخی بانوی بزرگ اسلام فاطمه ی زهرا

این خطبه، از خطبه های مشهوری است که علمای بزرگ شیعه و اهل تسنن با سلسله سندهای بسیار آن را نقل کرده اند، هر چند عبارات این خطبه در نقلها کمی متفاوت است.

مرحوم «سید ابن طاوس» قسمتی از آن را از کتاب «المناقب»، «احمد بن موسی بن مُردویه اصفهانی» که از معاریف اهل سنت است، به سندی که به «عایشه» منتهی می شود، نقل می کند ما برای مزید فائده، این خطبه را به طور کامل از دانشمند معروف اهل تسنن ابن ابی الحدید معتزلی نقل می کنیم وی در شرح نهج البلاغه در شرح نامه ی «عثمان بن حنیف» در فصل اول، اسناد مختلف این خطبه را نقل کرده است او تصریح می کند که اسنادی را که من برای این خطبه در اینجا آورده ام، از هیچ یک از کتب شیعه نگرفته ام.

سپس اشاره به کتاب معروف «سقیفه» از «ابوبکر احمد بن عبدالعزیز جوهری» که از محدثان بزرگ و معروف اهل سنت است، کرده که او در کتاب خود از طرق زیادی این خطبه را نقل نموده است. ابن ابی

الحدید تمام این طرق را در شرح نهج البلاغه آورده است که ما برای رعایت اختصار از نقل آن صرف نظر می کنیم.

می گوید: چون ابوبکر تصمیم گرفت که فدک را از فاطمه علیهاالسلام باز گیرد، و این خبر به آن حضرت رسید، پارچه ای (مقنعه) را به سر و صورت و گردن خود پیچید و لباسی که از فرق تا قدم او را می پوشانید (چادر) بر بدن خود قرار داد و همراه با گروهی از خدمتکاران و زنان خویشاوند خود به طرف مسجد حرکت کرد (تا در میان زنان مشخص نباشد) و آن چنان عبا به سر افکنده بود که دامن آن روی زمین کشیده می شد و به زیر قدمش می آمد. راه رفتن او همانند راه رفتن پیامبر صلی الله علیه و آله بود تا بر ابوبکر وارد شد، در حالی که ابوبکر در میان جماعت مهاجران و انصار و دیگران بود، و در میان زنان مهاجر و انصار در پشت پرده نشست ناله ای جانسوز کشید و این ناله همگان را به خروش آورده و صدای شیون از مردم بلند شد به گونه ای که مسجد را به لرزه انداخت، قدری مکث کرد تا مردم آرام شدند آنگاه روی سخن به ابوبکر کرده و این خطبه را ایراد فرمود:

بخش نخست: (توحید و صفات خداوند و هدف آفرینش)

خدا را بر نعمتهایش سپاس می گویم و بر توفیقاتش شکر می کنم و بر مواهبی که ارزانی داشته، ثنا می خوانم بر نعمتهای گسترده ای که از آغاز به ما داده و بر مواهب بی حسابی که به ما احسان فرموده است.

ص: ۱۲۹

و بر عطایای پی در پی که همواره ما را مشمول آن ساخته، نعمتهائی که از شماره بیرون است و به خاطر گستردگی در بستر زمان هرگز قابل جبران نیست و انتهای آن از ادراک انسانها خارج است، بندگان را برای افزایش و استمرار این مواهب به شکر خویش فراخوانده و خلایق را برای تکمیل آن به ستایش خود دعوت نموده، و آنان را برای به دست آوردن همانند آنها تشویق فرموده.

و من شهادت می دهم که معبودی جز خداوند یکتا نیست بی مثال است و شریک و مانند ندارد این سخنی است که روح آن اخلاص است و قلوب مشتاقان با آن گره خورده و آثار آن در افکار، پرتوافکن شده. خدائی که رؤیتش با چشمها غیر ممکن است و بیان اوصافش با این زبان، محال، و درک ذات مقدسش برای عقل و اندیشه ممتنع است.

موجودات جهان هستی را ابداع فرمود، بی آن که چیزی پیش از آن وجود داشته باشد.

و همه ی آنها را ایجاد کرد بی آنکه الگو و مثالی قبل از آن موجود باشد.

آنها را به قدرتش تکوین نمود و به اراده اش خلقت کرد، بی آنکه به آفرینش آنها نیاز داشته باشد، یا فائده ای از صورت بندی آنها عائد ذات پاکش شود. جز این که می خواست حکمتش را از این طریق آشکار سازد مردم را به اطاعتش هشدار دهد قدرت بی پایان خود را از این دریچه نشان دهد خلایق را به عبودیت خود رهنمون گردد و دعوت پیامبرانش

را از طریق هماهنگی تکوین و تشریح قوت بخشد.

سپس برای اطاعتش پادشاهها مقرر فرمود و برای معصیتش کیفرها، تا بندگان را بدین وسیله از خشم و انتقام و عذاب خویش رهایی بخشد، و به سوی باغهای بهشت و کانون رحمتش سوق دهد.

بخش دوم (مقام والای پیامبر صلی الله علیه و آله و ویژگیا و اهداف او)

و گواهی می دهد که پدرم محمد صلی الله علیه و آله بنده و فرستاده ی اوست، پیش از آن که او را بفرستد، برگزید و پیش از آن که او را بیافریند، برای این مقام نامزد فرمود و قبل از بعثتش او را انتخاب نمود. در آن روز که بندگان در عالم غیب پنهان بودند، و در پشت پرده های هول انگیز نیستی پوشیده و به آخرین سرحد عدم مقرون بودند.

این، به خاطر آن صورت گرفت که خداوند از آینده آگاه بود، و به حوادث جهان احاطه داشت و مقدرات را به خوبی می دانست او را مبعوث کرد تا فرمانش را تکمیل کند و حکمش را اجرا نماید و مقدرات حتمی اش را نفوذ بخشد.

هنگامی که مبعوث شد، امتها را مشاهده کرد که مذاهب پراکنده ای را برگزیده اند، گروهی بر گرد آتش طواف می کنند و گروهی در برابر بتها سر تعظیم فرود آورده اند و با این که با فطرت خود خدا را شناخته اند، او را انکار می کنند.

ص: ۱۳۱

خداوند به نور محمد صلی الله علیه و آله ظلمتها را برچید، و پرده های ظلمت را از دلها کنار زد و ابرهای تیره و تار را از مقابل چمشها برطرف ساخت.

او برای هدایت مردم قیام کرد و آنها را از گمراهی و ضلالت رهائی بخشید و چشمهایشان را بینا ساخت و به آئین محکم و پای برجای اسلام رهنمون گشت و آنها را به راه راست دعوت فرمود. سپس خداوند او را با نهایت محبت و اختیار خود و از روی رغبت و ایثار قبض روح کرد، سرانجام او از رنج این جهان آسوده شد و هم اکنون در میان فرشتگان و خشنودی پروردگار غفار و در جوار قرب خداوند جبار قرار داد. درود خداوند بر پدرم پیامبر صلی الله علیه و آله امین وحی و برگزیده ی او از میان خلایق باد، و سلام بر او و رحمت خدا و برکاتش.

بخش سوم (اهمیت کتاب الله و اسرار و فلسفه ی احکام)

سپس رو به اهل مجلس کرد و مسئولیت سنگین مهاجران و انصار را برشمرد و فرمود:

شما ای بنندگان خدا! مسئولان امر و نهی پروردگار و حاملان دین و وحی او هستید و نمایندگان خدا بر خویشتن و مبلغان او به سوی امتها می باشید. پاسدار حق الهی در میان شما، و حافظ پیمان خداوندی که در دسترس همه ی شماست و آنچه پیامبر صلی الله علیه و آله بعد از خود در میان امت به یادگار گذارده «کتاب الله ناطق» و قرآن صادق و نور آشکار و روشنائی

ص: ۱۳۲

پر فروغ او است.

کتابی که دلائلش روشن، باطنش آشکار، ظواهرش پر نور و پیروانش پرافتخار.

کتابی که عاملان خود را به بهشت فرا می خواند و شنوندگانش را به ساحل نجات رهبری می کند، از طریق آن به دلائل روشن الهی می توان نائل گشت و تفسیر واجبات او را دریافت و شرح محرمات را در آن خواند و براهین روشن و کافی را بررسی کرد و دستورات اخلاقی و آنچه مجاز و مشروع است، در آن مکتوب یافت.

روزه را عامل تثبیت اخلاص.

حج را وسیله ی تقویت آئین اسلام.

عدالت را مایه ی هماهنگی و پیوند دلها.

اطاعت ما را باعث نظام ملت اسلام.

امامت را امان از تفرقه و پراکندگی.

جهاد را موجب عزت اسلام.

صبر را وسیله ای برای جلب پاداش حق.

امر به معروف را وسیله ای برای اصلاح توده های مردم.

نیکی به پدر و مادر را موجب پیشگیری از خشم خدا.

صله ی رحم را وسیله ی افزایش جمعیت و قدرت.

ص: ۱۳۳

قصاص را وسیله ی حفظ نفوس.

وفاء به نذر را موجب آمرزش.

جلوگیری از کم فروشی را وسیله ی مبارزه با کمبودها.

نهی از شرابخواری را سبب پاکسازی از پلیدیها.

پرهیز از تهمت و نسبتهای ناروا را حجابی در برابر غضب پروردگار.

ترک دزدی را برای حفظ عفت نفس و...

تحریم شرک را برای اخلاص و بندگی و ربوبیت حق.

اکنون که چنین است، تقوای الهی پیشه کنید. آن چنان که شایسته ی مقام او است و از مخالفت فرمانش بپرهیزید و تلاش کنید که مسلمان از دنیا بروید.

خدا را در آنچه امر یا نهی فرموده، اطاعت کنید. و راه علوم و آگاهی را پیش گیرید، چرا که از میان بندگان خدا تنها عالمان و آگاهان از او می ترسند و احساس مسئولیت می کنند.

بخش چهارم (بیان موضع خود در برابر نظام حاکم)

سپس فرمود: «أَيُّهَا النَّاسُ إِغْلَمُوا أَنِّي فَاطِمَةُ وَ أَبِي مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله أَقُولُ عَوْدًا وَ بَدْوًا وَ لَا أَقُولُ مَا أَقُولُ غَلَطًا وَ لَا أَفَعَلُ مَا أَفَعَلُ شَطَطًا...».

«ای مردم! بدانید من فاطمه ام، و پدرم محمد است که صلوات و درود خدا بر او و خاندانش با آنچه من می گویم، غلط نمی گویم و در اعمالم راه خطا نمی پویم.

پیامبری از میان شما برخاست و به سوی شما آمد که از رنجهای شما رنج می برد و به هدایت شما علاقه ی وافر داشت و نسبت به مومنان مهربان و رحیم بود.

هرگاه نسبت او را بجوئید می بینید او پدر من بوده است نه پدر زنان شما! و برادر پسر عمومی من بوده است نه برادر مردان شما! و چه پرافتخار است این نسب، درود خدا بر او و خاندانش باد.

آری او آمد و رسالت خویش را به خوبی انجام داد و مردم را به روشنی انذار کرد، از طریقه ی مشرکان روی برتافت و بر گردنهایشان کوبید و گلویشان را فشرد، تا از شرک دست بردارند و در راه توحید گام بگذارند.

او همواره با دلیل و برهان و اندرز سودمند مردم را به راه خدا دعوت می کرد بتها را درهم می شکست، و مغزهای متکبران را می کوبید، تا جمع آنها متلاشی شد و تاریکی ها برطرف گشت صبح فرا رسید و حق آشکار شد، نماینده ی دین به سخن درآمد و زمزمه های شیاطین خاموش گشت، افسر نفاق بر زمین فرو افتاد، گره های کفر و اختلاف گشوده شد و شما زبان به کلمه ی اخلاص «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» گشودید، در حالی که گروهی اندک و تهی دستی بیش نبودید!

آری شما در آن روز بر لب پرتگاه آتش دوزخ قرار داشتید و از کمی نفرات همچون جرعه ای برای شخص تشنه و یا لقمه ای برای گرسنه، و یا شعله ی آتشی برای کسی که شتابان به دنبال آتشی می رود، بودید و زیر دست و پاها له می شدید!

در آن ایام آب نوشیدنی شما متعفن و گندیده بود، و خوراکتان برگ درختان! ذلیل و خوار بودید و پیوسته از این می ترسیدید که دشمنان زورمند شما را برابند و ببلعند!

اما خداوند تبارک و تعالی شما را به برکت محمد صلی الله علیه و آله بعد از آن همه ذلت و خواری و ناتوانی نجات بخشید، او با شجاعان درگیر شد و با گرگهای عرب و سرکشان یهود و نصاری پنجه درافکند، ولی هر زمان آتش جنگ را برافروختند، خدا آن را خاموش کرد.

و هرگاه شاخ شیطان نمایان می گشت و فتنه های مشرکان دهان می گشود، پدرم برادرش علی علیه السلام را در کام آنها می افکند و آنها را به وسیله ی او سرکوب می نمود و او هرگز از این مأموریت های خطرناک باز نمی گشت، مگر زمانی که سرهای دشمنان را پایمال می کرد و بینی آن را به خاک می مالید!

او، (علی علیه السلام) بر اثر تلاش در راه خدا خود را به مشقّت و رنج افکند و در امر خدا کوشا، به سول خدا نزدیک و سروری از اولیاء خدا بود، همواره دامن به کمر زده، نصیحت گر، تلاشگر، و کوشش کننده بود، و شما در آن هنگامه در آسایش زندگی می کردید، در مهد امن متنعم

بودید و منتظر این که چرخ روزگار بر علیه ما آغاز شود و گوش به زنگ اخبار بودید هنگام کارزار عقب گرد می کردید و به هنگام نبرد فرار می نمودید.

بخش پنجم (طوفانی که بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله برخاست)

اما هنگامی که خداوند سرای پیامبران را برای پیامبرش برگزید و جایگاه برگزیدگانش را منزلگاه او ساخت، کینه های درونی و آثار نفاق در میان شما ظاهر گشت، و پرده ی دین کنار رفت و گمراهان به صدا درآمد و گمنامان فراموش شده سربلند کردند و نعره های باطل برخاست و در صحنه ی اجتماع شما به حرکت درآمدند.

شیطان سرش را از مخفیگاه خود بیرون کرد و شما را به سوی خود دعوت نمود و شما را آماده ی پذیرش دعوتش یافت و منتظر فریبش!

سپس شما را دعوت به قیام کرد و سبکبار برای حرکت یافت! شعله های خشم و انتقام را در دل های شما برافروخت و آثار غضب در شما نمایان گشت.

و همین امر سبب شد و بر غیر شتر خود علامت نهید، و در غیر آبشخور خود وارد شوید و به دنبال چیزی رفتید که از آن شما نبود و در آن حقی نداشتید و سرانجام به غضب حکومت پرداختید، در حالی که هنوز از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله چیزی نگذشته بود، زخمهای مصیبت ما وسیع

و جراحات قلبی ما التیام نیافته و حتی هنوز پیامبر صلی الله علیه و آله به خاک سپرده نشده بود بهانه ی شما این بود که «می ترسیم فتنه ای برپا شود!» و چه فتنه ای از این بالاتر که در آن افتادید و همانا دوزخ به کافران احاطه دارد چه دور است این کارها از شما!

راستی چه می کنید؟ و به کجا می روید؟ با این که کتاب خدا قرآن در میان شماست، همه چیزش پر نور، نشانه هایش درخشنده، نواهیش آشکار، اوامرش واضح، اما شما آن را پشت سر افکنده اید!

آیا از آن راه برتافته اید؟ یا به غیر آن حکم می کنید؟ آه که ستمکاران جانشین بدی را برای قرآن برگزیدند (و هر کسی آئینی غیر از اسلام را انتخاب کند، هرگز از او پذیرفته نخواهد شد و در آخرت از زیانکاران است).

بخش ششم (داستان غصب فدک و بهانه های غاصبان و پاسخهای کوبنده ی آن)

آری شما ناقه ی خلافت را در اختیار گرفتید، حتی این اندازه صبر نکردید که رام گردد و تسلیمتان شود، ناگهان آتش فتنه ها را برافروختید و شعله های آن را به هیجان درآوردید و ندای شیطان اغواگر را اجابت نمودید و به خاموش ساختن انوار تابان آئین حق و از میان بردن سنتهای پیامبر پاک الهی پرداختید.

ص: ۱۳۸

به بهانه ی گرفتن کف- از روی شیر، آن را به کلی تا ته مخفیانه نوشیدید- ظاهراً سنگ دیگران را بر سینه می زدید اما باطناً در تقویت کار خود بودید.

برای منزوی کردن خاندان و فرزندان او به کمین نشستید، ما نیز چاره ای جز شکیبایی ندیدیم، همچون کسی که خنجر بر گلوی او و نوک نیزه بر دل او نشسته باشد!

(وَ أَنْتُمْ أَلَانَ تَزَعُمُونَ أَنْ لَا إِرْثَ لِي أَفْحَكُمُ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَ مَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ) (۱).

عجب این که شما چنین می پندارید که خداوند ارثی برای ما قرار نداده- و ما از پیامبر صلی الله علیه و آله ارث نمی بریم- (آیا از حکم جاهلیت پیروی می کنید؟ چه کسی حکمش از خدا بهتر است برای آنها که اهل یقینند)؟! آیا شما این مسائل را نمی دانید؟ آری می دانید و همچون آفتاب برای شما روشن است که من دختر اویم.

«مَعَاشِرَ الْمُسْلِمِينَ ابْتَرَّ ارْثَ أَبِي، أَبِي اللَّهِ أَنْ تَرْتَّ يَا بَنَ أَبِي قُحَافَةَ أَبَاكَ وَ لَا ارْثَ أَبِي؟ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا فَرِيًّا».

«شما ای مسلمانان! آیا باید ارث من به زور گرفته شود، ای پسر ابی قحافه به من پاسخ بده، آیا در قرآن است که تو از پدرت ارث ببری ولی من از پدرم ارثی نبرم؟ چه سخن ناروایی؟!».

ص: ۱۳۹

و در داستان یحیی بن زکریا می گوید: خداوندا فرزندی نصیب من کن که از من و از آل یعقوب ارث ببرد.

و نیز می فرماید: «خویشاوندان در ارث بردن از یکدیگر اولی هستند».

و نیز می فرماید: «خداوند به شما درباره ی فرزندانان توصیه می کند که سهم پسران دو برابر سهم دختران است».

و نیز فرموده: «اگر کسی مالی از خود بگذارد، برای پدر و مادر و بستگان به طرز شایسته وصیت کند، این بر همه ی پرهیزگاران حق است».

شما چنین پنداشتید که من هیچ بهره و ارثی از پدرم ندارم؟ و هیچ نسبت و خویشاوندی در میان ما نیست؟ آیا خداوند آیه ای مخصوص شما نازل کرده است که پدرم را از آن خارج ساخته؟

یا می گوید: پیروان دو مذهب از یکدیگر ارث نمی برند و من با پدرم یک مذهب نداریم!!؟

یا این که شما به عام و خاص قرآن از پدرم و پسر عمویم آگاهترید!؟

حال که چنین است، پس بگیر آن- ارث مرا- که همچون مرکب آماده و مهار شده آماده ی بهره برداری است و بر آن سوار شو ولی بدان در قیامت تو را دیدار می کنم و بازخواست می نمایم و در آن روز چه جالب است که داور خدا است و مدعی تو محمد صلی الله علیه و آله و موعود داوری، رستاخیز

و در آن روز باطلان زیاد خواهد دید، اما پشیمانی به حال شما سودی نخواهد داشت!

بدانید: «هر چیزی جایگاهی دارد و قرارگاهی، و به زودی می دانید». (۱).

«چه کسی عذاب خوارکننده به سراغش می آید و کیفر جاویدان دامانش را می گیرد». (۲).

آنگاه به روضه ی پدرش نگریست و گفت:

رفتی و پس از تو فتنه برپا شد

کین های نهفته آشکارا شد

این باغ خزان گرفت و بی برگشت

وین جمع بهم فتاد و تنها شد

استمداد از طایفه ی انصار

سپس بانوی اسلام گروه انصار را مخاطب ساخته و با آهنگی رسا و محکم و کوبنده ادامه ی سخن داد و چنین فرمود: ای جوانمردان و ای بازوان توانمند ملت و یاران اسلام! این نادیده گرفتن حق مسلم من از سوی شما چیست؟ این چه تغافل است که در برابر ستمی که بر من وارد شده، نشان می دهید؟!

ص: ۱۴۱

۱- ۱۹۵. انعام: ۶۷.

۲- ۱۹۶. هود: ۳۹.

آیا رسول خدا صلی الله علیه و آله پدرم نمی فرمود:

«الْمَرْءُ يُحَفِّظُ فِي وُلْدِهِ». «احترام هر کس در مورد فرزندان او باید نگاهداشت»؟ چه زود اوضاع را دگرگون ساختید و چه با سرعت به بیراهه گام نهادید، با این که توانائی بر احقاق حق من دارید، و نیروی کافی بر آنچه می گویم در اختیار شماست.

آیا می گویند: محمد صلی الله علیه و آله از دنیا رفت و با مردن او همه چیز تمام شد، و خاندان او باید به دست فراموشی سپرده شوند و سنتش پایمال گردد.

آری مرگ او مصیبت و ضربه ی دردناکی بر جهان اسلام، فاجعه ی سنگینی است که بر همه، غبار غم فرو ریخت و شکافش هر روز آشکارتر، و گسستگی آن دامنه دارتر، و وسعتش فزونتر می گردد زمین از غیبت او تاریک و ستارگان برای مصیبتش بی فروغ و امیدها به یأس مبدل گشت کوهها متزلزل گردید، احترام افراد پایمال شد و با مرگ او حرمتی باقی نماند!

به خدا سوگند این حادثه ای است عظیم و مصیبتی است بزرگ، و ضایعه ای است جبران ناپذیر، ولی فراموش نکنید اگر پیامبر صلی الله علیه و آله رفت قرآن مجید قبلاً از آن خبر داده بود، همان قرآنی که پیوسته در خانه های شماست و صبح و شام با صدای بلند و فریاد- و یا- آهسته و با الحان مختلف در گوش ما خوانده می شود، پیامبران پیشین نیز قبل از او با این واقعیت رو به رو شده بودند، چرا که مرگ، فرمان تخلف ناپذیر الهی است.

ص: ۱۴۲

«محمد صلی الله علیه و آله تنها فرستاده ی خدا بود، و قبل از او رسولان دیگری آمدند و رفتند، آیا اگر او بمیرد و یا کشته شود، شما بر پاشنه ی پا می چرخید و به عقب برمی گردید؟- و با آئین اسلام وداع گفته رو به خرافات و مظالم جاهلیت می آورید؟- هر کس به عقب باز گردد به خداوند زبانی نمی رساند و خداوند به زودی پاداش سپاسگزاران را می دهد».

عجبا! ای فرزندان «قیله» (۱) آیا ارث من باید پایمال گردد و شما آشکارا می بینید و می شنوید و در جلسات و مجمع شما این سخن گفته می شود و اخبارش به خوبی شما می رسد و باز هم خاموش نشسته اید؟ با این که دارای نفرت کافی و تجهیزات و نیروی وسیع و سلاح و سپر هستید، دعوت مرا می شنوید و لئیک نمی گوئید؟ و فریاد من در میان شما طنین افکن است و به فریاد نمی رسید؟ با این که شما در شجاعت زبانزد می باشید و در خیر و صلاح معروفید، و شما برگزیدگان اقوام و قبائل هستید. با مشرکان عرب پیکار کردید و رنجهای و محنتها را تحمل نمودید، شاخهای گردنکشان را در هم شکستید و با جنگجویان بزرگ دست و پنجه نرم کردید، و شما بودید که پیوسته با ما حرکت می کردید و در مسیرها قرار داشتید، دستورات ما را گردن می نهادید و سر بر فرمان ما داشتید تا آسیای اسلام بر محور وجود خاندان ما به گردش درآمد، و شیر

ص: ۱۴۳

در پستان مادر روزگار فزونی گرفت، نعره های شرک در گلوها خفه شد و شعله های دروغ فرو نشست، آتش کفر خاموش گشت و دعوت به پراکندگی متوقف شد و نظام دین محکم گشت.

پس چرا بعد از آنهمه بیانات قرآن و پیامبر صلی الله علیه و آله امروز حیران مانده اید؟ چرا حقایق را بعد از آشکار شدن مکتوم می دارید و پیمانهای خود را شکسته اید، و بعد از ایمان راه شرک پیش گرفته اید؟

(الَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَ هَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَ هُمْ يَدْعُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ). (۱).

«آگاه باشید من چنین می بینم که شما رو به راحتی گذارده اید، و عافیت طلب شده اید، کسی را که از همه برای زعامت و اداره ی امور مسلمین شایسته تر بود، دور ساختید و به تن پروری و آسایش در گوشه ی خلوت تن داده اید و از فشار و تنگنای مسئولیتها به وسعت بی تفاوتی روی آوردید».

آری آنچه را از ایمان و آگاهی در درون داشتید، بیرون افکندید و آب گوارائی را که نوشیده بودید، به سختی از گلو برآورده اید!

اگر فراموش نکرده باشید، خداوند می فرماید:

(فَإِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ). (۲).

ص: ۱۴۴

۱- ۱۹۸. توبه: ۱۳.

۲- ۱۹۹. ابراهیم: ۸.

«اگر شما و تمام مردم روی زمین کافر شوند، به خدا زبانی نمی رساند، چرا که خداوند بی نیاز و غنی و حمید است.»

بدانید و آگاه باشید من آنچه را باید بگویم، گفتم: با این که به خوبی می دانم ترک یاری حق با گوش و پوست شما آمیخته و عهدشکنی قلب شما را فرا گرفته است، ولی چون قلبم از اندوه پر بود و احساس مسئولیت شدیدی می کردم، کمی از غم های درونم بیرون ریخت و اندوهی که در سینه ام موج می زد، خارج شد تا با شما اتمام حجت کنم و عذری برای احدی باقی نماند.

اکنون که چنین است، این مرکب خلافت و آن فدک، همه از آن شما، محکم بچسبید و رها نکنید ولی بدانید این مرکبی نیست که بتوانید راه خود را بر آن ادامه دهید، پشتش زخم و کف پایش شکافته است!

داغ ننگ بر آن خورده و از غضب خداوند نشانه دارد و رسوائی ابدی همراه آن، و سرانجام به آتش افروخته ی خشم الهی که دلها را دربر می گیرد، خواهید پیوست! فراموش نکنید آنچه را انجام می دهید، در برابر خدا است.

(وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ) عليهم السلام «ستمگران به زودی می فهمند به چه سرنوشتی گرفتار می شوند».

«وَأَنَا إِنه نذير لکم بين يدي عذابٍ شديدٍ فاعملوا أَنَا عاملونَ و انتظروا انا منتظرون».

«من دختر پیامبری هستم که شما را در برابر عذاب شدید انذار کرد، آنچه از دست شما برمی آید، انجام دهید ما نیز به وظیفه ی الهی خود عمل خواهیم کرد، شما منتظر باشید ما نیز منتظریم!».

سخنان آتشین و تکان دهنده ی حضرت فاطمه ی زهرا علیهاالسلام که از دلی داغدار برخاسته بود، چنان دهشت و وحشتی در دلها ایجاد کرد که بغض گلوها را گرفت اشک در چشمها حلقه زد و یک جنبش پنهانی در جوانان اسلام پیدا شد و بیم شورش و انقلابی می رفت. ولی بزرگان صحابه چنان بن غوغای قدرت و حکومت «و خود پائی» مشغول بودند که دیگر آوای نرم و ضعیف عاطفه و دوستی و اخلاص را نمی توانستند بشنوند.

ابوبکر در این مجلس سخت بیمناک شد و چون تصمیم داشت نقشه ی خود را اجرا کند، در این موقع چاره ای جز معذرت نداشت، لذا از دختر پیامبر صلی الله علیه و آله معذرت خواست، اما روایت خود را که خبر واحد بوده، و همه ی روات از او نقل کرده اند، تکرار کرد و گفت: من شنیده ام که پیغمبر فرمود: «نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُورَثُ ذَهَباً وَلَا دَاراً وَلَا عِقَاراً وَأِنَّمَا نُورَثُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالْعِلْمَ وَالنُّبُوَّةَ».

البته حدیث عدم ارث گذاردن پیامبران به شکل دیگر و به معنی دیگر است نه آن گونه که غاصبان فدک نقل کرده اند، زیرا در منابع دیگر حدیث چنین نقل شده:

«إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَاراً وَلَا دِرْهماً وَلَكِنْ وَّرَثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ

أَخَذَ مِنْهُ أَخَذَ بِحَظِّ وافر». (۱).

«پیامبران درهم و دیناری از خود به یادگار نگذارند، بلکه میراث پیامبران علم و دانش بود، هر کس از علم و دانش آنها سهم بیشتری بگیرد، ارث بیشتری را برده است».

این ناظر به میراث معنوی پیامبران است و هیچ گونه ارتباطی با ارث اموال آنها ندارد.

این همان است که در روایات دیگر آمده: «إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ». (۲) «دانشمندان وارثان پیامبرانند».

و اگر این حدیث صحیح بود، چگونه هیچ یک از همسران پیامبر صلی الله علیه و آله آن را نشنیده بودند و سراغ خلیفه آمدند و سهم خود را از میراث پیامبر صلی الله علیه و آله مطالبه کردند. (۳).

اگر این حدیث صحیح بود، چرا سرانجام خلیفه طی نامه ای دستور داد فدک را به فاطمه علیهاالسلام بازگردانند، نامه ای که عمر آن را گرفت و پاره کرد (۴) و چرا و چرا؟!

ابن ابی الحدید می نویسد: ابوبکر در پاسخ سخنان زهرا علیهاالسلام گفت:

«دختر پیغمبر! به خدا هیچ یک از مخلوقات خدا را بیشتر از پدرت

ص: ۱۴۷

۱- ۲۰۰. کلینی، کافی: ج ۱، ص ۳۴.

۲- ۲۰۱. مجلسی، بحار الأنوار: ج ۲، ص ۹۲.

۳- ۲۰۲. ابن ابی الحدید: ج ۱۶، ص ۲۲۸.

۴- ۲۰۳. سیره ی حلبی: ج ۳، ص ۳۹۱.

دوست نمی دارم! روزی که پدرت وفات کرد، دوست داشتم آسمان بر زمین فرود آید به خدا دوست دارم عایشه فقیر شود ولی تو فقیر نباشی. چگونه ممکن است من حق همه را بدهم و درباره ی تو ستم کنم. تو دختر پیغمبری! این مال از آن پیغمبر نبود مال همه ی مسلمانان بود پدرت آن را در راه خدا می داد و نیاز مردم را با آن برطرف می ساخت. پس از مرگ او من نیز مانند او رفتار خواهم کرد».

همین که سخن ابوبکر به اینجا رسید، زهرای اطهر علیهاالسلام خطاب به ابوبکر فرمود:

«وَاللَّهِ لَا كَلِمَتَكَ أَبَدًا». «به خدا سوگند هیچ گاه با تو سخن نخواهم گفت».

ابوبکر گفت:

«وَاللَّهِ لَا هَجْرَتَكَ أَبَدًا» «به خدا سوگند از تو دست برنخواهم داشت».

حضرت فاطمه ی زهرا علیهاالسلام فرمود:

«وَاللَّهِ لَأَذْعُونَنَّ اللَّهُ عَلَيْكَ» «به خدا سوگند تو را نفرین می کنم».

ابوبکر گفت: «به خدا سوگند در حق تو دعا می کنم». (۱).

و نیز ابن ابی الحدید از محمد بن زکریا روایت می کند که چون ابوبکر خطبه ی دختر پیامبر را شنید بر او گران آمد و لذا به منبر رفت و گفت:

مردم! چرا به هر سخنی گوش می دهید؟! چرا در زمان پیامبر چنین

ص: ۱۴۸

خواست هائی نبود؟! هر کس از این مقوله چیزی شنیده بگوید، هر کس دیده، گواهی دهد.

إِنَّمَا هُوَ ثَعَالَةٌ شَهِيدَةٌ ذَنْبِهِ، مُرَبُّ لِكُلِّ فِتْنَةٍ هُوَ الْهَادِي يَقُولُ: كَرَّوْهَا جَذْعَهُ بَعْدَ مَا هَرَمْتُ، يَسْتَعِينُونَ بِالضَّعْفِ وَ يَسْتَنْصِرُونَ بِالنِّسَاءِ كَأُمَّ طِحَالٍ أَحَبَّ أَهْلِهَا إِلَيْهَا الْبَغِي...».

«روباهی را ماند که گواه او دم اوست می خواهد فتنه ی خفته را بیدار کند. از درماندگان یاری می خواهند. از زنان کمک می گیرند اُم طحال. (۱) را مانند بدکاری را از همه چیز بیشتر دوست داشت. من اگر بخوام می گویم و اگر بگویم آشکار می گویم. لیکن چندانکه مرا واگذارید، خاموش خواهم بود».

شما ای گروه انصار! سخن نابخردان شما را شنیدم! شما بیشتر از دیگران باید رعایت فرموده را بکنید! چه شما بودید که او را پناه دادید و یاری کردید من دست و زبانم را از کسی که سزاوار مجازات نباشد، کوتاه خواهم داشت.

پس از این سخنان بود که دختر پیامبر با دلی پر درد به خانه بازگشت. (۲) و احساس کرد که بیش از آنچه در تصور آید، تنهاست. احساس کرد که چهره های آشنائی که سالها در پیرامون پدرش بودند، با وی سخت بیگانه شده اند. اصحاب وی اکنون در هوای دیگر دم می زنند، مدینه دیگر «شهر پیغمبر» صلی الله علیه و آله نیست. احساس کرد که در برابر این

ص: ۱۴۹

۱- ۲۰۵. زن روسپی که در عصر جاهلیت معروف بوده است.

۲- ۲۰۶. شرح نهج البلاغه ی ابن ابی الحدید: ج ۱۶، ص ۲۱۵.

فاجعه ای که آغاز شده است، دیگر کاری نمی توان کرد. افق ها همه در پیش چشمش تیره شد.

ابن ابی الحدید می گوید: این سخنان را بر نقیب ابویحیی، یحیی بن ابوزید بصری خواندم و گفتم: ابوبکر به چه کسی کنایه می زند؟!

گفت: کنایه نمی زند به صراحت می گوید.

گفتم: اگر سخن او صریح بود، از تو نمی پرسیدم. خندید و گفت: مقصودش علی علیه السلام است.

گفتم: روی همه ی این سخنان تند با علی علیه السلام است؟

گفت: بله! پسر کم! حکومت است!

گفتم: پس انصار چه گفتند؟

گفت: از علی علیه السلام حمایت کردند. اما او ترسید فتنه برخیزد و آنان را نهی کرد. (۱).

به راستی در آن روز ابوبکر چنین سخنانی گفته است؟ آیا فاطمه علیها السلام در مسجد حاضر بوده و شنیده است که به شوهر وی و نخستین مسلمان و امام بر حق مسلمانان چنین بی حرمتی روا داشته اند؟ و یا این که بعد از رفتن علی و فاطمه علیها السلام ابوبکر این سخنان زشت و رکیک را به زبان آورده است؟

ص: ۱۵۰

نوشته اند: چون دختر پیغمبر آن گفتار اهانت آمیز را در پاسخ خود شنید، دل آزرده و خشمناک به خانه برگشت.

اکنون زنده بودن «برایش درد آور و طاقت فرساست». در این شرایط نه تنها تلاش، که تحمل نیز برایش محال است.

اکنون شکست خورده و نومید از آخرین تلاشهای بی ثمری که کرد تا «حق ابوالحسن» را به وی باز آورد و آنچه را که فرو می ریخت، از سقوط بازدارد و نشد.

اکنون تنها راه نجات خود را در مرگ خود می بیند. و لذا هر روز که می گذشت، برای مرگ بی قرارتر می شد، تنها روزنه ای که می تواند از زندگی بگریزد.

تنها امیدش این است که با جانی لبریز از شکایت و درد به پدر پناه برد، و در کنار او بیاساید.

چرا مسلمانان به دختر پیامبر کمک نکردند؟

دردآور این که فاطمه علیهاالسلام با آن شأن و جلالت و مقام بلندش بلافاصله بعد از وفات پیامبر از طرف ابوبکر و عمر مورد ظلم و ستم واقع شد و پیش اصحاب و یاران پیامبر اظهار تظلم کرد و از آنها استمداد نمود و با دلائل محکم حقانیت خود را به اثبات رساند با این که آنها همه حقانیت او را تصدیق می کردند و به مظلومیت او اشک می ریختند، ولی عجیب است که در آن مجلس عمومی کسی به یاری فاطمه علیهاالسلام برنخواست و کسی از او حمایت نکرد.

راستی چرا مهاجر و انصار که دو بازوی پرتوان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به شمار می رفتند، به دختر پیامبرشان کمک نکردند؟ کجا بودند زنان مهاجر و انصار که اطراف فاطمه علیهاالسلام را نگرفتند؟! و چرا در آن شرایط دختر پیامبر را تنها گذاشتند؟ چند روز مجلس ابوبکر با مجلس پیامبر صلی الله علیه و آله فاصله

داشت؟ چرا به این زودی همه چیز را فراموش کردند؟! بر فرض اگر شك داشتند، در آنچه واقع شده بود، چرا به شهادت شاهدان وی گوش فرادادند؟!

ولی عایشه دختر ابوبکر همین که بر ضد امیرالمؤمنین علی علیه السلام قیام کرد، و برای کشتن بنی هاشم و ریختن خون عده ی زیادی از مسلمانان از مکه به سوی بصره حرکت نمود، گروه زیادی از مسلمانان به یاری او شتافتند و او را بر ظلم و عدوان یاری نمودند و در حمایت او کشته ها دادند و سرگذشت تأسف بار او در تاریخ معروف است با این که می دانستند که عایشه حجاب خدا و رسول خدا را به موجب آیه ی شریفه ی: (وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ...) (۱) پاره کرد و در خانه ی خود قرار نگرفت، مانند دوره ی جاهلیت پیشین به آرایش و خودآرائی پرداخت و هر عاقلی و اهل هر ملتی می داند که در جهاد و اقامه ی خلافت اقتدا بر زنان جایز نیست.

با وجود روایات آنها در کتاب «الجمع بین الصحیحین» در مسند «ابی بکر» که از آن ضلالت و گمراهی عایشه و پیروان او در رفتن به بصره معلوم می شود آنجا که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ» «هرگز رستگار نمی شوند قومی که حکومتشان را به دست زن بسپارند».

با وجود این که حمیدی در کتاب «الجمع بین الصحیحین» باز از مسند عبدالله بن عباس روایت کرده که از عمر بن خطاب سؤال کرد و

ص: ۱۵۳

گفت: کیستند آن دو زن از زنان پیامبر که قرآن درباره ی آنها فرمود: (إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُهُمَا) (۱) اینک اگر هر دو زن به درگاه خدا توبه کنید که البته دل‌های شما (خلاف رضای پیغمبر صلی الله علیه و آله) میل کرده است.

عمر گفت: «هما عائشه و حفصه». (۲) «آندو عبارتند از عایشه و حفصه».

این متابعت آنها از عایشه و خودداریشان از یاری فاطمه علیهاالسلام از چیزهایی است که صاحبان عقل رابه تعجب وامی دارد و دلالت می کند بر این که آنان که از بنی هاشم عدول کردند، در منتهای ضلالت و گمراهی بودند.

در رابطه با تصدیق عایشه و عداوتشان نسبت به فاطمه، این که حمیدی و دیگران در «الجمع بین الصحیحین» روایت کرده اند که پیامبر صلی الله علیه و آله چون به مدینه هجرت کردند موقتاً در بعضی از خانه های اهل مدینه ی سئیکنی گزید و قرض کرد تا محل انباری خرما را که به دو یتیم به نام سهل و سیهیل تعلق داشت، خریداری نماید که سرانجام آنجا را به پیامبر هبه کردند. روایت شده است که پیامبر آنجا را خرید و در آن مکان مسجد ساخت و اتاقهایی هم برای سکونت خانواده و زنانش بنا نمود و چون تمام شد به آنجا انتقال یافت.

باز حمیدی در حدیث صد و سی و چهارم از مسند انس بن مالک

ص: ۱۵۴

۱- ۲۰۹. تحریم: ۴.

۲- ۲۱۰. بخاری، صحیح: ج ۶، ص ۷۰-۷۱.

در موضع مسجد به خصوص روایت کرده است و در روایت دیگری هم گفته: پیامبر چون خواست مکان مسجد را از قوم بنی النخیر بخرد آنجا را به پیامبر هبه کردند و در آنجا یک درخت خرما وجود داشت و قبرستان مشرکین بود، پیامبر درخت را کند و قبرها را خراب کرد. (۱).

و همچنین کتابشان مشتمل است بر این که «بیوت» (خانه ها) از پیامبرشان بود. یعنی پیامبر مالک آنها بود.

در آیه ی شریفه می خوانیم:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ). (۲).

«ای کسانی که به خدا ایمان آورده اید، بر خانه های پیغمبر داخل نشوید مگر آن که اذن دهد».

معلوم است که همسرش عایشه در مدینه خانه ای از خود نداشت و نه پدرش و نه قومش در مدینه از خودشان منزل نداشتند زیرا که آنها در مکه اقامت داشتند و کسی هم ادعا نکرده که عایشه در مدینه برای خود خانه ای ساخت با وجود این، همه ادعا کرده اند که ابوبکر حجره ی پیامبر را که پیامبر در آنجا دفن شده بود، به عایشه تسلیم نمود ولی فاطمه دختر پیامبر را از فدک و عوالی منع کرد، با این که فدک در تصرف او بود و بنا به شهادت شاهدان عینی پدرش آن را در حال حیاتش به وی بخشیده بود و فاطمه را برخلاف آیات ارث، از ارث پدر محروم ساخت پس اگر عایشه

ص: ۱۵۵

۱- ۲۱۱. مسلم، صحیح: ج ۱، ص ۳۷۳.

۲- ۲۱۲. احزاب: ۵۳.

حجره را در اثر سئیکنی مالک شده باشد، پس چرا زنان دیگر پیامبر مالک حجره های خود که در آنها ساکن بودند، نباشند؟ و می دانیم پیامبر به هنگام رحلتش زنان متعدد داشت و هر کدام در حجره ای سئیکنی داشتند و اگر از راه ارث بود، پس به چه طریق عایشه از پیامبر ارث برد ولی دخترش فاطمه علیهاالسلام ارث نبرد؟!

چگونه عایشه همان حجره را به خود اختصاص داده بود در حالی که نه یک از هشت یک میراث، یعنی یک قسمت از ۷۲ قسمت به او می رسید و چه کسی میراث پیامبر را بین وراث او تقسیم کرد و آن حجره را به عایشه داد؟!

عجیب است که عایشه خود را مالک حجره ی پیامبر می دانست و لذا موقعی که خواستند جنازه ی امام حسن علیه السلام را در حجره ی پیامبر دفن کنند، عایشه گفت: خانه، خانه ی من است و به کسی اجازه نمی دهم در آنجا دفن شود.

ابوالفرج اصفهانی در «مقاتل الطالبیین» می نویسد:

چون خواستند آن حضرت را دفن کنند، عایشه بر استری سوار شده از بنی امیه و مروانی ها برای خواست و شاعر در اینباره می گوید:

«فَيَوْمًا عَلَى بَغْلٍ وَ يَوْمًا عَلَى جَمَلٍ». (۱).

«روزی بر استر و روزی بر شتر سواری».

ص: ۱۵۶

۱- ۲۱۳. ابن جوزی، تذکره الخواص: ص ۱۲۲ - ابوالفرج اصفهانی، مقاتل: ص ۳۰- ابن ابی الحدید: ج ۴، ص ۱۸.

«عایشه به قاطر سیاه و سفید سوار شد گفت: خانه، خانه، خانه ی من است آنجا به کسی اجازه نمی دهم دفن شود.» قاسم بن محمد ابن بوبکر» گفت: ای عمّه هنوز سرهای خود را از روز جمل احمر نشسته ایم آیا می خواهی بگویند روز قاطر شهباء برگشت؟! پس «صقر بصری» که یکی از شعرا است، عایشه را مخاطب کرده چنین می گوید:

وَ يَوْمَ الْحَسَنِ الْهَادِي عَلِي بَغْلِكَ أَسْرَعَتْ

وَ مَا نَشِتِ وَ مَا نَعْتِ وَ خَاصَمْتِ وَ قَاتَلْتِ

وَ فِي بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ بِالظُّلْمِ تَحَكَّمْتِ

هَلِ الزُّوجَةُ أُولَى بِالْمَوَارِيثِ مِنَ الْبِنْتِ

لَكَ التَّسَعُ مِنَ الثَّمَنِ وَ بِالْكُلِّ تَحَكَّمْتِ

تَجَمَّلْتِ، تَبَغَّلْتِ وَ لَوْ عَشْتِ تَفَيْلْتِ (۱).

«یعنی: روز دفن حسن هادی شتابان سوار قاطر شده آمدی با تبختر و خصومت و جنگ کردی، در خانه ی رسول خدا حکم به جور نمودی، آیا زوجه به میراث از دختر اولی است؟ (اگر از رسول خدا ارث برده می شد چرا به دخترش زهرا ندادند) برای تو نه یک از هشت یک است (یک قسمت از ۷۲ قسمت) ولی در همه تصرف و حکومت کردی روزی به شتر سوار شده به جنگ بصره رفتی و روزی به قاطر برنشستی و اگر نمردی و زنده ماندی به فیل هم سوار می شدی!»

از کارهای عجیب و شگفت انگیز آنها، هجوم جمعی از مسلمانان

ص: ۱۵۷

بر حجره ی پیامبر و ترک امتثال امر قرآن است که می فرماید: (لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ). «به خانه های پیامبر داخل نشوید مگر این که اذن بدهد».

ای کاش می دانستم بعد از وفات پیامبر صلی الله علیه و آله برای دخول امواتشان به حجره ی پیامبر و کندن آنجا و درست کردن قبر، از چه کسی اجازه گرفتند؟! و به اذن چه کسی آنجا را مقبره ی خود ساختند؟! اگر خانه اش میراث است - چنان که طبق حکم قرآن هم همین طور است - پس چرا از تمام ورثه ی آن حضرت اجازه نگرفتند؟! و ضمناً چگونه می تواند پیش آنها میراث باشد در حالی که ادعا کردند پیامبر صلی الله علیه و آله میراث نمی گذارد. اگر اموال آن حضرت ترکه برای همه ی مسلمانان بود، پس چرا به مسلمانان دیگر اذن ندادند مرده های خود را در آنجا دفن کنند؟! و چرا برای چنین کاری از مسلمانان اجازه نگرفتند؟ اگر اذن مسلمانان لازم بود، پس چرا در دادن فدک و عوالی به دخترش فاطمه از مسلمانان استجازه نمودند؟! در حالی که پدرش حق بزرگی در گردن مسلمانان داشت.

عجیب است که ابوبکر حجره ی پیامبر را نه به ورثه اش و نه به مسلمانان داد، بلکه آن را تنها به دخترش عایشه داد و بسیاری از مسلمانان می توانستند این موضوع را بر عایشه و پدرش انکار کنند ولی مدافعه کردند و تغافل ورزیدند. (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ).

بعضی از بی خردان معتقدند که خانه مال عایشه است زیرا هر حجره ای به نام یکی از زنان پیامبر که در آن خانه سئکنی داشت، نامیده

می شد به اصطلاح خانه ها به اسم زنها بود، و این دلالت می کند که خانه ها ملک طلق آنها باشد، لازمه ی این حرف این است که پیامبر صلی الله علیه و آله در مدینه از خود خانه ای نداشت و خانه ها ملک زنها بود و پیامبر در مدینه بر خانه های زنان وارد شده است و این برخلاف اجماع مسلمین است، زیرا همه اتفاق دارند که پیامبر بعد از آمدنش به مدینه در آنجا زمین خرید و خانه هایی ساخت و زنان را در همان خانه ها اسکان داد و قبلاً گفتیم عایشه در مدینه مالک خانه نبود.

و اگر خانه ها به خاطر سکونت زنها به آنها نسبت داده شده از باب استعاره و مجاز است، چنانکه می گویند: خانه ی مورچه و خانه ی چهارپایان و مانند آن اگرچه مورچه و چهارپایان مالک آن خانه نباشند و قرآن این موضوع را تصدیق می کند آنجا که می فرماید:

(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْضُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ). (۱).

«ای پیامبر گرامی، اگر زنان را طلاق دهید، به وقت عده ی آنها طلاق دهید و زمان عده (مدت پاکی) را بشمارید و از خدا که آفریننده ی شماس است، بترسید. و آن زنان را (تا در عده اند)، از خانه بیرون نکنید مگر آن که آشکارا کار زشت مرتکب شوند».

معلوم است که خانه ها مال پیامبر بوده و اگر مال زنان طلاق گرفته بود، نمی توان آنها را از خانه هایشان بیرون کرد خواه آشکارا عمل زشت

ص: ۱۵۹

انجام بدهند یا ندهند؟

پس به هر صورت این که می گویند خانه ها مال زنان پیامبر است، ادعای باطلی است و ادعای عایشه هم ظلم بود و هرگز آن خانه به حيله و رزی حلال نمی شود.

حمیدی در کتاب «الجمع بین الصحیحین» از مسند عبدالله بن زید بن عاصم انصاری از پیامبر صلی الله علیه و آله ذکر کرده که فرمود:

«ما بینَ بیتی و منبری روضةً من ریاضِ الجنَّة». (۱).

«ما بین خانه و منبر من باغی از باغات بهشت است».

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «ما بین عائشه و منبری» ما بین خانه ی عایشه و منبر من.

حمیدی همین روایت را با همین الفاظ از مسند ابوهریره نیز روایت کرده است. (۲).

مرحوم سید ابن طاوس می گوید: این حدیث را در صحیح مسلم با لفظ دیگر دیدم و آن این است که: «ما بین منبری و بیتی روضةً من ریاضِ الجنَّة».

و در همه ی اینها می فرماید: بیت من نه بیت عایشه.

آیا آنها را می بینی که قول پیامبر صلی الله علیه و آله را در این که می فرماید خانه ی من است، تصدیق نمی کنند؟! یا این که ادعای عایشه را درباره ی خانه از قول

ص: ۱۶۰

۱- ۲۱۶. مسلم، صحیح: ج ۲، ص ۱۰۱۰ در کتاب الحج- بخاری، صحیح: ج ۲، ص ۵۷.

۲- ۲۱۷. مسلم، صحیح: ج ۲، ص ۱۰۱۰ در کتاب الحج- بخاری، صحیح: ج ۲، ص ۵۷.

پیامبر صحیح تر می دانند؟!

ابن سعد صاحب «طبقات» از ابن عباس نقل کرده که گفت: هنگامی که از کار غسل و کفن رسول خدا صلی الله علیه و آله فارغ شد آن را در خانه اش روی تخت قرار داد و این شهادت ابن عباس است بعد از وفات پیامبر که خانه، خانه ی پیامبر است و نگفت: خانه ی عایشه.

طبری در تاریخ خود ذکر کرده است که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

«إِذَا غَسَلْتُمُونِي وَ كَفَّنْتُمُونِي فَضَعُونِي عَلَى سَرِيرِي فِي بَيْتِي هَذَا عَلَى شَفِيرِ قَبْرِي». (۱).

«هرگاه مرا غسل دهید و کفن کنید بر تختم در خانه ام قرار دهید، این برای من کنار قبرم است». نفرمود: در خانه ی عایشه و این آخرین عهد او با دنیا بود.

ص: ۱۶۱

۱- ۲۱۸. طبری، تاریخ: ج ۳، ص ۱۹۳.

هجوم غم و اندوه بر قلب زهراى اطهر

امكان داشت كه سوزش قلب فاطمه عليهاالسلام از هجران پدر كاهش يابد. از فقدان آن پدرى كه فاطمه در همه ي عمر مثل جان دوست مى داشت. ليكن وجود على عليه السلام هم در آن شرايط طورى نبود كه بتواند اين سوزش قلب را كاهش بخشد، با آن كه على عليه السلام در دنياى فاطمه عليهاالسلام بعد از پدر همه چيز بود و او انيس و مونس حقيقى فاطمه و پدر دو ريحانه ي فاطمه حسن و حسين عليهاالسلام بود، بلكه آنچه سيل غم و اندوه را به قلب فاطمه سرازير كرده بود، جفائى بود كه آن كس كه در منصب حكم، جاگزين مسند پدر فاطمه عليهاالسلام شده بود، نسبت به فاطمه روا داشته بود و آن ظلم و بيداد، منشأ نگرانيهاى فاطمه عليهاالسلام بود.

آن كس كه در منصب حكومت جانشين پدر فاطمه شده بود، در اين جاىگاه با مهربانى و عطوفت قرار نگرفته و آن را از راه طبيعى به دست نياورده بود، بلكه او آن جاىگاه را به قهر و غلبه و جبر تصرف كرده بود و در به دست آوردن آن مسند، سختى و رنج هم نبرده بود و آن طورى

که خود او و همکارانش می خواستند و هدفشان بود و در آن محل قرار گرفته بود، نه آنگونه که پدر فاطمه خواسته بود و مورد پسند و رضایتش بود و این کار در احساس فاطمه، سرپا غصب و تصرف عدوانی بود.

پدر فاطمه، پیش از آن که پدر کسی سوای فاطمه باشد، پدر فاطمه بود، پس چرا مردم همه چیز فاطمه حتی پدر او را هم، از او غصب کرده بودند.

پدر فاطمه آن کسی بود که جزیره‌العرب را ساخته بود و به قوم عرب عزت بخشیده بود بی تردید فاطمه هم محبت و علاقه‌ی جوشانی به او داشت چرا که معمار و سازنده‌ی آن محیط منحصراً او بود، بنابراین طبق کدام عرف و قانون جنگل و روی چه اصل ناپسندی عربهای جزیره، آن روز وحشیانه ازدحام کردند تا باقیمانده‌ی جان فاطمه را از او بگیرند و پهلوی او را درهم بشکنند.

پدر فاطمه آن کسی بود که منطق و بیان را آفرید، او کسی بود که حق و ایمان را برانگیخت و همو بود که راهنمایی کرد، همو او بود که خیر و برکت نازل کرد. بنابراین روی چه مدرکی راههای منطق را بر او بستند؟ و به چه حقی رأی استوار و متین او را پس از او در پشت پرده، مخفی داشتند؟!

اگر بنا بود کسی جانشین پیغمبر شود، می بایست در همه چیز جانشین وی باشد. در آنچه گفته بود و در آنچه عمل کرده بود، در آنچه گرفته بود و در آنچه بذل کرده بود، در آنچه بخشیده بود و در آنچه

وصیت کرده بود و در دشمنی او در دوستی او، در نهی او و در خواسته و مطلوب او.

آیا این خلافت ناقص و عقیم، پیچیده و دونیم چگونه خلافت و جانشینی بود، چه نتیجه ای دارد، اصرار بر به دست گرفتن این خلافت در حالی که در این اصرار، نوعی انحصارطلبی محسوس است؟ چه ارزشی دارد آن خلافتی که ظاهرش رنگ صدق و راستی دارد و باطنش را حيله و تزویر گرفته است؟ خلافت ایشان، پیامبر را در فشار گرفت و او را کوچک جلوه داد، در حالی که پیامبر بسیار قدرتمند بود و محیط درخشندگی او بسیار وسیع بود. آیا به راستی این زمامداری و غضب خلافتی بدینگونه، جانشینی و خلافت پیامبر به شمار می آید؟ یا ایجاد زرق و برقی بود و رنگ و روی ظاهر؟ به قدری حرص بر این خلافت زیاد شد که کار رو به سختی و فشار گذارد و عدل و داد در آن تباه و نابود شد. در حالی که حرص در وجود پیغمبر نسبت به رسالت، سبب فیض و گشاده دستی بود و عدل در نزد او انگیزه ی توسعه و بخشایش.

همه ی این افکار در مغز فاطمه علیهاالسلام دردمند، دور می زد که ناگهان جامه ی خلافت بر تن ابوبکر پوشیده شد در حالی که در این واقعه، نقض وصیت پدر فاطمه علیهاالسلام به طور چشمگیری نهفته و عیان بود و «فدک» هدیه ی پدر فاطمه به فاطمه بود از وی بریده شد.

بی تردید درد و رنج فاطمه از رحلت پدر، بیش از آن درد و رنجی نبود که می دید رسالت و آئین پدرش بازیچه ی فرصت طلبان شده است. او

«فدک» را می خواست نه به خاطر آن که دارائی خود را فزونی بخشد، بلکه از این رهگذر به استحکام و استواری بیفزاید فاطمه علیهاالسلام قیام کرد تا ارث خود را بازخواست کند و باز هم معنی این قیام چنان نبود که هدف وی به راستی به دست آوردن همین ارث باشد و جز این چیز دیگری نباشد، بلکه وی می خواست از رهگذر این قیام، احساس اجتماعی را که همواره و بی وقفه به پستی و خواری گرائیده بود، بیدار کند بپا خاست تا ثابت کند آن کس که ادعای جانشینی پیامبر را می کند غاصبی بیش نیست و نیز برای حاکم روشن سازد که فدک و هر چیز دیگر همانند فدک، خاری در دیده ی خلافت او و هر خلافت دیگری است. تا آن موقع که مقام خلافت از ایشان بازستانده شود.

آیا طلب کردن «فدک» چیزی غیر از طلب کردن خلافت برای علی علیه السلام بود؟

آیا غصب فدک از دست فاطمه علیهاالسلام، چیزی سواری ربودن وسیله ی کمک از مطالبین خلافت بود؟

فاطمه با همه ی وجود خویش دریافته بود که درخواست فدک از طرف او سبب بازگشت آن زمین بدو نمی شود وی ارث دیگری را مطالبه می کرد ارثی که در آن عزت نفس بود و در آن امتداد راه پدرش بود. این، آن ارثی بود که فاطمه علیهاالسلام به مسجد آمد تا آن را بازخواست کند. (۱).

ص: ۱۶۵

۱- ۲۱۹. تلخیصی از نوشته ی سلیمان کتانی، استاد مسیحی، ترجمه ی جعفر طباطبائی، فاطمه ی زهرا در نیام: ص ۱۶۷ به بعد.

گریه ی بسیار چرا؟

فاطمه ی زهرا علیهاالسلام بانوی اسلام بعد از پدرش مدت کوتاهی عمر کرد، در همان مدت کوتاه گریه ی او قطع نشد تا آنجا که او را یکی از «بکائین» یعنی زیاد گریه کنندگان شمرده اند و هیچ گاه خندان دیده نشد. (۱).

روزی اُم سلمه بر فاطمه علیهاالسلام وارد شد و عرض کرد: ای دختر رسول خدا حالت چطور است؟

فرمود: شب را تا صبح با غم و اندوه گذراندم، «فَقَدُ النَّبِيُّ وَ ظَلَمَ الْوَصِيَّ، وَ هَتَكَ وَاللَّهَ حِجَابَهُ» پدرم را از دست دادم، خلافت وصی غضب شده و برخلاف دستور خدا و رسول، امامت را از او گرفتند زیرا از علی علیه السلام کینه داشتند چون پدرانشان را در جنگ بدر و احد به قتل رسانده بود. (۲).

علی علیه السلام می فرماید: فاطمه روزی پیراهن پدرش را از من خواست. وقتی پیراهن را به وی بوئید و بوسید و آنقدر گریست تا بی حال شد. وقتی چنین دیدم پیراهن را از او مخفی نمودم. (۳).

روایت شده وقتی رسول خدا از دار دنیا رفت بلال مؤذن دیگر

ص: ۱۶۶

۱- ۲۲۰. طبقات ابن سعد: ج ۲، بخش ۸۵/۲- ابونعیم اصفهانی، حلیه الأولیاء: ج ۲، ص ۴۳- سیوطی، الثغور الباسمه: ص ۱۵، طبع بمبئی- خوارزمی، مقتل الحسن: ص ۷۹- مجمع الزوائد: ج ۹، ص ۲۱۱- تهذیب التهذیب: ص ۱۳۴- ذخائر العقبی: ص ۵۳- أنساب الأشراف: ص ۴۰۵- نظم دُرر السمطین: ص ۱۸۱- نور الأبصار: ص ۴۲.

۲- ۲۲۱. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۷- ۱۵۶ به نقل از مناقب.

۳- ۲۲۲. بحار: ص ۴۳، ص ۱۵۷.

اذان نگفت. روزی فاطمه از او خواست اذان بگوید تا بار دیگر بانگ مؤذن پدرش را بشنود و خاطرات گذشته تجدید شود. بلال اطاعت کرد شروع به گفتن اذان کرده و گفت:

اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، فاطمه علیها السلام به یاد دوران پدرش افتاد به شدت گریه کرد، هنگامی که بلال گفت: أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فاطمه از شنیدن نام پدر صیحه زد و غش کرد. مردم به بلال گفتند: دیگر اذان نگو که فاطمه دار دنیا را وداع گفت و خیال کردند که فاطمه به درود حیات گفت. بلال اذان را قطع کرد وقتی فاطمه به هوش آمد به بلال گفت: اذان را تمام کن. عرض کرد ای سرور بانوان عالم اجازه بده بقیه را نگویم زیرا برای شما می ترسم. (۱).

حضرت زهرا علیها السلام بعد از پدر آنقدر گریه کرد که همسایگان از گریه اش بی تاب شده خدمت علی علیه السلام عرض کردند: فاطمه را بگو یا شب گریه کند روز آرام بگیرد و یا روزها گریه کند شب آرام باشد. زیرا گریه ی او آسایش را از ما سلب کرده است. (آیا گریه ی فاطمه آسایش را از هیئت حاکمه سلب کرده بود یا از مردم؟!).

فاطمه علیها السلام در پاسخ فرمود: عمر من به آخر رسیده و در بین شما چندان توفقی ندارم. روزها دست حسنین علیهما السلام را می گرفت و سر قبر رسول خدا صلی الله علیه و آله می گریست و به فرزندانش می فرمود: این قبر جد شماست که شما را بر دوش خود سوار می کرد و دوستان می داشت.

ص: ۱۶۷

بعداً می رفت در قبرستان بقیع سر قبر شهدا اشک می ریخت.

علی علیه السلام برای آسایش فاطمه علیها السلام سایبانی در بقیع درست کرد که بعداً به نام «بیت الأحران» نامیده شد. (۱).

انس می گوید: هنگامی که از دفن رسول خدا صلی الله علیه و آله فارغ شدیم و برگشتیم فاطمه علیها السلام فرمود: ای انس چگونه راضی شدید بر بدن رسول خدا صلی الله علیه و آله خاک بریزید. (۲).

ابن بابویه به سند خود از محمود بن لیبید روایت کرده است که گفت: حضرت فاطمه بعد از وفات پدر بزرگوارش می آمد و در کنار مزار شهدا نزد قبر حمزه ی سیدالشهدا گریه می کرد. روزی به کنار قبر حمزه رفتم دیدم آن حضرت در آنجا به شدت گریه می کند صبر کردم تا ساکت شد آنگاه به سوی وی رفتم، سلام کردم گفتم ای سرور زنان از گریه ی جانسوزت رگ دلم پاره شد. فرمود: ای اباعمر! «ويحق لي البكاء فلقد أصبت بخير الآباء رسول الله» «حق دارم گریه کنم به مصیبت بهترین پدرها رسول خدا مبتلا گشتم». آنگاه این شعر را خواند:

إِذَا مَاتَ يَوْمًا مَيِّتَ قَلَّ ذِكْرُهُ

و ذِكْرُ أَبِي مُنْذَ مَاتَ وَاللَّهِ أَكْثَرُ

گفتم ای بانوی من! دوست دارم مسأله ای را از شما سؤال کنم. فرمود: بپرس. عرض کردم: آیا پیغمبر قبل از وفاتش علی علیه السلام را به امامت

ص: ۱۶۸

۱- ۲۲۴. بحار: ج ۴۳، ص ۱۵۷- خصال: ج ۱، ص ۲۷۲- امالی صدوق: ص ۱۲۱- ارشاد القلوب: ص ۹۵- روضه الواعظین: ص ۵۲۰- تفسیر عیاشی: ج ۲، ص ۱۸۸- مناقب: ج ۳، ص ۳۲۲- کشف الغمّه: ج ۲، ص ۱۲۶.
۲- ۲۲۵. أُسد الغابه: ج ۵، ص ۵۲۴- طبقات ابن سعد: ج ۲، ص ۸۳.

تعیین کرد؟ فرمود: واعجبا! آیا روز غدیر را فراموش کردید؟ عرض کردم غدیرخُم را می دانم ولی می خواهم بدانم که رسول خدا صلی الله علیه و آله به شما در اینباره چه فرمود؟ گفت: خدا گواه است که رسول خدا به من فرمود:

«علیُّ فیکم خیرٌ من أخلفه فیکم و هو الإمام والخلیفه بعدی و سبطای و تسعةٌ من صُلب الحسین أئمه أبرار لئن اتبعتموهم وجدتموهم هادین مہدیین ولئن خالفتموهم لیکون الإختلاف فیکم إلی یوم القیامه».

«بعد از من علی علیه السلام خلیفه و امام است و دو فرزندم حسن و حسین علیهما السلام و نه نفر از صلب حسین علیه السلام امام می باشند اگر از آنان پیروی کنید، هدایت می شوید و اگر با آنان مخالفت نمایید، تا دامنه ی قیامت اختلاف در میان شما خواهد بود».

گفتم: پس چه شد که علی علیه السلام حق خود را مطالبه ننمود؟

فرمود: «ای اباعمر! امام همانند کعبه است باید مردم به سوی او آیند او به سوی کسی نرود».

و پس از آن فرمود:

«قسم به خدا اگر حق را به اهلش واگذار کرده بودند، هیچ دو نفری درباره ی خدا اختلاف نمی کردند و حق از دست سلف صالح به بازماندگان می رسید تا زمان قیام قائم ما که نهمی از پشت فرزندم حسین علیه السلام است، ولیکن کسی را که خدا عقب انداخته بود، جلو انداختند و کسی را که مقدم داشته بود، در عقب گذاشتند وقتی پیامبر را به خاک سپردند، به هوای نفس خود کسی را اختیار کردند و به رأی

خود عمل نمودند هلاکت باد بر ایشان. آیا نشنیدید خداوند می فرماید:

(وَرَبِّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ...)

«پروردگار تو (خطاب به پیامبر) می آفریند و برمی گزیند اخبار به دست آنان نیست».

بلی شنیدید لکن آنها چنانچه خدای می فرماید: (فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ...) «هستند، چشمهای سر کور نمی شود، لیکن چشمهای دل کور می گردد هیئات آرزوهای خود را در دنیا پهن کردند و مرگهای خویشان را به فراموشی سپردند، بار خدایا به تو پناه می برم از کجی بعد از استقامت یعنی گمراهی بعد از هدایت». (۱).

گریه های فاطمه علیها السلام، علل و عوامل متعددی داشت. مرگ پدر، مظلوم شدن شوهر، از دست رفتن حق و بالاتر از همه دگرگونی هائی که پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله- به فاصله ای اندک- در سنت مسلمانی پدید آمد. ملت جوان اسلام از مسیر حقیقی و طریق مستقیم دیانت منحرف شد و در راهی افتاد که پراکندگی و بدبختی از نتایج حتمی آن است این بود که کاخ امیدش، همه ی دیوارها و پایه ها و برج و باروهائی که با آن همه رنج برآورده شده بود، ناگهان یک مرتبه درهم فرو ریخت و دردهای فراوان و سنگین بر دل او هجوم آورد و همین سبب شد که وی اشکهای از دیده و خونهای از سینه روان سازد.

ص: ۱۷۰

استاد گرانقدر «سلیمان کتانی» محقق و نویسنده ی بزرگ مسیحی در کتاب ارزشمند خود به نام «فاطمه الزهرا و ترفی عمد» علیهاالسلام (فاطمه ی زهرا زهی در نیام) که بهترین کتاب در باره ی شخصیت فاطمه زهرا علیهاالسلام شناخته شده، زیر عنوان «دو لبخند» می نویسد:

«زمین از فاطمه، جز دو لبخند نصیبی نداشت. دو لبخندی که گرداگرد لبان فاطمه دور می زد، همچنانکه لبخندی بر دهان دانشمندی، در برابر جمعی از نادانان و یا گروهی از دروغگویان می نشیند. لبان فاطمه، لبخند نخستین را در حالی بر لبان فاطمه نقش بست که اندوه، دل فاطمه را می فشرد و او در اطراف بستر پدر خود می گردید، بستری که کابوس مرگ بدان چشم دوخته و گرداگرد آن طواف می کرد. این لبخند، لبخندی بود که سراسر آن آرزو و سراسر آن رضایت خاطر بود. همانا عایشه، تماشاگر این تبسم بر چهره ی فاطمه بود و بدان گواهی داد.

آری عایشه می دید که این لبخند به گونه ی گوارائی بر رخسار فاطمه می نشیند، همچنانکه قطره ی شبنمی بر غنچه ی گل، بی تردید عایشه از این تبسم در شگفت بود، تبسمی که بر سیمای فاطمه ی غمگین، در برابر جسد پدر، نقش بسته بود، در حالی که بندهای جان پدر را آخرین نفس های او از هم می کشید و از این رهگذر بود که عایشه، فاطمه را به چیزی همانند اختلال فکری متهم کرد زیرا مرگی که با دو شهبال خود در آن گوشه ی اندوهبار خیمه زده بود، نمی توانست چیزی جز اشک از دیدگان فرو ریزد و جز ولوله انگیزد. عایشه - مگر پس از زمانی - دریافت نکرد که لبخند

فاطمه علیهاالسلام پاسخی از جانب فاطمه بود. پاسخ به وعده ای که پدر فاطمه به فاطمه داده بود و او را خرسند ساخته و در گوش وی گفته بود که وی نخستین کسی از خاندان او خواهد بود که به پدر خواهد پیوست و بدو ملحق خواهد شد. (۱).

این نخستین لبخندی بود که فاطمه آن را بسان حجابی که در پس آن دریاهائی از معانی، نهفته است. بر چهره ی خود نقش بست. دریائی از دریافت و احساس، دریائی از مهربانی، دریائی از فداکاری، دریائی از پارسائی، دریائی از ریشخند و استهزای زمین و خاک زمین، دریائی از گریز، دریائی از اشتیاق به رهائی و آزادی، دریائی از ایمان به پدر، دریائی از شکفتگی جوانی، دریائی از قهرمانیها و دریائی از میراث گرامی.

پس از این لبخند، اشکهای بسیاری بر روی دو گونه ی او راه گشود که این اشکها، اشکهای آرزوی تحقق یافتن و عده ای که نوید نزدیکی دیدار پدر را می داد، بود. این اشکها همانند امواجی بود که به کناره ی ساحل می خورند و خاکهای آن را شستشو می دهند. این اشکها بسان اشکهای قهرمانانی بود که در قید و بند اسارت ها گرفتار آمده اند، این اشکها تراژدی هائی بود که بر صحنه های نمایش خانه ها شکل گرفته و تجسم می یابند.

و آنگاه این تراژدی و داستان غم انگیز به پایان رسید. و اینجا لبخند دومین فاطمه شکل گرفت. لبخند دومین و آخرین فاطمه علیهاالسلام این لبخند را در حالی آشکار فرمود که بر آن تابوتی که خود به دست خویش ساخته

ص: ۱۷۲

بود، (۱) صعود می فرمود و خود را در آن پنهان می نمود. فاطمه علیهاالسلام آنچنان که عروس به هنگام زفاف پذیرای آرایش خود می شود، پذیرای مرگ شد. غسل نمود. آنگاه جامه ی نوین خویش را طلب فرمود تا آن را در بر کند. سپس پارچه سرتاسری کفن را به روی خویش افکند، همانا آن خورشید تابناک و جلوه ی دل افروز به خاموشی گرائید و همه چیز تمام شد و آخرین کلام فاطمه این سخن التماس آمیز بود که: پس از مرگ جسد وی مخفی و پوشیده بماند. فاطمه همه ی لوازم و واجبات را خود به دست خود انجام داد و آنگاه دیدگان خود را بر بست، در حالی که لبخند شادمانی و خشنودی بر لبان او نقش بسته بود. فاطمه لحظه ای بعد در پیشگاه پدر بود». (۲).

روز وفات زهرای مرضیه علیهاالسلام همه ی مردم مدینه بر مظلومیت زهرا می گریستند و مدینه یکپارچه ضجّه و ناله بود. مثل این که پیامبر از دنیا رفته است. چنانکه ابن ابی الحدید معتزلی با ذکر سند از قول شیخ ابی یعقوب می گوید: زمانی که فاطمه علیهاالسلام از دنیا رفت، تمام زنان پیامبر صلی الله علیه و آله در مراسم تعزیه ی بنی هاشم شرکت نمودند و کلامی نیز از عایشه به علی علیه السلام منتقل شد که حاکی از آن بود که عایشه از مرگ فاطمه خوشحال شده است!! (۳).

ص: ۱۷۳

۱- ۲۲۸. اسماء چیزی مثل هودج عروسی بر فاطمه درست کرده بود او در حبشه دیده بود که نعش «تابوت» به شکل خاصی می سازند و جنازه را در آن قرار می دهند. (ذخائر العقبی: ص ۵۳- مجمع الزوائد: ج ۹، ص ۲۱۰).

۲- ۲۲۹. فاطمه ی زهرا علیهاالسلام زهی در نیام، ترجمه ی سید جعفر طباطبائی: ص ۱- ۲۵۳.

۳- ۲۳۰. شرح نهج البلاغه ی ابن ابی الحدید: ج ۹، ص ۱۹۸- البته ابی یعقوب شیعه نبود، بلکه سنی معتزلی متعصبی بود.

آیا سکوت اصحاب می تواند دلیل بر حقانیت ابوبکر باشد؟

ممکن است کسی بگوید اگر ابوبکر در مورد فدک و ارثیه ی فاطمه علیهاالسلام به خطا حکم نمود، و روایتی که او تنها از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل کرده، حجت نبوده و توان معارضه با صریح قرآن را ندارد، پس چرا همه اصحاب در اینباره سکوت نموده و دم نزدند و به ابوبکر اعتراض نکردند با اینکه زهرا از آنان استمداد نمود؟!

در این رابطه سید مرتضی پاسخی از ابوعثمان جاحظ از کتاب (العباسیه) او نقل نموده است که در جای خود عالمانه و منصفانه است. ابوعثمان جاحظ (۱) می گوید:

«عده ای گمان می کنند، دلیل بر صدق خیر ابوبکر و عمر درباره ی منع فدک از فاطمه سکوت اصحاب رسول خدا و ترک اعتراض آنان است».

ص: ۱۷۴

۱- ۲۳۱. جاحظ تمایل به نصب عداوت با اهل بیت داشت و در کتاب عثمانیه، بزرگان علمای شیعه را به باد انتقاد گرفته است (الکُنْی وَالْأَلْقَاب: ج ۲، ص ۱۲۱).

سپس می گوید:

«اگر عدم اعتراض به ابوبکر و عمر از سوی اصحاب دلیل بر صدق گفتار آن دو باشد، عدم اعتراض به فاطمه در هنگام احتجاج با ابوبکر نیز دلیل بر صحت ادعای فاطمه است. به خصوص این که گفتگوی آنان در اینباره به درازا کشیده شد، مراجعه و اصرار و شکایت فراوان گردید و موجبات خشم و غضب فراهم شد و از سوی فاطمه به نقطه ی اوج رسید تا آنجا که از ابوبکر و عمر قهر نمود و سفارش کرد که ابوبکر بر او نماز نگذارد و هنگامی که برای مطالبه ی حق خود با ابوبکر و یارانش احتجاج نمود به او فرمود: در هنگامی که مُردی، چه کسی از تو ارث می برد؟ ابوبکر گفت: خانواده ام، حضرت فرمود: پس چه شده است که ما از پیامبر ارث نمی بریم؟»

و سرانجام، پس از آن که او را از ارث محروم نمود و در حق او بخل ورزید و بر علیه او دلیل اقامه نمود و مسأله را علنی کرد و چون فاطمه علیهاالسلام ظلم و ستم را مشاهده نمود و خود را بدون یاور دید، فرمود: «وَاللَّهِ لَأَدْعُوَنَّ اللَّهَ عَلَيْكَ...» «به خدا سوگند بر تو نفرین خواهم کرد». و ابوبکر گفت: من در حق تو دعا می کنم.

فاطمه فرمود: «وَاللَّهِ لَأُكَلِّمَنَّكَ أَبَدًا» «هرگز با تو سخن نمی گویم».

و او گفت: من هرگز تو را ترک نمی کنم.

بنابراین اگر عدم اعتراض اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله دلیل بر صحت گفتار ابوبکر است، ترک اعتراض به فاطمه نیز دلیل بر صحت خواسته ی او

ص: ۱۷۵

است زیرا حداقل واجب بر اصحاب این بود که اگر خواسته ی فاطمه علیهاالسلام بی مورد بود و به آن آگاهی نداشت، او را آگاه می کردند و اگر ادعایش از روی فراموشی بود، او را یادآوری می کردند و به او تذکر می دادند که اعتراض نکند و راه ناصواب نرود و این که می بینیم در هر دو جانب سکوت اختیار نموده اند، سکوت آنان را دلیل هیچ چیز نمی پنداریم و رجوع به اصل حکم خداوند در مورد ارث، در این صورت تنها راه درست است و بر همگان واجب است که به این اصل مراجعه کنند...

دیگر این که چگونه ترک اعتراض اصحاب را دلیل و حجت قاطع بدانیم در صورتی که عمر به طور صریح اعلان می دارد:

دو نوع متعه در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله وجود داشت مُتَعَتَانِ كَانَتَا عَلَيَّ عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ: مُتَعَةُ النِّسَاءِ وَ مُتَعَةُ الْحَجِّ أَنَا أَنَهَى عَنْهُمَا وَأُعَاقِبُ عَلَيْهِمَا» «متعه حج و متعه زنان و من شما را از آن نهی می کنم و آن را تحت پیگرد قرار می دهم» هیچ کس از صحابه به او اعتراض نمی کند و ممانعت از اجرای این دو حکم الهی را ناپسند نمی داند. و حتی از او سؤال نیز نمی کنند و شگفت زده نمی شوند که چگونه دستور پیامبر را این چنین نادیده گرفته و صریحاً بر خلاف آن دستور می دهد و چگونه عدم اعتراض اصحاب را می توان دلیل بر صحت چیزی دانست در حالی که عمر صریحاً پس از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله در سقیفه ی بنی ساعده اظهار می دارد که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «الْأُتْمَةُ مِنَ قُرَيْشٍ»، «امامان از قریش هستند» (یعنی غیر از قریش به خلافت نمی رسند). و چگونه در هنگام مرگ خود

گوید اگر (سالم) زنده می بود، هرگز در مورد او برای خلافت تردید نداشتیم در حالی که سالم برده زنی از انصار بود که آن زن را آزاد ساخت و از قریش نبوده است و هیچ کس در این مورد به او اعتراض ننمود و با او مقابله نکرد و از کارش در شکفت نماند.

عدم اعتراض و سکوت مردم دلیل بر حقانیت کسی است که دارای قدرت و شوکت نباشد اما کسی که صاحب قدرت و زور است، و می تواند امر و نهی نماید و مخالف را به قتل برساند و زندانی نماید، اگر سخنی گوید و مردم سکوت کنند هرگز سکوت و عدم اعتراض مردم نشانه ی تصدیق گفتار صاحب نفوذ و قدرت نمی باشد.

سپس جاحظ می گوید:

«بعضیها گفته اند بلکه بر صدق گفتار و درستی کار آنان، خودداری اصحاب از خلع آنان از حکومت و عدم شورش بر آنان است یعنی اگر صحابه کار ابوبکر و عمر را خلاف می دانستند بر علیه آنان شورش می کردند و آنان را از خلافت خلع می نمودند و چون این کار را نکرده اند، دلیل بر این است که کار آنان را خلاف نمی دانستند چنانکه بر عثمان به خاطر کار مخالفت صریح او با قرآن، بر او شوریدند و او را به قتل رساندند و اگر کار ابوبکر و عمر هم آنچنان بود که می گویند، می بایست امت همان روشی را درباره ی ابوبکر و عمر به کار می بردند که درباره ی عثمان انجام دادند، در حالی که عثمان دارای نیروی بیشتر و قومی شریف تر و ثروتی افزون تر و تجهیزاتی بیش از آنان داشت».

ص: ۱۷۷

جاحظ می گوید در پاسخ می گوئیم: ابوبکر و عمر قرآن را (به ظاهر) انکار نکردند و دستورات پیامبر را (علناً) انکار نمودند، بلکه پس از اقرار به حکم میراث مدعی روایتی از پیامبر شدند که (عقلاً) محال بوده و ادله ی عقلی وجود چنین روایتی را ممتنع ندانسته و نیز شاید برخی از اصحاب آنان را به خاطر این که در میان قوم خود عادلش می پنداشتند، تصدیق نموده زیرا ظاهرالصلاح بودند و پیش از این نیز گناه و خیانتی آشکار از آنها مشاهده نموده بودند بنابراین تصدیق آنان به خاطر حسن ظنی بوده که داشتند و نیز به این جهت که بسیاری از آنان از حقیقت ادله اطلاع نداشتند و به همین لحاظ اعتراض اندک گردید و مردم مسائل را واگذار کردند و همین امر باعث شد کار مشتبه شود و جز آگاهانی پیشتاز نتوانند حق را از باطل تشخیص دهند.

و نیز به این جهت که ابوبکر و عمر کمتر از بیت المال استفاده می کردند و مردم خواهان آن هستند که خلیفه در مسائلی که موجب ازدیاد ثروت آنان شده، سخت گیر نباشد و مالیات هائی را که از آنان دریافت می دارد به مصرف شخصی خود نرساند. برخلاف عثمان که چنین نبود و نیز ممانعت ابوبکر و عمر از استرداد حق عترت پیغمبر، موافق با خواسته ی بزرگان قریش و عرب بود و نیز عثمان خود شخص ضعیف النفس بود. قدر و منزلت و مقام خود را نمی دانست و با مخالفان خود شدت عمل نشان نمی داد این مسائل باعث شد که مردم در مورد عثمان از خود جرأت نشان دهند، در حالی که اگر چندین برابر کارهای

خلافی که عثمان انجام داد، اگر ابوبکر و عمر انجام می دادند، کوچکترین عکس العملی از سوی مردم دیده نمی شد. (۱).

آری هرگز سکوت صحابه و عدم اعتراض آنان را در مورد غضب فدک و ارثیه ی حضرت زهرا علیهاالسلام نمی توان دلیل بر حقانیت ابوبکر و عمر دانست، بلکه سکوت آنها به علت اختناق و خفقانی بود که حکام جدید به وجود آورده بودند. مگر کسی در آن شرایط جرأت مخالفت داشت عمر که شخصاً قهرمان این صحنه بود از نظر اخلاقی مردی خشن و درشتخو و پُرهیت و وحشتناک بود.

ابن ابی الحدید می گوید:

بزرگان صحابه از ملاقات با عمر پرهیز داشتند ابن عباس عقیده خود را درباره مسأله «عول» بعد از فوت عمر ابراز داشت به او گفتند: چرا قبلاً نمی گفتی؟ گفت: از عمر می ترسیدم. (۲).

«درّه عمر» یعنی تازیانه او ضرب المثل هیبت بود تا آنجا که بعدها گفتند: «درّه عُمَرُ أَهْيَتِ مِنْ سَيْفِ حِجَّاجٍ» یعنی: تازیانه عمر از شمشیر حجاج مهیب تر بود. (۳).

عمر زنی را برای پرسش از جریانی احضار کرد زن حامله بود،

ص: ۱۷۹

۱- ۲۳۲. شافی، سید مرتضی: صص ۲۳۴-۲۳۳- بنا به نقل ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه: ج ۱۶، صص ۲۶۷-۲۶۴.

۲- ۲۳۳. شرح نهج البلاغه: ج ۱ و ۷۳، ص ۱۷۴.

۳- ۲۳۴. نهج البلاغه: ج ۱، ص ۱۸۱.

هنگامی که او را دید بچه اش را سقط کرد. (۱).

عمر نسبت به زنان خشونت بیشتری داشت زنان از او زیاد می ترسیدند در فوت ابوبکر زنان خانواده اش می گریستند و عمر مرتب منع می کرد اما زنان همچنان به ناله و فریاد ادامه می دادند، عاقبت عمر «ام فروه» خواهر ابوبکر را از میان زنان بیرون کشید و تازیانه ای بر او نواخت زنان پس از آن، متفرق گشتند. (۲).

و نیز نقل کرده که عمر هنگام مرگ از اهل شوری پرسید: همه شما طمع در خلافت دارید؟ زبیر گفت: ما از تو کمتر نیستیم زیرا تو در میان قریش نه از ما در اسلام سبقت داشتی و نه در نزدیکی به پیغمبر صلی الله علیه و آله.

ابوعثمان جاحظ گفته است: به خدا سوگند اگر نه این بود که زبیر می دانست عمر در همان ساعت خواهد مرد هرگز جرأت نمی کرد چنین سخنی بگوید و جرأت نفس کشیدن نداشت. (۳).

از اینجا معلوم می شود این مرد خشمگین به هنگام حمله به خانه فاطمه چه طوفانی به پا کرده بود مگر در آن شرایط کسی می توانست درباره خلافتکاریهای فرزند خطاب سخنی بگوید این شهادت دختر پیامبر بود که همینکه عمر را با شعله ای آتش در کنار خانه خود دید به وی خطاب کرد: ای پسر خطاب! آیا برای آتش کشیدن خانه ما آمده ای... (۴).

ص: ۱۸۰

۱- ۲۳۵. شرح نهج البلاغه: ج ۱، ص ۱۷۴.

۲- ۲۳۶. شرح نهج البلاغه: ج ۱، ص ۱۸۱.

۳- ۲۳۷. شرح نهج البلاغه: ج ۵، ص ۱۳ و ۱۴.

۴- ۲۳۸. عقدالفرید: ج ۵، ص ۱۳ و ۱۴، ج ۳، ص ۶۴.

می دانیم علی علیه السلام کسی بود که در تمام لحظات زندگی خویش، در نهایت آمادگی بود که جان خود را در راه خدا نثار کند. او از روزی که خود را شناخت و تا صبحی که در مسجد کوفه به شهادت رسید، در راه مصالح اسلام فداکاری کرد. او صاحب همان شمشیری بود که - هر جا که حمله می کرد و هجوم می آورد - همواره پیروزی به حلقه ی آن آویخته بود. دلیری بود که هیچ گاه دلیری دلاوران بدو نمی رسید، سواری که از سوارکاران گوی سبقت ربوده بود. در میدان جنگ جز برای پیکار جابجا نمی شد. او همیشه برای جهاد در راه خدا پیشگام و در میدانهای جنگ مشتاق دیدار دشمن بود. او به استقبال مرگ می رفت و در مقابل دشمن، صبور و بردبار بود با افکندن خود به کام مرگ، بر مرگ چیره می شد و مرگ را به عقب نشینی و فرار وادار می کرد و گویاترین نمونه برای شجاعت و دلیری و استواریش همان داستان خوابیدن او در شب هجرت (۱) در بستر رسول خدا صلی الله علیه و آله بود با این که کاملاً می دانست که در معرض خطر است، و از دم شمشیر آن جنگجویان جان سالم بدر نخواهد برد و...

پس جای این سؤال است که آیا صاحب آن شجاعت و شهامت چرا بعد از حادثه ی تلخ سقیفه و غصب فدک و مظلومیت همسرش سکوت اختیار کرد؟ مسلماً سکوت آن حضرت با توجه به سوابق

ص: ۱۸۱

درخشانش از ضعف و ترس نبود، زیرا او از دوران جوانی عاشق شهادت بود، از اینجا معلوم می شود علت سکوت او چیز دیگری بوده است.

هنگامی که علی و زهرا علیهما السلام از کفن و دفن رسول خدا صلی الله علیه و آله فارغ شدند، در مقابل عمل انجام شده ای قرار گرفتند و دیدند ابوبکر را عده ای به خلافت برگزیده اند و گروهی از مسلمانان با او بیعت کرده اند، در چنین موقعیتی، علی علیه السلام یکی از چند کار را می توانست انجام دهد:

۱- دست به شمشیر زند و قیام نماید و مردم را بر علیه او بشورانند.

۲- یا این که برای حفظ منافع شخصی با ابوبکر سازش نماید.

۳- یا این که روش معتدلی را انتخاب کند. یعنی نه قیام مسلحانه نماید و نه با ابوبکر سازش کند، بلکه راهی بین این دو انتخاب نماید.

برای آن حضرت انتخاب اول امکان نداشت زیرا در صورتی که می خواست مسلحانه وارد مبارزه شود، اقدام او به ضرر اسلام تمام می شد و دشمنان اسلام که در کمین بودند، از این اختلاف استفاده می کردند ممکن بود اسلام را که تازه پا گرفته بود، به طور کلی ریشه کن سازند بدین جهت آن حضرت منافع اسلام را ترجیح داد و از قیام مسلحانه صرف نظر کرد و همین تصریح پیامبر صلی الله علیه و آله بود.

اقدام دوم هم نه با روحیه ی او می ساخت و نه صلاح می دانست زیرا می دید اگر ابتدا با ابوبکر بیعت کند بدین وسیله عمل مردم و ابوبکر تأیید می شود و موضوع امامت و خلافت پیغمبر برای همیشه از مسیر اصلی

خود خارج می گردد و تمام زحمات و فداکاریهای پیامبر و خودش یکسره از بین می رود. علاوه بر این، حکومت ابوبکر مشروعیت پیدا می کند و هر عملی را که او انجام دهد، به حساب دین و پیغمبر گذاشته می شود.

این بود که سیاست سکوت پیش گرفت اما چه سکوت تلخ و دردآوری.

آیا برای غیرت الله سخت تر و مشکل تر از آن ساعتی بود که عده ای از اشرار به خانه ی او هجوم آوردند و حریم او را شکستند و در جلو چشمش ناموس او را آزدند و بر بازوانش تازیانه زدند او سکوت اختیار کرد؟! سبحان الله این چه سکوت تلخ و دشواری است؟! خدا می داند که علی علیه السلام در آن ساعت چه حالی داشت؟ و ناظر به همین احوال است کلام اندوهبار امام علیه السلام که فرمود:

«وضعیتی که پیش آمد، مرا به تأمل واداشت آیا با دست تنها (و بی یاور) بپا خیزم یا با اندوهی عمیق بنشینم و صبر کنم؟ در محیطی که پیران را فرسوده، جوانان را پیر، و مردان با ایمان را تا واپسین دم زندگی به رنج وامی دارد».

«فَرَأَيْتُ أَنَّ الصَّبْرَ عَلَى هَاتَا أَحْجَى، فَصَبْرْتُ وَ فِي الْعَيْنِ قَدَى وَ فِي الْحَلْقِ شَجَى، أَرَى تَرَاثِي نَهْبًا» (۱).

«سرانجام دیدم صبر و شکیبایی به عقل و خرد نزدیکتر است، لذا شکیبایی پیشه کردم ولی به کسی می ماندم که خاشاک چشمش را پر کرده و استخوان گلوش

ص: ۱۸۳

را گرفته، با چشم خود می دیدم، میراثم را به غارت می برند»!

امام بناچار به تصمیم نهائی خود رسید، سکوت اختیار کرد تا زمانی که اطمینان یابد که می تواند افکار عمومی را علیه ابوبکر و دو همکارش بسیج کند.

از همان روزهای سخت و دشوار این هدف او بود، کوشش خود را با آن آغاز کرده بود ابتدای کار چنین بود که شبانه به همراه همسر و فرزندان به خانه ی بزرگان مدینه می رفت. و آنان را به یاری خود دعوت می کرد و سفارشات پیامبر را بدانان تذکر می داد.

در همه ی این احوال همسرش در کنار او، موضع و حقانیت او را تأیید می کرد و در این جهاد سری، همرمز و همدست او بود. اما در این دیدارها بر آن نبود که گروهی را برای جنگ متشکل کند زیرا می دانیم، علی علیه السلام در همه حال یارانی داشت که عاشقانه و پروانه وار گرد او بودند، بلکه هدفش این بود که مردم را بیدار کند و با خود همراه سازد اینجاست که فدک را به عنوان نخستین برنامه ی جدید علی علیه السلام می بینیم و قیام فاطمه ی بزرگ علیهاالسلام که طرح دقیق آن به دست وصیّ نبیّ ریخته شده بود.

نقش فاطمه علیهاالسلام در این مرحله از نهضت در این خلاصه می شد اموالی را که ابوبکر از او مصادره کرده بود، مطالبه کند و آن را مقدمه برای مناقشه در مسأله ای اساسی، یعنی خلافت قرار دهد و به مردم بفهماند روزی که علی علیه السلام را ترک گفتند و دور ابوبکر را گرفتند، از جاده ی حق منحرف شدند و با کار خود به خطا درافتادند و با کتاب الهی به مخالفت

برخاستند شکل گرفتن این فکر در ذهن زهرا علیهاالسلام او را بر آن داشت که خلافت را به جای اصلی خودش باز گرداند از اینرو شجاعانه بپا خاست و خلیفه ی حاکم را به خیانت آشکار و به بازی گرفتن شرافت قانون الهی، متهم ساخت و نتیجه ی انتخاب سقیفه را که از آن، ابوبکر برآمده بود، به مخالفت با کتاب خدا محکوم کرد.

به گفته ی مرحوم شهید صدر: این اقدام زهرا علیهاالسلام از دو ویژگی و امتیاز برخوردار بود که علی علیه السلام نمی توانست خود، آن را به جای همسرش انجام دهد:

اول: زهرا علیهاالسلام به سبب مصیبت عظیمی که به او رسیده بود و ارج و مقام والائی که در پیش پدرش داشت، بهتر از علی علیه السلام می توانست عواطف مردم را بر علیه نظام حاکم بشوراند و مسلمانان را تحت تأثیر جاذبه ی روح بزرگ پدر خود قرار دهد و احساسات آنها را متوجه مسائل اهل بیت سازد.

دوم: تا زمانی که او در مقام یک زن بپا خاسته و هارون محمد صلی الله علیه و آله - علی علیه السلام - در خانه ی خویش به سکوتی تلخ و صلحی موقت تن در داده بود به انتظار این که مردم به دور او جمع شوند و اگر زمان ایجاب کند به رهبری قیام برخیزد و در غیر این صورت در خاموش کردن فتنه ها بکوشد. منازعه ی زهرا علیهاالسلام هرگز، شکل جنگی مسلحانه - که نیاز به رهبری داشت، که فرماندهی آن را تعهد کند - به خود نمی گرفت. به هر تقدیر زهرا علیهاالسلام بپا خاسته بود و پایداری می کرد چه قیام همگانی را بر ضد

خلیفه ترتیب دهد و چه مبارزه او در محدوده ی جدال و نزاعی عادی بماند، ولی او کار را به جایی نمی کشاند که مایه ی فتنه و انشقاق در جامعه ی اسلامی گردد.

بدین ترتیب امام علیه السلام بر این تصمیم بود که فریادش را با زبان زهرا و مظلومیت او به گوش مردم برساند و خود در انتظار فرصتی مناسب بماند و نیز می خواست تا قیام زهرا برای همه ی پیروان قرآن، در بطلان خلافت موجود برهانی اقامه کند و به یقین خواسته ی امام به تمامی حاصل شد چرا که زهرا حق و حقانیت علی را با سخنانی که سرشار از روح هنر و زیبایی و پیکار و ستیزندگی بود، به همه ی انسانها ابلاغ کرد. (۱).

عیادت زنان مدینه از دختر پیامبر

پس از وفات پیامبر و ناراحتی های پی در پی که برای فاطمه پیش آوردند، چندی به قبرستان «احد» می رفت با عموی پیامبر حمزه، درد دل می کرد و عصر برمی گشت و چندی هم در قبرستان بقیع برای پدر گریه می کرد و غالباً حسنین علیهما السلام هم در خدمت مادر بودند و شبانگاه به سوی خانه علی علیه السلام برمی گشت. چندی بدین منوال گذشت بیماری فاطمه علیها السلام شدت پیدا کرد و ناراحتی آن حضرت بیشتر و کم کم ضعف بر حضرتش مستولی گردید به طوری که دیگر نمی توانست حرکت کند و در خانه بستری شد.

ص: ۱۸۶

امام صادق علیه السلام فرمود:

در اثر ضرباتی که «قنقذ» بر پیکر نازنین زهرا وارد ساخت، سقط جنین کرد و بدان جهت پیوست رنجور و ضعیف می گشت تا این که رسماً بستری شد و در خانه خوابید. (۱).

امیر مؤمنان و اسماء دختر عُمیس از آن حضرت پرستاری می نمودند. (۲).

در این حال از یک طرف فکر می کرد پس از پدر در اندک زمانی نسبت به او از مردم چه بی مهریها رسیده؟ و از طرف دیگر حق شوهرش علی علیه السلام پایمال هوای نفس عده ای مسلمان نماها شده است؟ از طرف پدرش پیغمبر به او وعده داده اول کسی که بعد از من از دنیا می رود، تو خواهی بود. (۳).

باز از طرفی فکر می نماید نسبت به بچه های عزیزش که آنها را برابر جان خود دوست می دارد، پس از او که یتیم خواهند شد، چه خواهد شد؟!

کم کم آثار مرگ در جبین مقدسش ظاهر شد. از طرفی هم خوشحال است که از این زندگی تلخ و بی ارزش رهایی خواهد یافت و از جهتی هم برای امیر مؤمنان و مظلومیت او و فرزندانش مضطرب و

ص: ۱۸۷

۱- ۲۴۲. دلائل الإمامة: ص ۴۵- بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۷۰.

۲- ۲۴۳. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۲۱۱.

۳- ۲۴۴. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۵۹.

ناراحت است! آیا پس از مرگ من با آنها چگونه رفتار خواهند نمود؟

او کاملاً می دانست که خانه نشینی علی علیه السلام آغاز یک تاریخ هولناک و خونین است و بیعت سقیفه، بیعت های خونینی را به دنبال خواهد داشت و فدک، سرآغاز غضب های بزرگ و ستمهای بزرگ فردا خواهد بود.

دختر پیغمبر نالان در بستر افتاد، در مدت بیماری او، از اصحاب و یاران پیامبر، از آنان که هر چه داشتند از برکت پدر او بود، چند نفر او را دلداری دادند و یا به دیدنش رفتند، هیچ کس! جز دو تن از محرومان و ستمدیدگان چون بلال و سلمان.

در هر صورت چند روزی است فاطمه قدرت و توانایش را از دست داده و دیگر نمی تواند از خانه خارج شود. زنهای مدینه و زنهای مهاجر و انصار همین که فاطمه علیها السلام را ندیدند، پی بردند که کسالت فاطمه شدت پیدا کرده است. اما بعد از چندی که بر بیماری فاطمه علیها السلام در خانه با بی خبری گذشته بود، خودش به این کتمان اصرار داشت و فرموده بود که کسی را خبر نکنند، زنان مدینه بعد از این که باخبر شدند، همه همدیگر را خبر کردند و گفتند: فردای قیامت ما در جواب پیغمبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله چه خواهیم گفت؟ اگر از ما سؤال کند از دخترم فاطمه چه خبر دارید و پیغمبر بفرماید با این همه سفارش که درباره ی دخترم نمودم با او چگونه رفتار نمودید؟

عواطف زنان مدینه تحریک شد یکدیگر را خبر نمودند و همه با

هم تصمیم گرفتند از آن حضرت عیادت کنند آمدند درب خانه ی فاطمه علیهاالسلام. کنیز حضرت آمد سؤال کرد چه کار دارید؟ گفتند: برای عیادت آمده ایم. گفت: اندکی صبر کنید تا از بانویم کسب اجازه کنم.

رفت و برگشت اجازه ی ورود داد، البته معلوم است که زنان سالخورده در پیش و زنان جوان به دنبال آن ها وارد حجره ی فاطمه علیهاالسلام شدند. چشم زنان مدینه که به سیمای رنگ پریده و غمگین حضرت زهرا افتاد، بی اختیار اشک در چشمها حلقه زد. سرها به زیر افتاد، اشکها از چشمها جاری شد ولی هنوز فاطمه زبان به سخن باز نکرده است.

مختصر زمانی گذشت همه محزون، همه غمگین، همه ناراحت، آنچنان سکوت دردناک فضای حجره را گرفته که نمی توان بیان نمود، ناگهان فاطمه علیهاالسلام نگاهی پرمعنی به اطراف کرد.

در این حال یکی از زنان سکوت مجلسی را درهم شکست، عرض کرد: یا بنت رسول الله کیف أصبحت؟ ای دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله شب را چگونه صبح نمودی؟ حال شما چگونه است؟

رقت قلب زنان بیشتر است قلب بانوان رحیم و دلسوز است زهرا علیهاالسلام با آن همه رنجوری زنها را پذیرفت بود تا آخرین حرف خود را در آخرین ساعات عمر به زنان مدینه بگوید تا به گوش شوهرانشان برسانند و سپس فارغ از زحمت مسؤولیت هدایت و رهبری امت از دنیا چشم ببوشد. لذا برخلاف عادت بیماران، جواب را از حال رنجور خود نداد. بلکه فرمود:

«أصبحتُ واللَّهِ عائفةً لِدُنْيَا كُنَّ قَالِيَهُ لِرِجَا لِكَنَّ!».

«به خدا سوگند صبح کردم در حالی که به دنیای شما بی علاقه هستم و از مردان شما غصبناک!»!

بعد از این که امتحانشان کردم به دورشان افکندم و از دستشان ملول و دلگیرم. اف بر عقیده ی سست و رأی متزلزل آنها، چه کار بدی کردند و مستوجب غضب الهی گشتند! من خلافت و فدک را در اختیارشان گذاشتم ولی ننگ آن برای همیشه بر دامنشان باقی خواهد بود!»!

تا این که فرمود:

«وَيَحْتُمُّ أُنِّي زَخْرَحُوها عَن رِوَايَةِ الرَّسَالَةِ وَ قِوَاعِدِ النَّبِوَّةِ وَ الدَّلَالَةِ وَ مَهْبِطِ الرُّوْحِ الْأَمِينِ...».

«وای بر آنها، به چه علت خلافت را از مقر اصلی و پایگاه رسالت و محل نزول امین وحی و از آن کسی که خبره و آگاه به امور دنیا و آخرت بود، دور ساختند؟ این زیان و خسران بر همه آشکار است.».

«و ما الَّذِي نَقَمُوا مِن أَبِي الْحَسَنِ نَقَمُوا مِنْهُ وَاللَّهِ نَكِيرٌ سَيْفُهُ وَ قَلْبُهُ مَبَالِغَةٌ بِحَتْفِهِ وَ شَدَّةٌ وَ طَأْأَةٌ...».

«وای به حال شما، چگونه خلافت را از علی علیه السلام گرفتند به خدا سوگند علت کنار زدن او جز این نبود که از شمشیر بَرّان و حملات سخت او و دلاوریهایش در راه خدا ناراحت بودند. چه شد که شما چنین مست جاه و مقام شدید، چگونه قضاوت می کنید و چه جواب می گوئید، سوگند به خدای یگانه که افعال زشت و نابکار شما حامل یک سلسله حوادث خونینی است که به زودی مولود آن میوه دهد و اول کام خود شما را تلخ سازد!».

ص: ۱۹۰

و چون پستان مرکب سواری را بدوشید خون تازه دست شما را بیالاید، از این نهالی که کاشتید میوه ی مسموی به کام خود فرو خواهید برد، آن وقت زیان ستمکاران آشکار می گردد. شما نمی دانید که خود را به چه پرتگاهی انداختید بدون شک کورکورانه به ظلمتکده ی نیستی می روید و درهای طعن و لعن را بر خود می کشانید.

اکنون آمده حوادث ناگوار و منتظر شمشیرهای برنده و هرج و مرج دائم و دیکتاتوری ستمکاران باشید. بیت المال شما را به غارت خواهند کرد و منافع شما را به جیب خواهند ریخت. وای به حال شما چرا این چنین شدید؟ نمی دانید در چه مسیر خطرناکی افتاده اید از عواقب امور بی اطلاع هستید آیا می توانیم شما را به هدایت مجبور کنیم در حالی که خودتان از آن کراهت دارید. (۱).

گفتار آتشین فاطمه که از قلب پرسوز و گداز او سرچشمه گرفته بود آنچنان در زندهای مدینه اثر بخشید که همه را منقلب نمود همه چون شمع می سوختند از خانه حضرتش خارج شدند هر یک با یک دنیا ناراحتی به طرف خانه های خود حرکت کردند و مردانشان را از وضع رقت بار دختر پیامبر و شکوه های او آگاه ساختند.

گفتار زنان مدینه در مردان اثر عجیب و عمیقی بخشید. لذا صبحگاهان جمعی از بزرگان و مهاجر و انصار برای عذر تقصیر راهی

ص: ۱۹۱

۱- ۲۴۵. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۶۰- احتجاج طبرسی: ج ۱، ص ۱۴۷- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید: ج ۱۶، ص ۲۳۳- بلاغه النساء: ص ۱۹- عواظم العلوم: ج ۱۱، ص ۴۵۸.

خانه فاطمه شدند و گفتند ای سرور زنان عالم اگر علی علیه السلام قبل از ما بیعت می خواست با او بیعت می کردیم و جز او با کس دیگر بیعت نمی نمودیم ولی چه کنیم که ما بیعت کرده ایم. حضرت زهرا در پاسخ آنها فرمود: از من دور شوید عذر شما پیش من پذیرفته نیست شما مقصرید.

در نتیجه احساسات مردم بیشتر شد، تشمت و اضطراب ساعت به ساعت بیشتر گردید اهل مدینه ابوبکر را مخاطب ساخته و گفتند: دختر پیغمبر آخرین روزهای عمر خود را می گذرانند وای بر تو اگر فردای قیامت پیغمبر اسلام از تو سؤال کند که با دخترم فاطمه چگونه رفتار نمودید، چه جواب خواهی داد؟.

ابوبکر و عمر در مقابل عواطف و احساسات پرشور مردم مدینه نسبت به دختر پیامبر قرار گرفتند و در نتیجه به فکر افتادند چه باید کرد؟ عواطف مردم را چگونه باید آرام نمود و به چه طریق می شود مردم را ساکت نمود هر دو به این فکر افتادند که هر طوری شده باید از فاطمه عیادت نمود. آنها از عیادت زهرا ممنوع بودند و زهرا بر طبق تصمیمی که گرفته بود با آنان قهر کرده و اجازه عیادت و ملاقات نمی داد. کم کم دستگاه خلافت به وحشت افتاد که مبادا زهرا علیهاالسلام از این مرض بهبود نیابد و از خلیفه وقت ناراضی باشد و این لکه تا قیامت بر دامن آنها باقی بماند.

به قول مهیار دیلمی:

سَيَعْلَمُ مَنْ فَاطِمَ خَصْمُهُ

بِأَيِّ نِكَالٍ غَدًا يَزِيدُ (۱).

ص: ۱۹۲

«آن را که خصم و دشمن فاطمه ی زهراست، فردا داند که چه کیفی برای او مهیاست».

عیادت عباس عموی پیامبر

یکی دیگر از کسانی که به عیادت زهرا ی مرضیه علیها السلام رفت، عباس، عموی پیغمبر بود. به او گفته شد حال دختر پیغمبر خوب نیست و خود را ممنوع الملاقات کرده و به کسی اجازه ی عیادت نمی دهد. عباس اجازه ی ملاقت دریافت نکرد و به منزلش برگشت و کسی را نزد علی علیه السلام فرستاد که من از فاطمه گلایه دارم به عیادت او رفتم به من اجازه نداد با آن که گمان می کنم من احقّ و اولی از دیگران به عیادت او باشم.

حضرت علی علیه السلام به آن کسی که پیام عباس آورده بود، فرمود: به عمویم بگو فاطمه گمان کرده است از مهاجر و انصار که نقض عهد کردند، همراه او هستند و لذا به خاطر آنها اجازه نداد، من از ایشان معذرت می خواهم. فاطمه دختر پیغمبر است که حق او را شناختند و وصیت پیغمبر را درباره ی او به عمل نیاوردند او مظلوم و بیمار است، امید است خداوند از ستمکاران انتقام بکشد و در دیوان عدالت خود حق او را بگیرد. ای عمو من از شما خواهش می کنم از تصمیمی که نسبت به اجتماع مهاجر و انصار گرفته اید، صرف نظر کنید. فاطمه به من وصیت کرده بیماری و حتی مرگ او را از دیگران پنهان کنم.

چون خبر به عباس رسید، گفت: خدا رحمت کند پسر برادرم

علی علیه السلام را نظر درستی داد. حقاً در خاندان عبدالمطلب مولودی بزرگتر و با برکت تر از علی علیه السلام پس از پیغمبر به دنیا نیامده او در هر حال و هر کار سابقه ی درخشانی دارد او اولین کسی است که به خدا و رسولش ایمان آورده است. (۱).

ص: ۱۹۴

۱- ۲۴۷. امالی شیخ طوسی: ص ۹۶- کشف الغمّه: ص ۱۴۹- البدایه والنهایه: ج ۵، ص ۲۸۵.

فریاد اعتراض، عیادت ابوبکر و عمر

روزها از حادثه ی تلخ سقیفه ی بنی ساعده گذشت و ریاست طلبان بر سریر حکومت استقرار یافتند، تا آن که باخبر شدند حال دختر پیامبر خوب نیست برای مصالح حکومتشان به فکر افتادند از آن حضرت عیادتی بکنند و از کرده های خود عذرخواهی نمایند بالاخره او دختر پیامبر است و رقیق القلب می باشد شاید با این عیادت او را از خود راضی نمایند و اگر هم راضی نشد لااقل پیش مردم عذری داشته باشند و از فشار افکار عمومی کاسته شود این بود ابوبکر و عمر هر دو باهم به طرف خانه ی فاطمه علیهاالسلام حرکت نمودند، درب خانه را کوبیدند کنیزک فاطمه آمد و گفتند به حضرت زهرا علیهاالسلام بگوئید ابوبکر و عمر برای عیادت آمده اند.

کنیزک رفت و برگشت گفت: خانم اجازه ی ورود نمی دهد. ابوبکر قسم خورد تا عیادت نکنم زیر سقفی آرام نگیرم من باید از فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله رضایت بطلبم. و شب رفت در بقیع که سایبانی نداشت، بماند.

فردای آن روز عمر به علی علیه السلام گفت: ای علی! ابوبکر پیر شده رقت قلب دارد به عیادت فاطمه رفت، فاطمه او را نپذیرفت تو فاطمه را راضی کن که اجازه دهد ما از او عیادت کنیم.

علی علیه السلام که صبرش در تصوّر نمی گنجید، به خانه رفت و مطالبی را که عمر گفته بود، به حضرت فاطمه رساند. و گفت: ای زن آزاده! آن دو نفر در کنار درب ایستاده اند و از من خواسته اند که از شما اجازه ی ملاقات بگیرم. اکنون نظر شما چیست؟ زهرا علیها السلام که از وضع رقّتبار علی علیه السلام خبر داشت، در برابر او مقاومت نکرد عرض کرد:

«یا علی البیتُ بَیتُکَ وَالنِّسَاءُ لِلرِّجَالِ لَا أُخَالِفُ عَلَیْکَ شَیْئاً».

«خانه، خانه ی تو است من هم در اختیار شما هستم هر طور می دانی عمل کن».

این سخن را فرمود به کنیزک خود گفت: صورت مرا به طرف دیگر بگردان که صورت آنها را نبینم آن دو نفر داخل حجره شدند سلام و احوال پرسی نموده عرض کردند: از ما راضی شو، خداوند از شما راضی باشد. حضرت توجهی نفرمود و جواب نداد پس از چند لحظه که سکوت حجره را فرا گرفته بود، فرمود: چه باعث شده از من رضایت می خواهید؟ گفتند: ما اعتراف می کنیم که به شما بد کرده ایم حالا آمده ایم از شما معذرت بخواهیم و امیدواریم ما را عفو نمائید.

فاطمه علیها السلام متوجه علی علیه السلام و به حضرت عرض کرد با آنها سخن نمی گویم تا سؤالی بکنم اگر راست گفتند چنانچه مایل باشم جواب خواهم گفت و اگر مایل نباشم با آنها سخن نگویم.

ابوبکر و عمر گفتند: دختر پیغمبر سؤال کن ما جواب می دهیم.

فاطمه علیها السلام فرمود:

«أُنشِدْ کَمَا بِاللَّهِ هَلْ سَمِعْتُمَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ: فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ

مَنِي وَاَنَا مِنْهَا مَنْ آذَاهَا فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَمَنْ آذَاهَا بَعْدَ مَوْتِي كَأَنَّ كَمَنْ آذَاهَا فِي حَيَاتِي وَمَنْ آذَاهَا فِي حَيَاتِي كَأَنَّ كَمَنْ آذَاهَا بَعْدَ مَوْتِي».

«شما را به خدا قسم می‌دهم که آیا شنیدید از پدرم رسول خدا صلی الله علیه و آله که می‌فرمود: فاطمه پاره‌ی تن من است، من از فاطمه هستم و فاطمه از من است، هر کس فاطمه را اذیت کند من را اذیت کند و هر کس من را اذیت کند فاطمه را اذیت کرده است، کسی که فاطمه را بعد از مرگ من آزار رساند، مانند کسی است که در حال حیات من او را اذیت کرده باشد، کسی که در حال حیات من او را اذیت کرده مانند کسی است که پس از مرگ من آزار او نموده باشد»؟

قالا اللَّهُمَّ نَعَمْ. هر دو گفتند: «آری ما این روایت را از پدرت شنیدیم».

زهرای اطهر علیها السلام همین که این اقرار را از آنها گرفت، دستهای مبارکش را به سوی آسمان برداشته گفت:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُكَ أَنَّهُمَا آذِيَانِي وَاللَّهِ لَا أَكَلُّمَكُمَا مِنْ رَأْسِي كَلِمَةً وَاجِدَةً حَتَّى أَلْقَى رَبِّي وَأَشْكُوا كَمَا بَمَا صَنَعْتَا بِي وَارْتَكَبْتَا مَنِي».

«خدایا تو شاهد باش این دو نفر (ابوبکر و عمر) حداکثر ظلم را نسبت به من روا داشتند، مرا اذیت کردند، خدایا من از آنها راضی نیستم، خدایا تو هم از آنها راضی نباش».

همین که این سخن را از صدیقه‌ی طاهره شنیدند، ابوبکر به جزع و فزع افتاد و گفت:

«يَا لَيْتَ أُمِّي لَمْ تَلِدْنِي». «ای کاش مادرم مرا نزائیده بود».

عمر گفت:

«تو پیرمرد خرفتی شده ای به خاطر غضب یک زن ناراحتی می کنی». (۱).

ابوبکر گفت:

«أنا عائذُ باللهِ من سخطه و سخطك يا فاطمه» «من به خدا پناه می برم از ناخشنودی او و ناخشنودی تو ای فاطمه».

پس از سخنان ابوبکر، حضرت زهرا فرمود:

«واللهِ لأدْعُونََ عَلَيْكَ عند كلِّ صلاه أُصَلِّيها». (۲).

«به خدا قسم بعد از هر نمازی که می خوانم شما را نفرین خواهم کرد».

پس ابوبکر خارج شد در حالی که به شدت گریه می کرد مردم دور او جمع شدند که چرا چنین پریشانی؟ گفت: شما مردم همه شب همسر خود را در آغوش می کشید و سرگرم خوشیهای خود هستید و مرا به این گرفتاریها مبتلا کردید. من به بیعت شما احتیاجی ندارم بیاید بیعت خود را پس بگیرید». (۳).

ابن قتیبه می افزاید:

«غضب فاطمه من أبي بكر و هجرته إلى أن ماتت».

«فاطمه از ابوبکر غضبناک شد و با او حرف نزد تا وفات نمود».

ص: ۱۹۸

۱- ۲۴۸. ابن قتیبه، الإمامه والسیاسه: ج ۱، ص ۲۰- علل الشارعی، صدوق: ص ۱۷۹، باب ۱۴۹.

۲- ۲۴۹. بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۹۸.

۳- ۲۵۰. الإمامه والسیاسه: ص ۲۰.

ممکن است بعضیها در روایت ابن قتیبه که در آن ادعا کرده فاطمه بر ابوبکر و عمر غضب کرد، تردید نمایند ولی هرگز در «صحیح بخاری» که نزد علمای اهل سنت صحیح ترین کتاب پس از قرآن است، نمی توانند تردید نمایند.

بخاری در صحیح خود در باب «مناقب قرابه رسول الله صلی الله علیه و آله» نوشته است که پیامبر فرمود:

«فاطمه بضعه منی فَمَنْ أَغْضَبَهَا أَغْضَبَنِي» (۱).

«فاطمه پاره ی تن من است هر که او را به خشم آورد، مرا به خشم آورده است».

و همچنین در باب «غزوه خیبر» از عایشه نقل کرده است که فاطمه علیها السلام دختر پیامبر کسی را نزد ابوبکر فرستاد و در مورد میراث خود از رسول خدا صلی الله علیه و آله استفسار کرد ابوبکر از دادن چیزی از آن میراث به فاطمه امتناع ورزید و لذا فاطمه بر ابوبکر خشمگین شد و از او رنجید و با او سخنی نگفت تا از دنیا رفت. (۲).

به هر حال از نوشته ی ابن قتیبه و بخاری یک نتیجه به دست می آید منتهی بخاری آن را به اختصار و ابن قتیبه تا اندازه ای به تفصیل ذکر کرده است و آن این است که رسول خدا صلی الله علیه و آله از غضب فاطمه علیها السلام غضبناک و از رضایتش خرسند و راضی می شود و اینکه فاطمه علیها السلام از دنیا رفت در حالی که بر ابوبکر و عمر خشمگین بود.

ص: ۱۹۹

۱- ۲۵۱. بخاری: ج ۵، ص ۳۶.

۲- ۲۵۲. صحیح بخاری: ج ۳، ص ۳۹.

بسیاری از اهل سنت: بخاری (۱) مسلم (۲) و ابن کثیر (۳) و زرقانی (۴) و ابن قتیبه (۵) و ابن سعد (۶) و ابن ابی الحدید (۷) و سمهودی (۸) و دیگران نوشته اند تا فاطمه علیها السلام زنده بود تا ابوبکر سخن نگفت و در حالی از دنیا رفت که از ابوبکر و عمر خشمگین بود.

آری ظلم و ستمی که بعد از وفات پیامبر صلی الله علیه و آله از طرف خلفا نسبت به خاندان رسالت و فاطمه زهرا علیها السلام شده چیزی نیست که قابل کتمان باشد، اگر چه جیره خواران و حقوق بگیران آنان در طول تاریخ سعی در کتمان آن داشته اند ولی جنایت و ظلم آنان به قدری بزرگ است که کاملاً نتوانسته اند دامن آنان را از لکه ی ننگین پاک سازند.

گرچه تا حدودی از شدت آن کاسته اند ولی همین مقدار که در کتابهای آنها مانده برای مظلومیت فاطمه علیها السلام و خاندان رسالت و محکومیت خلفا کافی می باشد.

البته روایات شیعه تمام جزئیات رفتاری که خلفا با حضرت زهرا علیها السلام کردند و سخنانی که آن حضرت گفته و ستمهای فراوانی که به

ص: ۲۰۰

۱- ۲۵۳. صحیح بخاری، ج ۵، ۱۳۹.

۲- ۲۵۴. صحیح مسلم، ج ۴، ۱۹۰۳.

۳- ۲۵۵. البدایه والنهایه، ج ۵، ۲۴۹.

۴- ۲۵۶. شرح المواهب، ج ۷، ۸.

۵- ۲۵۷. الامامه والسیاسه ج ۱، ۲۰.

۶- ۲۵۸. طبقات ابن سعد، ج ۸، ۱۸.

۷- ۲۵۹. شرح نهج البلاغه، ج ۴، ۸۱.

۸- ۲۶۰. وفاء الوفاء: ص ۱۵۷.

وی رفته همه را بازگو می کند و اگر کسی بخواهد به آنها اطلاع پیدا کند به کتب تاریخی و جوامع احادیث شیعه مراجعه نماید.

این مسئله- تا فاطمه علیهاالسلام زنده بود با ابوبکر خشمگین بود- نظر به ارتباط خاصی که با موقعیت ابوبکر دارد از نظر دانشمندان و مورخان شیعه و سنی دور نمانده و هر یک در پیرامون آن سخنها گفته اند. مخصوصاً دانشمندان اهل سنت درباره ی آن توجیهاتی نموده اند چنانکه ابن کثیر شامی در کتاب «البدایه والنهایه» می نویسد:

«من نمی دانم سبب خشم فاطمه (رضی الله عنها) بر ابوبکر چیست؟ اگر برای این بود که میراث پدرش را به وی نداده است او معذور بوده زیرا روایتی از پیغمبر نقل می کند که فرموده است ما پیغمبران ارث نمی گذاریم... تا این که می گوید: فاطمه نیز یکی از دختران حوّا است و مانند زنهای دیگر به خشم می آید لازم نیست فاطمه بی گناه باشد!! از طرفی نمی توان باور کرد زهرا ابوبکر را دروغگو بداند و بعد می گوید: فرضاً هم ابوبکر به تنهایی این حدیث را نقل نموده باشد، بر همه ی جهانیان لازم است از او بپذیرند.

در پایان اضافه می کند: که گویا خشم فاطمه و دوری گزیدن او از ابوبکر روزنه ی شرارت. و نادانی را به روی شیعه ها گشوده تا بی خردانه پندارهائی بافته اند!! آنها اگر حقیقت را فهمیده و مقام بلند ابوبکر را شناخته بودند، عذرش را می پذیرفتند، عذری که پذیرفتن آن بر هر کسی لازم است!! ولی شیعه ها مردم پست و رذلی هستند آنها حقایق روشنی را

که همه ی یاران پیغمبر و پیروان آنها قبول دارند، گذاشته و دنبال متشابهات می روند. (۱).

البته چنین توجیحات نامعقول و سخنان نامربوط از ابن کثیر شامی خلاف انتظار نیست زیرا او شدیداً تحت تأثیر افکار استادش «ابن تیمیّه» (متوفی ۷۲۸هـ-ق) و مکتب انحرافی او قرار گرفته. (۲) و عداوت شدیدی نسبت به شیعه و پیروان اهل بیت علیهم السلام داد. (۳).

او فاطمه علیهاالسلام را مثل زنان دیگر فرض کرده است در حالی که به تصریح بخاری در کتاب «الإستئذان» و در باب «مَنْ ناجی بین یدی الناس» فاطمه، سرور زنان جهان است و به تصریح بزرگان اهل سنت دوستی با فاطمه دوستی با خدا و رسول خداست و دشمنی با فاطمه دشمنی با خدا و رسول او است، هر عملی که فاطمه را به خشم آورد، خدا و رسول را به خشم می آورد. و هر رفتاری که باعث رضا و خشنودی فاطمه باشد، باعث خشنودی خدا و رسول او است آزار فاطمه، آزار خدا و رسول او است و نیکی و محبت نسبت به او نیکی و محبت به خدا و رسول او است. (۴).

ص: ۲۰۲

۱- ۲۶۱. ابن کثیر، البدایه والنهایه: ج ۵، ص ۲۴۹ و ۲۸۶، طبع ۱۶ سال ۱۹۳۲.

۲- ۲۶۲. دانشنامه ی ایران و اسلام: دفتر شماره ۶، ص ۸۰۵.

۳- ۲۶۳. شیعیان را به اتهام اینکه سه خلیفه ی اول و معاویه و یزید را لعن می کنند، به مرگ محکوم می کرد (نهایه: ج ۱۴، ص ۲۵۰).

۴- ۲۶۴. الإصابه: ج ۸، ص ۱۵۹- مستدرک: ج ۳، ص ۱۵۳- تذکره الخواص: ص ۱۷۵- ذخائر العقبی: ص ۳۹- أسد الغابه: ج

۵، ص ۵۲۲- صواعق: ص ۱۰۵- میزان الاعتدال: ج ۲، ص ۷۲.

و اگر فاطمه علیهاالسلام تنها بانوئی از این امت است که خداوند رجس و پلیدی را از او دور کرده و او را پاک و طاهره قرار داده، پس بی گمان غضبش برای غیر خدا نمی باشد و لذا است از غضب او، خدا و رسولش نیز غضب می کنند و از اینرو ابوبکر از ناخشنودی او به خدا پناه می برد.

و از شگفت انگیزترین مسائل در این مورد، سخن یکی از علمای اهل سنت است که پس از یادآوری این حادثه نسبتاً به تفصیل، نوشته است:

«معاذ الله که فاطمه علیهاالسلام ادعای چیزی کند، که در آن حقی ندارد و معاذ الله که ابوبکر، حق او را منع کند. و با این سفسطه گوئی پنداشته است که مشکل را حل کرده و پژوهشگران را قانع نموده است.

به قول دکتر تیجانی: این سخن مانند سخن کسی است که می گوید: «معاذ الله که قرآن غیر از حق بگوید و معاذ الله که بنی اسرائیل گوساله را پرستند».

«گرفتار شدیم با علمائی که می گویند چیزی را که نمی فهمند و ایمان به چیزی دارند در عین حال که ایمان به طرف مقابل و نقیضش هم دارند، در حالی که واقعیت این است که فاطمه علیهاالسلام قطعاً ادعا کرده و ابوبکر، ادعای او را رد کرده است حال از دو حال خارج نیست یا این که - نعوذ بالله - فاطمه دروغ گفت است که او منزه است از دروغ و یا این که ابوبکر به او ظلم کرده است و دیگر هیچ راه حل سومی برای قضیه وجود ندارد هر چند بعضیها در جستجوی آن هستند».

«و اگر با دلیلهای عقلی و نقلی، محال باشد که سرور زنان جهان دروغگو است، چرا که از پدرش پیامبر قطعاً چنین روایتی رسیده است که فرمود: «فاطمه پاره ی تن من است هر که او را آزار دهد، مرا آزرده ساخته است». و از بدیهیات کسی که دروغ می گوید، شایستگی چنین سخنی از رسول خدا صلی الله علیه و آله ندارد پس حدیث فی حد ذاته بر عصمت حضرت زهرا علیها السلام دلالت دارد. همچنان که آیه ی تطهیر نیز دلالت بر معصوم بودن او دارد که درباره ی او و همسرش و دو فرزندش، به گواهی شخص عایشه نازل شده است. (۱).

پس دیگر راهی نزد عقلا باقی نمی ماند جز این که اعتراف نماید به این که بر فاطمه علیها السلام ظلم شده و کسی می تواند ادعای او را رد کند که به آسانی به سوزندانش و سوزاندن منزلش دستور می دهد در صورتی که اعتراض کنندگان از خانه ی او برای بیعت با ابوبکر، بیرون نیایند». (۲).

بدین جهت است که آن حضرت به ابوبکر و عمر اجازه ی ورود به منزلش را نداد وقتی که آن دو، اذن گرفتند که بر او وارد شوند، فاطمه رویش را از آنان برگرداند و رو به دیوار کرده، و حتی راضی نشد که چشمش به آنها بیفتد. (۳) و پس از رحلتش شبانه و مخفیانه - طبق

ص: ۲۰۴

۱- ۲۶۵. صحیح مسلم: ج ۷، ص ۱۲۱- ۱۳۰.

۲- ۲۶۶. الإمامه والسیاسة: ج ۱۷، ص ۲۰.

۳- ۲۶۷. الإمامه والسیاسة: ج ۱۷، ص ۲۰.

وصیتش - دفن شد تا این که هیچ یک از آنان بر جنازه اش حاضر نشوند. (۱).

دکتر تیجانی - که توفیق الهی شامل حالش شده - با تأسف می گوید: بدینسان قبر یگانه دختر پیامبر تا امروز بر مردم پوشیده و پنهان است. من مجدّانه می پرسم چرا علمای ما از این حقایق چشم پوشی می کنند و میل ندارند پیرامون آنها بحثی کنند و لااقل ذکر نمایند و به گونه ای اصحاب رسول خدا را برای ما ترسیم می کنند که گویا همه ی آنها فرشتگانی هستند که هرگز خطائی از آنان سر نزده است و گناهی مرتکب نشده اند. (۲).

آری بسیاری از مورخان و علمای اهل سنت اقرار می کنند که فاطمه در مورد ارث خود و سهم ذوی القربی با ابوبکر نزاع کرد ولی او تمام سخنان و ادعاهای فاطمه را رد کرد تا وقتی که فاطمه از دنیا رفت بر ابوبکر خشمگین بود. با این حال، آنان از این حوادث و رویدادهای مهم با بی اعتنائی می گذرند و برای حفظ آبروی شیخین مایل نیستند در آن برنامه سخنی بگویند.

ابن ابی الحدید از احمد بن عبدالعزیز جوهری نقل می کند که فاطمه پس از قضیه ی فدک سوگند یاد کرد دیگر با ابوبکر و عمر حرف نزنند و از آنها خود را پنهان دارد و لذا در حال احتضار وصیت کرد و تأکید نمود، بلکه تعهد گرفت از علی علیه السلام که شبانه او را دفن کند و قبر او را

ص: ۲۰۵

۱- ۲۶۸. صحیح بخاری: ج ۳، ص ۳۹.

۲- ۲۶۹. آنگاه که هدایت شدم: ص ۱۸۸-۱۹۰.

مخفی دارد که آن دو نفر به جنازه ی او حاضر نشوند.

پس از این روایات معلوم شد که فاطمه در هنگام رحلتش از ابوبکر و عمر غضبناک و ناراضی بود و به موجب روایات فراوانی که در کتب اهل سنت موجود است و نمونه هائی از آنها ذکر گردید و هر کس فاطمه از او ناراضی و غضبناک باشد، خدا و رسول نیز او ناراضی و خشمگین هستند و چون این جریان به هیچ وجه قابل کتمان و اغماض نیست و بزرگترین لکه ی ننگی بر دامان شیخین است، خواسته اند برای این که این جریان را لوث کنند، و زبان دوستان علی علیه السلام و زهرا علیها السلام را کوتاه نمایند، بر آنها شریک جرم درست کرده اند و حدیثی جعل نموده اند که این اخبار درباره ی علی علیه السلام رسیده که چون خواست دختر ابی جهل را به عقد ازدواج خود درآورد و رسول خدا بر او غضبناک شد فرمود: هر کس فاطمه را بیازارد مرا آزرده است و کسی که مرا آزار دهد، مغضوب خداست و مرادش علی علیه السلام بوده است!!!

التبه هر انسان عاقلی با مختصر تأمل می فهمد که این حدیث از جعلیات مزدوران اموی است و هیچ تناسبی با شأن علی علیه السلام و زهرا ی اطهر علیها السلام ندارد چنانکه برخی از علمای بزرگ عامه نیز به این معنی اعتراف دارند.

ابن ابی الحدید معتزلی از شیخ و استاد خودش ابوجعفر محمد بن عبدالله اسکافی بغدادی در اینباره بیانی دارد و می گوید:

«معاویه بن ابی سفیان جمعی از صحابه و تابعین را معین نموده

ص: ۲۰۶

بود که درباره ی علی علیه السلام اخبار قبیح جعل نمایند و آن حضرت را مورد طعن و مذمت قرار دهند تا مردم از او بیزاری جویند. از جمله آنها ابوهریره و عمرو بن عاص و مغیره بن شعبه و از تابعین عروه بن زبیر و... و به بعضی از اخبار اشاره نموده تا می رسد به نام ابوهریره می گوید: ابوهریره کسی است که روایت نموده حدیثی را که معنای آن این است که علی علیه السلام از دختر ابوجهل در حال حیات پیامبر خواستگاری نمود. آن حضرت بر او غضب نمود و بالای منبر فرمود: بین دختر ولّی خدا با دختر دشمن خدا نمی شود جمع کرد؟ فاطمه پاره ی تن من است کسی که او را اذیت نماید، مرا اذیت نموده، کسی که می خواهد دختر ابی جهل را بگیرد، باید از دختر من دوری نماید!؟

آنگاه ابو جعفر اسکافی می گوید:

«والحدیث مشهور من روایه الکراییسی» یعنی این حدیث مشهور به روایت کراییسی است (به این معنی که هر روایت بی اساس را کراییسی می گویند).

ابن ابی الحدید گوید: این حدیث در صحیح بخاری و مسلم از «مسور بن مخرمه زهری» روایت شده و سید مرتضی علم الهدی در کتاب خود موسوم به «تنزیه الأنبیاء والأئمه» گوید این روایت از «حسین کراییسی» رسیده و او مشهور به انحراف از اهل بیت طهارت و از نواصب و دشمنان بزرگ آن خاندان جلیل بوده است و روایت او پذیرفته

ص: ۲۰۷

نیست. (۱) به علاوه اخبار مذمت اذیت کنندگان فاطمه علیها السلام فقط اختصاص به نقل از کرابیسی یا ابوهریره در خطبه ی ساختگی دختر ابوجهل نمی باشد، بلکه اخبار زیادی در اینباره وارد شده است از جمله بخاری در «فصل الخطاب» و احمد بن حنبل در «مسند» و میر سید علی همدانی در «موده القربی» حدیثی از سلمان محمدی نقل می نمایند که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

«حبّ فاطمه ینفع فی مئه من المواطن ایسر تلک المواطن الموت والقبر والمیزان والصراط والحساب فمن رضیت عنه ابنتی فاطمه رضیتُ عنه و من رضیته عنه رضی الله عنه و من غضبتُ علیه ابنتی فاطمه، غضبتُ علیه و من غضبتُ علیه غضب الله علیه و ویل لمن یظلمها و یظلم بعلمها علناً و ویل لمن یظلم ذرّیتها و شیعتها». (۲).

«دوستی فاطمه در صد محل نفع و فائده می بخشد و آسانترین آنها موقع مرگ، میزان، صراط و حساب است، پس کسی که دخترم فاطمه از او راضی باشد، من از او راضی هستم و کسی که من از او راضی باشم، خدا از او راضی می باشد و کسی که فاطمه بر او غضب نماید، من بر او غضبناک می باشم و بر هر کس من غضبناک باشم، خداوند بر او غضبناک است و ای بر آن کسی که به فاطمه ظلم کند و ای بر کسی که بر شوهرش علی ظلم نماید و ای بر کسی که بر ذریه و شیعیان علی و فاطمه ستم نماید».

ص: ۲۰۸

۱- ۲۷۰. شرح نهج البلاغه ی ابن ابی الحدید: ج ۴، ص ۶۴ و ۶۵.

۲- ۲۷۱. مسند احمد بن حنبل: ج ۴، ص ۳۲۹ و ینایع الموده: ص ۱۷۰.

آیا زهرا در قیام خود شکست خورد؟

قیام زهرا علیهاالسلام به یک معنی شکست خورد ولی از جهات دیگر به پیروزی رسید. از این نظر که نتوانست بنیان حکومت خلیفه را براندازد شکست خورد. اما از نظر دیگر زهرا علیهاالسلام پیروز شد و حق را به قوه ای قاهر مجهز نمود و نیروی جدیدی به توان آن افزود، که تا جاودان در میدان مبارزان مذهبی پایدار بماند و این پیروزی را هم در طول حرکت خود نشان داد و هم در سخنان احتجاج گونه اش با ابوبکر و عمر به هنگامی که با خواهش و تمنا به دیدارش آمده بودند، بیان کرد.

گر چه ابوبکر در قبال مبارزات پی در پی زهرا پایداری کرد و حاضر نشد فدک را به آن حضرت برگرداند، اما زهرا علیهاالسلام به وسیله ی مبارزاتش ستمکاری دستگاه خلافت و حقانیت خویش را برای جهان اسلام به اثبات رسانید. همان فدک، برای دستگاه خلافت، نقطه ی انفجاری شد و همانند استخوانی در گلویشان گیر کرد. تا مدتی یکی از وسائل تبلیغاتی مهم و یکی از نقاط ضعف دستگاه خلافت بشمار می رفت که از حل آن عاجز بودند.

زهرا ی مظلوم یقین داشت که در مبارزه خود پیروزی بزرگی را کسب کرده است اما پیروزی او عقیدتی و دینی بود. او ثابت کرد ابوبکر و عمر شایسته ی غضب خدا و رسول او هستند زیرا کسی را به خشم آورده و دل و جان کسی را آزرده اند که بنا به نصّ حدیث نبوی صحیح (۱) خدا و

ص: ۲۰۹

رسولش با غضب او غضبناک می شدند و با خشم او خشمگین می گردند و از این رو نمی توانند به خلافت خدا و جانشینی رسولش زمامدار مسلمین باشند.

علت وفات فاطمه

تاریخ نشان می دهد که فاطمه در حال حیات پدر بیمار نبود و هیچ نوشته نمی گوید زهرا علیهاالسلام در آن ایام بیمار بود (۱) او کاملاً سرحال و بانشاط بود ولی پس از مرگ پدر رنجور و پژمرده و گریان بود و تحمل رنج جدائی پدر برای او سخت دشوار بود و برای همین بود که چون خبر مرگ خود را از پدر شنید لبخند زد او مردن را بر زیستن بدون پدر شادی خود می دانست. اگر بعد از وفات پدرش برخورد یاران پیامبر با او و همسرش محترمانه بود همین باعث تسلی خاطر او می گردید.

متأسفانه حمله به در خانه ی او که می خواستند خانه را با هر کس که در آن است آتش زنند، خود این پیشامد ناگوار به تنهایی برای آزردن او بس بود تا چه رسد رویدادهای وحشتناک دیگری هم بدان افزوده شود.

به روی دختر پیغمبر تازیانه بزنند و او را میان در و دیوار بگذارند و باعث سقط جنین او شوند همه ی اینها سبب مرگ نابهنگام او گردید.

ص: ۲۱۰

به طوری که امام صادق علیه السلام فرمود: در اثر ضرباتی که قنُفذ بر پیکر نازنین زهرا وارد ساخت. سقط جنین کرد و بدان علت پیوسته رنجور و ضعیف می گشت تا این که به بستر بیماری افتاد و در خانه خوابید (۱) و با همین مرض به درود حیات گفت.

کفعمی در «مصباح» می گوید: سبب وفات فاطمه آن بود که او را صدمه زدند تا سقط جنین کرد. (۲).

بدین جهت در زیارتنامه های آن حضرت به وی «شهیده» اطلاق شده است.

مرحوم مفید این زیارت را برای فاطمه علیها السلام ذکر کرده است:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَى ابْنَتِكَ الصِّدِّيقَةِ الطَّاهِرَةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ يَا سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، أَيْتُهَا الْبُتُولُ الشَّهِيدَةُ الطَّاهِرَةُ...». (۳).

در نصّ دیگر آمده است:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيْتُهَا الْبُتُولَةُ الشَّهِيدَةُ ابْنَةُ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ...». (۴).

در اینجا نصّ دیگری است که می گوید:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيْتُهَا الصِّدِّيقَةُ الشَّهِيدَةُ الْمَمْنُوعَةِ إِرْثُهَا، الْمَكْشُورِ

ص: ۲۱۱

۱- ۲۷۴. دلائل الإمامة: ص ۴۵- بحار الأنوار: ج ۴۳، ص ۱۷۰.

۲- ۲۷۵. مصباح کفعمی: ص ۵۲۲.

۳- ۲۷۶. کتاب المزار، شیخ مفید: ص ۱۵۶- المقنعه: ص ۴۵۹- البلد الأمين: ص ۱۹۸- و ۲۷۸- بحار الأنوار: ج ۹۷، ص ۱۹۷.

۴- ۲۷۷. بحار الأنوار: ج ۹۷، ۱۹۸- مصباح الزائر: ص ۲۶ و ۲۵.

ضَلَعُهَا، الْمَظْلُومِ بَعْلُهَا، الْمَقْتُولِ وَلَدُهَا». (۱).

پس شکی نیست که زهرای اطهر با اجل خود وفات نکرده، بلکه او شهیده از دنیا رفته است. بنابراین نوشته ی عباس محمود عقاد که:

«زهرای لاغر اندام گندمگون و رنگ پریده بود، پدرش در بیماری مرگ او را دید و گفت او زودتر از همه ی کسانم به من می پیوندد»، (۲) بی مدرک است، ظاهر عبارت عقاد این است که چون پیغمبر دخترش را ضعیف و کم بینه دید، بدو چنین خبری داد. تا آنجا که اسناد نشان می دهد، زهرای نه ضعیف بنیه و نه رنگ پریده و نه مبتلا به بیماری بوده است بیماری او پس از این حوادث ناگوار آغاز شد که سرانجام به درود حیات گفت.

به قول سید اسماعیل حمیری:

أَنْهَا اسرَعُ أَهْلِ مِيتُهُ

و لِحَاقًا بِي، فَلَا تَكْثُرْ جَزَعُ

فمضی واتبعتة والهها

بعد غیض جرعتة و وجعه (۳).

«فاطمه از دیگر خاندان من زودتر می میرد و به من می پیوندد در مرگ او بسیار ناله مکن پیغمبر رفت و فاطمه از آن پس که خشم و درد را جرعه جرعه نوشیده بود، مشتاقانه به دنبال او شتافت».

آری فاطمه علیهاالسلام، این چنین مظلومانه دار فانی را ترک گفت. و پس از

ص: ۲۱۲

۱- ۲۷۸. اقبال الأعمال: ص ۶۲۵- بحار الأنوار: ج ۹۷، ص ۱۹۹- ۲۰۰.

۲- ۲۷۹. فاطمه الزهراء: ص ۶۶.

۳- ۲۸۰. دیوان سید اسماعیل حمیری: ص ۲۸۹- مناقب: ج ۳، ص ۳۶۲.

مرگش حیات دیگری در تاریخ آغاز نمود و در چهره ی ستمدیدگان هاله ای از فاطمه پیدا شد و همه ی قربانیان زور و فریب نام فاطمه علیهاالسلام را شعار خویش نمودند و نام او منبع الهام بخش آزادی و حق خواهی و عدالت طلبی و مبارزه با ستم و قساوت و تبعیض گردید.

والسلام علی سیده الجلیله

المخفیه قبراً والمجهوله قدرأ

ص: ۲۱۳

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه

اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

